

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Klemen Godec

Književnost na maturi iz slovenščine na Zvezni gimnaziji
in Zvezni realni gimnaziji za Slovence v Celovcu

Diplomsko delo

Mentorica red. prof. dr. Boža Krakar Vogel

Ljubljana, september 2016

Zahvale

Iskrena hvala mentorici red. prof. dr. Boži Krakar Vogel, ki mi je leta 2013 napisala priporočilo k prijavi na delovno mesto asistenta za slovenščino na Koroškem. Ko se je porodila zamisel za diplomsko delo, je z veseljem in zanimanjem za moje delo sprejela mentorstvo. Ko sem ji leta 2015 zagotovil, da se bom dela lotil pravočasno, mi je verjela, in ko mi je v 2. polovici leta 2016 začela teči voda v grlo, je še vedno verjela vame in mi s svojim kratkobesednim in prijaznim optimizmom vlila potrebne motivacije. Hvala za Mentorstvo.

Prav lepa hvala gre vsem sodelujočim pri nastanku tega dela. Najprej mag. dr. Michaelu Vrbincu in mag. Marici Mletschnig, ki sta mi naklonila ogromno svojega prostega časa, odgovorila na vsa vprašanja, me opremila s potrebnim gradivom in mi pomagala po najboljših močeh, celo med dopustom. Hvala lepa tudi vsem dijakinjam in dijakom letošnjega 8. a in 8. b, ki so mi pomagali z reševanjem anketnega vprašalnika.

Hitra zahvala gre mag. dr. Tatjani Feinig, mag. Andreji Sturm, mag. Lojzetu Dolinarju, mag. Juliji Julez Schuster Smrečnik in dijakinji Ivoni Anders, ki so mi vsak po svoje pomagali s »petimi minutami« svojega prostega časa.

Hvala Milanu Mandeljcu za prevod izvlečka v angleščino in Živi Čebulj za lekturo.

Najlepša hvala ženi Petri za vso nesebično pomoč, podporo in ljubezen, s katero je skrbela za vso družino, ko je nastajalo to diplomsko delo. Hvala sinu Teodorju Maju in hčerki Sofiji Emi za prijetno energijo in dobro voljo.

Hvala tudi vsem družinskim članom in prijateljem, ki so v času pisanja pomagali skrbeti za našo družino, mami Branki in babici Eli, družini Podlesnik in družini Vrečar.

Posebno zahvalo namenjam Alenki Rupert – Aruni in podjetju P. E. C. A. INTERNATIONAL d. o. o. za vso podporo in energijo, ki ju je človek lahko deležen.

Izvleček

Republika Avstrija je pred kratkim spremenila način opravljanja mature. Zrelostni izpit od šolskega leta l. 2014/15 v enaki (centralizirani) obliki opravljajo vsi avstrijski maturanti in maturantke. Ker je slovenščina v Avstriji priznani manjšinski jezik, se maturo lahko opravlja v slovenskem jeziku. Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu je edina avstrijska višješolska ustanova s (samo) slovenskim učnim jezikom. Gimnazija manjšinski mladini in drugim dijakom nudi vso podporo pri usvajanju slovenskega jezika, skrbi pa tudi za njihov kulturni razvoj. Čeprav je pouku slovenskega jezika in literature s strani vodstva gimnazije in deželnega šolskega sveta posvečena vsa skrb, so razlike med slovenskimi in avstrijskimi dijaki zaradi različnih dejavnikov očitne tako pri znanju jezika kot tudi pri poznavanju književnosti. Književnost je sicer dobila svoje obvezno mesto v novi maturi, a ker ta temelji na pridobivanju kompetenc, je pozornost namenjena delu z besedili, ne pa toliko literarnovedskemu znanju, ki je obvezno za slovenske dijake. Obenem je literarna tema pri maturi za slovenske dijake obvezna, za avstrijske pa izbirna vsebina. Vseeno se maturanti Slovenske gimnazije zavedajo pomena književnosti v vsakdanjem življenju in prepoznavajo njeno vlogo na maturi.

Ključne besede: književnost/literatura, matura, izpit, naloga, kompetence, gimnazija, šola, pouk, manjšina, kultura, dvojezičnost, jezik.

Extract

The Republic of Austria has lately introduced changes into the national Matura examination procedures. Since 2014, all Austrian students must sit a unified (centralised) exam. Since Slovene is recognised as an official minority language, the Matura can also be taken in the Slovene language. The Bundesgymnasium und Bundesrealgymnasium für Slowenen remains the only secondary school in Austria with Slovene as the (sole) language of instruction. The grammar school provides students with all the support needed with their language acquisition, as well as takes additional care of their growth in the sphere of culture. Despite careful execution of language and literature teaching, obvious discrepancies in both linguistic and literature knowledge show between the Austrian and Slovene students. Literature and text analysis in Austria have solidified their place as part of Matura, but in a more functional, competence way, unlike the Slovene tradition that encourages students to read into literary works themselves. Additionally, literary topics are an obligatory part of the examination for Slovenes, and elective for their Austrian peers. Still, Slovene students remain to be aware of the importance of literature in their everyday lives and acknowledge its role in examination.

Key words: literature, Matura, examination, task, competences, grammar school, school, classes, minority, culture, bilingualism, language.

Kazalo vsebine

1.	UVOD	1
1.1	OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN HIPOTEZE	4
1.2	CILJI, METODE IN UPORABNOST DIPLOMSKEGA DELA	5
2.	KOROŠKA MANJŠINA, DVOJEZIČNOST IN SLOVENSKA GIMNAZIJA.....	7
2.1	SLOVENSKI KOROŠCI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	7
2.1.1	Kratek zgodovinski pregled	8
2.1.2	Koroški Slovenci danes; dvojezičnost in pomen kulturnega delovanja	10
2.2	MANJŠINSKO ŠOLSTVO IN VLOGA SLOVENSKE GIMNAZIJE ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ SLOVENSKE KULTURE	16
3.	AVSTRIJSKA CENTRALNA MATURA	20
3.1	ZGRADBA MATURE	20
3.1.1	Predznanstvena naloga (PZN)	21
3.1.2	Pisni del ali klavzure	23
3.1.3	Ustni del izpitov	25
3.2	VLOGA MATURE V REPUBLIKI AVSTRIJI	26
3.3	SLOVENŠČINA NA MATURI IN POMEN MATURE ZA KOROŠKE SLOVENCE	27
4.	KNJIŽEVNOST NA MATURI	29
4.1	SPLOŠNI OPIS	30
4.2	INTERPRETACIJA LITERARNEGA BESEDILA	31
4.3	KRITERIJI ZA OCENJEVANJE	33
4.4	POUK IN PRIPRAVE NA MATURO	34
4.4.1	UČNI NAČRT IN DIDAKTIČNA NAČELA	36
4.4.2	UČNI PRIPOMOČKI	38
4.5	KNJIŽEVNOST PRI NEKAJ MATURAH PRED ACM IN OD UVEDBE ...	39

4.6	REZULTATI MINULIH NEKAJ MATUR.....	48
5.	PRIMERJAVA S SLOVENSKO SPLOŠNO MATURO	49
5.1	SPLOŠNI OPIS IN ZGRADBA MATURE.....	49
5.2	KNJIŽEVNOST NA MATURI IN ŠOLSKI ESEJ	51
5.2.1	KRITERIJI ZA OCENJEVANJE.....	52
5.2.2	UČNI NAČRT IN DIDAKTIČNA NAČELA.....	53
6.	EMPIRIČNA RAZISKAVA IN POROČILO	56
6.1	PREDMET RAZISKAVE	56
6.2	ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV	57
6.3	KOMENTAR REZULTATOV	67
7.	ZAKLJUČEK	71
8.	VIRI IN LITERATURA.....	74
	PRILOGE.....	79
	Priloga 1	79
	Priloga 2	84
	Priloga 3	88
	Priloga 4	89
	Priloga 5	90
	Priloga 6	92
	Priloga 7	93

Kazalo slik

Slika 1: Model treh stebrov ACM.....	21
Slika 2: Tematski sklopi in osnovne informacije pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2014/15 (prva centralizirana matura)	46
Slika 3: Navodila za temo z literarno problematiko pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2014/15	46
Slika 4: Tematski sklopi in osnovne informacije pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2015/16 (druga centralizirana matura)	47
Slika 5: Navodila za temo z literarno problematiko pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2015/16	47
Slika 6: 7. člen Avstrijske državne pogodbe.....	88
Slika 7: Ocenjevalni obrazec ACM ali raster	89
Slika 8: Tematski katalog za ustni izpit iz slovenščine za 8. a	90
Slika 9: Tematski katalog za ustni izpit iz slovenščine za 8. b	91
Slika 10: Vrste jezikovnega dejanja ali operatorji	92

Kazalo tabel

Tabela 1: Didaktični načrt in cilji poučevanja slovenščine v maturitetnem letniku (DTAK)	37
Tabela 2: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2011/12	40
Tabela 3: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2012/13	41
Tabela 4: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2013/14	42
Tabela 5: Statistični podatki minulih nekaj matur	48

Kazalo grafov

Graf 1: Spol anketirancev	57
Graf 2: Starost anketirancev	57
Graf 3: Poreklo anketirancev	57
Graf 4: 1. anketno vprašanje	58
Graf 5: 2. anketno vprašanje	58
Graf 6: 3. in 4. anketno vprašanje	59
Graf 7: 5. in 6. anketno vprašanje	60
Graf 8: 7. anketno vprašanje	61
Graf 9: 8. anketno vprašanje	61
Graf 10: 9. in 10. anketno vprašanje	62
Graf 11: 12. anketno vprašanje	63
Graf 12: 14. anketno vprašanje	63
Graf 13: 15. in 16. anketno vprašanje	64
Graf 14: 17. anketno vprašanje	65

1. UVOD

Navdih za diplomsko delo s tovrstnim naslovom in problemom se je porodil med obdobjem jezikovne učne asistenture na avstrijskem Koroškem. Na Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence v Celovcu (ki se ji na kratko reče Slovenska gimnazija, odslej SG) smo delovali 19 mesecev; 11 mesecev oz. eno asistenturo in tri mesece druge asistenture smo sodelovali pri pouku vseh skupin višje gimnazije, torej tudi vseh maturantov šolskih let 2014/15 in 2015/16.

O vlogi in pomenu jezika pri ohranjanju (koroško-)slovenske identitete je napisanega že veliko, zato se v tem delu ne bomo ustavljali pri ugotovitvah in dejstvih o manjšinskih vprašanjih, ki so znana vsaj približno razgledanemu bralcu. Nekoliko manj pa je študij o tem, kakšen pomen koroška manjšina pripisuje književnosti, ki je, kot verjamemo, neodtujljivi del jezika. Že sam izraz knjižni jezik vsebuje informacijo o njegovi naravi: gre za jezik, ki živi v knjigi, torej se ga lahko zapiše in bere. Z drugimi besedami, brez knjig oz. književnosti tak jezik ne more obstajati.¹ Književnost nekega jezika je eden poglavitnih konstitutivnih elementov človekove jezikovne osebnosti; a, kot smo spoznali med poučevanjem in opazovanjem večinoma koroških dijakov, ta osebnost pri pripadnikih manjšine ni vedno enako razvita kot nemška (zaradi česar so lahko osiromašene tudi bralne in literarne zmožnosti). Čeprav definicija dvojezičnosti predvideva, da je človek v obeh jezikih enako kompetenten (oz. glede na situacijo ne pozna poimenovalne zadrege v enem, ne pa tudi v drugem jeziku), je ugotovljeno, da slovenski jezik na Koroškem ni povsem enakovreden nemškemu.² Nemški jezik je na Koroškem jezik najvišjega družbenega položaja: je jezik vseh vej oblasti, jezik šolstva, umetniški jezik in pogovorni, praktično-sporazumevalni jezik. Slovenščina pa je zasebni jezik manjšega števila govorcev oz. jezik manjšine, ki je sicer poznan, a pripisan zgolj posameznikom, ki so se vanj rodili in zanj odločili. Slovenščini na Koroškem v največ primerih ne pritiče splošna javna raba, o čemer priča več dejstev, vključno z zakonom, ki nemško govorečim omogoča šolanje v izključno nemškem učnem jeziku (in ne v dvojezični situaciji, kot bi bilo primerno za pravo dvojezičje).

¹ Kar je bil tudi na svoj nacionalistično sprevržen način eden izmed glavnih protiargumentov zahtevam koroških Slovencev po enakopravnih jezikovnih pravicah; nemški nacionalisti so slovenski jezik oz. koroško narečje prikazovali kot jezik brez omembe vredne literature, kar ima še danes svoje slabe posledice. (Moritsch 2000/2001: 9–24)

² Gl. Destovnik 2003; Stabej 2010.

Na področju umetnosti oz. literature (in tudi praktično vseh strok) je nemščina tisti jezik, v katerem govorci obeh porekel operirajo z največjim naborom izraznih možnosti,³ zato je preprosto bolj praktična, še posebej, če je diskurz namenjen ljudem izven poznanega kroga koroških Slovencev.⁴

Na kratko: na Koroškem vsi govorijo nemško, slovensko pa večinoma le tisti, ki so v jezik rojeni in so se zanj tudi aktivno odločili. Kako to vpliva na poznavanje književnosti v slovenskem jeziku, nas je začelo zanimati med asistenturo. Ugotovili smo namreč, da kljub vsej potrebni infrastrukturi za prenos osnovne slovenske jezikovne in literarne vzgoje, ki jo zagotavlja SG in tudi nekatera koroško-slovenska društva in organizacije (kot bomo prikazali v 2. poglavju), literarna zmožnost⁵ (niti odnos do literature) med mladino ne more resnično zaživeti, oz. vsaj ne na tako visoki ravni, kot jo od dijakov pričakujemo v Sloveniji.⁶ Razlogov je verjetno več, kot bi jih zmogli naštet, med drugim so to: omenjena neprava dvojezičnost in izrazito nemško okolje (okolje nemške literature in nemških medijev); manjša jezikovna samozavest, ki večini posameznikov preprečuje resnejše ukvarjanje z literarnimi vprašanji; nenazadnje pa tudi (ne)priljubljenost književnosti med mladimi oz. nepriljubljenost nekaterih del iz t. i. kanona, ki pridejo v poštev za šolsko rabo in spadajo k splošni izobrazbi.⁷ Treba pa je tudi upoštevati bistvene razlike v šolskih sistemih obeh držav, pri čemer se SG znotraj avstrijskih smernic ravna po svojem učnem načrtu in sledi svojim specifičnim vodilom; oboje bomo podrobneje predstavili v 3. poglavju. Vrbinc (Godec 2016a) razlaga, da SG stremlji k temu, da se dijaki znajdejo z literarnimi teksti samimi in da znajo z njimi kaj narediti na podlagi danih orodij (ki jih bomo predstavili kasneje), ne pa tudi, da morajo poleg tega znati razpolagati s podrobnostmi iz literarne vede in zgodovine, kot je značilno za slovensko maturo.

³ Profesorji nemščine na SG bi nemara oporekali, da dijaki nemščine ne obvladajo in pri preverjanjih ne dosegajo avtomatsko dobrih rezultatov samo zato, ker je nemščina domnevno njihov prvi jezik; temu nasprotno lahko na podlagi izkušenj trdimo, da koroškoslovenski dijaki v nemščini skoraj ne poznajo poimenovalne zadrege in se nemščine poslužujejo tudi v situacijah, ko slovenščina za njih postane pretežka, predvsem, kadar ne razpolagajo s tolikšnim naborom besed/strokovnih izrazov kot v nemščini, pa tudi na področju gramatike, saj je nemški vpliv izrazit tudi, kadar govorijo v narečju ali se trudijo z zorno slovenščino. Nedvomno pa imajo v nemškem jeziku boljše receptivne sposobnosti.

⁴ Znano je, da koroški Slovenci tudi z morebitnimi drugimi koroškimi Slovenci govorijo nemško, če se osebno ne poznajo, saj je to v večini primerov najbolj praktično.

⁵ Literarna zmožnost se odraža na ravni besedilnega razumevanja, razumevanja s sklepanjem in povezovanjem ter na ravni kritičnega in ustvarjalnega branja (Žbogar v Vodenik Vozelj 2015); gl. tudi Beg Jožef 2015.

⁶ V pričujočem delu ne moremo presojati, ali je temu res tako.

⁷ Književnost med mladimi morda ni toliko nepriljubljena, kot mladi v nekem osnovnem slovenskem šolskem kanonu ne prepoznajo aktualnosti za njihov tukaj in zdaj.

Okoliščine, v katerih deluje koroška zamejska skupnost, so od slovenskih tako drugačne, da obeh matur in pomena književnosti ne moremo povsem primerjati; a v tem diplomskem delu raziskujemo, kakšne so razlike med njima oz. kakšno vlogo ima slovenska književnost pri avstrijski maturi, še posebej na SG, ki jo dobro poznamo.

Matura se zdi hvaležno področje raziskave, saj se od šolskega leta 2014/15 v Republiki Avstriji (Republik Österreich) opravlja t. i. Avstrijsko centralno maturo (odslej ACM) oz. je tamkajšnja matura postala enotna za vse dijake v državi, kot je tako že leta v Republiki Sloveniji (odslej RS). Čeprav nadaljnje izobraževanje v Avstriji (odslej RA) ni tako odvisno od rezultatov mature kot na Slovenskem, matura ostaja pomemben mejnik v razvoju odrasle osebnosti in nenadomestljivi del gimnazijskega šolanja, saj deluje kot indikator usvojenega znanja in pridobljenih sposobnosti. Omeniti velja tudi, da se na Avstrijskem ni spremenil samo način opravljanja mature, temveč je ACM temeljito spremenila tudi pouk nemščine (in v našem primeru: slovenščine) v višjih stopnjah gimnazije, kar bomo predstavili v 3. poglavju.

Med zbiranjem gradiva za pričujoče delo se je bilo nemogoče ogniti diplomskemu delu Irene Sotlar z naslovom Pouk književnosti na Celovski gimnaziji (2009), zato se zdi ustrezno izpostaviti pomembnejše vsebinske skupne točke in razlike. Omenjeno delo vsebuje zelo dober pregled avstrijskega šolskega sistema in dvojezičnega izobraževanja v RA in na Koroškem, zaradi česar se pri teh vsebinah ne bomo posebej ustavljali, temveč bomo zgolj na kratko prikazali zgodovinski in politični kontekst, v katerem deluje SG. Gimnazijo samo in njeno zgodovino je podrobneje predstavila Sotlar, pri temeljnem raziskovalnem problemu, pouku književnosti na tej gimnaziji, pa je izhajala iz treh osnovnih dejavnikov pouka književnosti: učencev (z empirično raziskavo, anketo), učiteljev (z intervjuji) in literature.⁸ Novosti pouka književnosti in nove mature (ter vloge književnosti v njej) pa so problem pričujočega diplomskega dela, v katerem bomo primerjali tudi razlike med avstrijsko in slovensko maturo.

Poleg prisostvovanja pri poučevanju maturantov smo med opravljanjem asistenture dobili priložnost sodelovati pri formiranju internega maturitetnega priročnika za dijake, kar nas je spodbudilo k podrobnejši raziskavi.

⁸ Gl. Krakar Vogel 2004.

1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN HIPOTEZE

Temeljni raziskovalni problem je posebnost nove ACM in vloga književnosti v njej, in sicer na primeru SG kot edine (enojezične) slovenske višješolske ustanove v RA. Osnovna hipoteza glede na raziskovalni problem je:

H0: RA je z novo avstrijsko centralno maturo standardizirala književnost pri pisni maturi in ji zagotovila mesto (s čimer ji je posredno pripisala pomembno vlogo).

Na podlagi osnovne hipoteze lahko razvijemo naslednje:

H1: Literarna tema je obvezna za sestavljavce mature, ne pa tudi obvezna izbira za maturante, zato poznavanje književnosti oz. literarno vedenje ni pogoj za uspešno opravljeno ACM.⁹

H2: ACM (v slovenskem jeziku) in centralizirana slovenska splošna matura sta si zelo različni.

H3: Vloga (slovenske) književnosti se na obeh maturah bistveno razlikuje (kot sledi iz prejšnje hipoteze).

H4: Dijaki SG med pripravami na maturo razvijajo kompetence, ki so pomembne za delo z literarnimi besedili, ne usvajajo pa vseh literarnovedskih in literarnozgodovinskih znanj kot njihovi slovenski vrstniki.

H5: Dijaki SG se zavedajo pomena književnosti v vsakdanjem življenju in prepoznavajo njeno vlogo na maturi.

H6: Koroški Slovenci imajo (kljub šolanju na SG) slabše možnosti za razvoj literarnih znanj oz. literarne zmožnosti.

⁹ Ne pa tudi za uspešno zaključen letnik in pristop k maturi.

1.2 CILJI, METODE IN UPORABNOST DIPLOMSKEGA DELA

Osrednji cilj tega diplomskega dela je predstaviti književnost na novi ACM v slovenskem jeziku in ugotoviti njen pomen za SG in zamejsko skupnost.

V teoretičnem delu bomo najprej na kratko predstavili koroško manjšino ter njeno zgodovinsko in politično ozadje; le-to je po eni strani povzročilo, da sta se jezik in posledično književnost uveljavila kot nepogrešljiva povezovalna elementa koroških Slovencev v zamejstvu, po drugi strani pa neprava dvojezičnost (boljše kompetence v nemščini in slabše obvladanje slovenščine) pri večini negativno vpliva na razvoj literarne zmožnosti. SG bomo prikazali kot šolsko ustanovo s specifično vlogo v koroškem prostoru, ki na podlagi nekaterih svojih temeljnih usmeritev dolgoročno skrbi za jezikovno in kulturno izobraževanje dijakov (predvsem koroških Slovencev). Podatke bomo pridobili iz izbrane strokovne in poljudnoznanstvene literature o koroški zamejski skupnosti. Nato bomo podrobneje predstavili ACM, njeno slovensko različico in vlogo književnosti v njej. Navedli bomo vlogo in pomen književnosti in mature za koroško zamejsko skupnost ter kako se nanjo (na SG) pripravljajo tako profesorji kot dijaki. Novo maturo bomo v 4. poglavju na kratko primerjali s staro avstrijsko maturo in v 5. poglavju podrobneje s slovensko maturo (oz. književnosti na njej); za staro in novo avstrijsko maturo bomo navedli tudi rezultate oz. uspešnost opravljanja. Podatke bomo pridobili iz strokovnih podlag, aktualne zakonodaje oz. pravilnikov ter iz didaktičnih usmeritev in veljavnih učnih ciljev/načrtov, ki so tako v slovenščini kot v nemščini prisotni na uradnih spletnih straneh ali pa sta nam jih posredovala sogovorca preko pisnega intervjuja.¹⁰ Pri predstavitvi pouka književnosti na SG in v Sloveniji bomo poleg pričevanj sogorcev uporabili tudi literaturo o didaktiki književnosti in o novi obliki mature. Informacije o minulih uspehih bomo pridobili arhivsko. Za primerjavo ACM in slovenske mature bomo navedli formalni okvir vsake posebej (način poteka obeh matur) ter navedli in komentirali nekatere ključne razlike in podobnosti med obema.

V empiričnem delu bomo predstavili rezultate lastne ankete med maturantkami in maturanti šolskega leta 2015/16 in jih intepretirali oz. komentirali.

¹⁰ Mag. dr. Michael Vrbinc, šolski nadzornik na Deželnem šolskem svetu za Koroško v Celovcu in nekdanji ravnatelj SG; mag. Maria Mletschnig, profesorica slovenščine in zgodovine na SG.

Diplomsko delo bo lahko služilo kot dodaten kamenček v mozaiku raziskav o koroškem zamejstvu in bo morda osnova ali pomoč za nadaljnje raziskave. Služilo bo lahko kot izhodišče za poznavanje ACM v slovenščini in za razumevanje vloge književnosti v njej (v kontekstu SG in zamejske skupnosti). Služilo bo lahko tudi za prepoznavanje temeljnih razlik med avstrijsko in slovensko maturo, pri čemer ostaja dovolj prostora za raziskavo vpliva nove avstrijske mature na potek pouka in literarne zmožnosti.

2. KOROŠKA MANJŠINA, DVOJEZIČNOST IN SLOVENSKA GIMNAZIJA

Manjšina je definirana kot skupina ljudi, ki se v družbi razlikuje od večine (po rasi, narodnosti, religiji, jeziku), drugačnost oz. manjšinskost pa je lahko v družbi razumljena kot negativna, zaradi česar ima manjšinska skupnost manjšo gospodarsko, politično in družbeno moč. (Zavratnik Zimic 1998: 23–25)

Nacionalna manjšina je »zgodovinska kategorija« oz. subjekt, ki se razvija skozi zgodovino (Zavratnik Zimic 1998: 24). Za razumevanje koroške manjšine in njene sodobnosti je nujno poznati zgodovinsko ozadje, saj je v veliki meri determinirana z nekaterimi dogodki in političnimi procesi iz preteklosti, še posebej iz nedavne. Po osnovni klasifikaciji narodnostnih manjšin, ki jo Zavratnik Zimic (1998: 23–24) povzema po Komacu, so koroški Slovenci avtohtona manjšina, ki so na tem območju prisotni že od nekdaj in zaradi posebnih zgodovinskih okoliščin živi zunaj meja svoje narodne države oz. matice.¹¹

2.1 SLOVENSKI KOROŠCI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Slovenska narodna manjšina je ena izmed šestih priznanih avstrijskih manjšin poleg Hrvatov, Madžarov, Čehov, Slovakov in Romov. Slovenci v RA živijo v dveh avstrijskih zveznih deželah: na Koroškem (Kärnten) in na Štajerskem (Steiermark), in sicer na južnem delu obeh, ob slovenski državni meji. Koroški Slovenci, ki jih v tem delu podrobneje obravnavamo, živijo v 40 občinah 4 večjih koroških okrajev, to so Velikovec (Völkermarkt), Šmohor (Hermagor), Beljak in Beljak – dežela (Villach und Villach – Land) ter Celovec in Celovec – dežela (Klagenfurt und Klagenfurt – Land); Celovec je tudi glavno mesto zvezne dežele. Slovensko govorečih prebivalcev Južne Koroške naj bi bilo po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2001 13.109 (Medvešek 2012: 10; po Amt der Kaerntner Landesregierung 2010).¹²

¹¹ V resnici koroški Slovenci nikoli niso bili del enonarodne (slovenske) države, saj ta ni obstajala pred koncem 20. stoletja. Res pa je tudi, da velik del zgodovine niso bili ločeni od t. i. matice drugače kot z naravnimi preprekami (Alpami, Karavankami) in upravnimi mejami dežel znotraj zgodovinskih monarhij.

¹² Pravo število koroških Slovencev je težje določiti, saj je opredelitev za narodno identiteto in jezik na Koroškem politične narave, a lahko privzamemo, da je pripadnik manjšine, kdor se za to odloči, ne pa tudi, kdor je zgolj koroško-slovenskega porekla in govori (ali vsaj razume) slovensko.

2.1.1 Kratek zgodovinski pregled

V času do l. 1918 ali konca 1. svetovne vojne je bila večina današnjih slovenskih pokrajin (npr. današnja Štajerska ali Gorenjska kot Kranjska) prav tako kot avstrijska Koroška del istega cesarstva, nazadnje Avstro-ogrske monarhije. Kot razlaga Moritsch (2000/2001: 9–24), ni bila večnarodnost nič neobičajnega za večje evropske nadnacionalne monarhije; koroški Slovenci so v tem delu alpskega prostora živeli od nekdaj in večino časa v sožitju z nemškogovorečim prebivalstvom.¹³ Prvi državni oz. monarhični jezik je bil resda nemški, kot je bil tudi v Kranju ali Ljubljani; povsod pa je slovensko prebivalstvo govorilo slovensko in zaradi tega ni bilo posebej diskriminirano. Koroška je s Celovcem (ki sicer nikoli ni bil slovenski) celo predstavljala eno izmed pomembnejših kulturnih središč za vse slovensko govoreče prebivalstvo, med drugim je veljala tudi za eno izmed žarišč preporeka l. 1848, saj so nekatere »najvidnejše slovenske politične zahteve prihajale iz vrst koroških Slovencev.« (Zavratnik Zimic 1998: 31) Na kulturnem in še posebej literarnem področju se je Koroška (kot vseslovenska) najbolj uveljavila z ustanovitvijo celovške Mohorjeve družbe l. 1851 in z Janežičevim Slovenskim glasnikom v letih 1858–1868.

V 19. in 20. stol. se je v Evropi močno okrepil ideološki nacionalizem, politični princip, ki je narod »povzdignil v najvišjo družbeno vrednoto.« Mišljenje, naj ima vsak narod svojo državo, oz. nacionalno razmejevanje ni bilo naklonjeno mešani poselitvi na istem območju, sploh pa ne manjšinam, za katere se je zdelo, da ogrožajo mononacionalno državo, proti čemur so morale oblasti in družba ukrepati. Vojne razmere 20. stol. so delovale kot kulise upravičenega formiranja »pravičnejših« državnih meja, politični pritiski med vojnami in po nji pa so v manj kot stoletju porušili ravnovesje, ki je pred tem trajalo več stoletij.

V zelo specifičnem delu Evrope, kot je prostor Alpe–Jadran, kjer se srečujejo tri večje etnije (germanska, slovanska, romanska), so bili konflikti pod vplivom sodobnih nacionalističnih ideologij; državne meje nastajajočih držav so se večkrat premaknile »in to skrajno iracionalno in ob kršenju nacionalnega principa.« (Moritsch 2000/2001: 10) Nemški nacionalisti so dominanco nad koroškimi Slovenci utemeljevali z

¹³ »Znano je, da je bila v stoletjih po naselitvi Slovencev vsa Koroška slovenska. V stoletjih nemške kolonizacije, ki so sledila, se je utrdila nova, precej stabilna jezikovna meja, ki je ločila slovenski in nemški del koroške. [...] Ta meja se do srede 19. stoletja ni spreminjala.« (Zavratnik Zimic 1998: 31)

»zgodovinskimi civilizatoričnimi dosežki 'nemštva'.« (Moritsch 2000/2001: 15) Narodu, ki jim je konkuriral v boju za ozemlje nove države, so njihovo lastno etnično identiteto prikazali kot inferiorno. Tipično slovensko narečno razcepljenost (zaradi katere se tudi Korošci težko razumejo med seboj, če vsak govori v svojem narečju) so uporabili kot utemeljitev, da slovenski jezik sploh ne obstaja, temveč gre za t.i. vindišarsko popačenje nerazvitega jezika, ki pa naj bi imel bolj malo skupnega z jezikom na južni strani Alp, ki so ga predstavljali kot vseslovansko popačenje z različnimi primesmi (srbohrvaškimi, češkimi, ruskimi), ki ga v zborni obliki ne razume niti narod sam. Na jezikovni ravni je to gibanje doseglo, da je mnogo koroških Slovencev, še posebej tistih, ki so imeli težave z razumevanjem in uporabo knjižne slovenščine, privzelo t. i. vindišarsko identiteto; hud udarec pa so slovenski skupnosti prizadejali tudi na kulturnem oz. književnem področju, saj jeziku niso priznali »membe vredne literature.« (Moritsch 2000/2001: 19)

Oznaka vindiš (Windisch) za slovenski jezik se je v nemških deželah dodobra uveljavila do konca 19. stol., kasneje pa je iz nje nastala nacionalistična teorija oz. doktrina, ki je koroške Slovence trajno prizadela – posledice so prisotne še dandanes. Slovencem so odrekli poreklo in njihovo »nemško« identiteto predstavili kot obmejno, vindišarsko, ki objenemu ljudstvu primerno govori zmes dveh jezikov. V očeh nemških nacionalistov bi morali biti Vindišarji, čeprav nižja plast prebivalstva, ponosni na svoje poreklo in na svojo nemško naravo, ki je tamkajšnjim prebivalcev za razliko od nerazvitega juga prinesla omiko, kulturo in visoko literaturo. Moritsch povzema razmišljanje deželnega zgodovinarja Martina Wutteja iz 19. stol.:

»Vindišarjem seveda niso namenili prihodnosti [...] Bili so že v visoki meri Nemci in njihova izpolnitev naj bi bila ta, da postanejo popolni Nemci. Lastnega knjižnega jezika niso potrebovali, ker so nemščino že tako in tako od vedno uporabljali, poleg tega pa naj bodo hvaležni, da so se lahko posluževali izredno kultiviranega svetovnega jezika [...]« (Moritsch 2000/2001: 22)

Hud udarec je za koroške Slovence prinesel plebiscit l. 1920, pri katerem so tako slovensko- kot nemšogovoreči Korošci dali prednost Avstriji pred Jugoslavijo, ta pa je takoj po plebiscitu začela z vsemi razpoložljivimi sredstvi »raznarodovati« koroške Slovence; med drugim so intenzivno onemogočali »delovanje slovenskih

intelektualcev« (Zavratnik Zimic 1998: 33), odpuščali so duhovnike in učitelje, razpuščali slovenska društva in prosvetne zveze ipd.

Po priključitvi Avstrije k Nemčiji 1. 1939 je bil pri popisu prebivalstva v rubriki maternega jezika na voljo tudi vindišarski jezik, nemški nacionalizem pa je v času 2. svetovne vojne in Tretjega rajha dosegel višek. Čeprav je začel usihati po njegovem propadu, so se Avstrijci po vojni morali vzpostaviti kot samostojen, od zločinske Nemčije ločen narod, zato se je morala vzpostaviti tudi avstrijska nacionalna skupinska identiteta, v kateri drugim narodom niso mogli pripisovati enakovredne vloge. Izbira vindišarske materinščine je sicer ostala prisotna v kasnejših popisih prebivalstva, a čeprav je delež oseb, ki so jo navajale kot občevalni jezik, po vojni začel drastično upadati, je »[v]eč kot stoletna politika nemškonacionalnih koroških elit [...] obrodila sadove.« (Domej 2003: 56) V povojnem političnem zatišju je v šolstvu prišlo do edinega (desetletnega) obdobja, ko je obveljala dvojezičnost v šoli, in obeti za manjšinsko skupnost so postajali dobri; a je avstrijska politična in socialna kultura kljub manjšinam prijazni Avstrijski državni pogodbi iz l. 1955 (odslej ADP) nazadovala in za nekaj desetletij znova poslabšala razmere za koroške Slovence, še posebej na področju izobraževanja. Kljub temu je bila l. 1957 ustanovljena današnja SG (tedaj Slovenska zvezna realna gimnazija, več v podpoglavju 2.2), razmahnilo pa se je tudi kulturno življenje koroških Slovencev in začela so nastajati nova prosvetna društva. Vindišarska doktrina je začela hitro izgubljati veljavo, koroški Slovenci, ki so priznavali slovensko identiteto, pa so se proti povojnim avstrijskim nacionalističnim pritiskom upirali z medsebojnim povezovanjem, predvsem na podlagi skupnega jezika in kulture, ki še danes ostajata temelj njihove manjšinske oz. dvojezične identitete.¹⁴

2.1.2 Koroški Slovenci danes; dvojezičnost in pomen kulturnega delovanja

Koroški Slovenci danes živijo v prijaznejšem okolju kot v prejšnjem stoletju, vseeno pa so nekatere težave, s katerimi se soočajo, nenavadne za demokratično družbo 21. stol.; mnoge od teh težav se namreč vlečejo iz zgodovine – kar bi koroški Slovenci radi

¹⁴ Ker je med vojno in po njej tudi med koroškimi Slovenci samimi prišlo do političnih nesoglasij, sta nastali dve osrednji politični opciji: levo usmerjena Zveza slovenskih organizacij (s katero sodeluje današnja Slovenska prosvetna zveza) in desno usmerjeni Narodni svet koroških Slovencev (s katerim sodeluje Krščanska kulturna zveza). Obe zvezi pa še danes veliko pozornosti namenjata kulturnemu udejstvovanju.

spremenili, se zdi nekaterim Avstrijcem nesmiselno spreminjati. Dvojezičnost je uradno priznana samo v določenih okrajih Južne Koroške, ne pa v vseh, kjer živijo koroški Slovenci, niti v Celovcu ne, ker nikoli ni bil slovenski, čeprav je že več kot stoletje središče manjšinske skupnosti. Znale so tudi topografske težave z dvojezičnimi krajevnimi napisi na območjih, kjer je dvojezičnost priznana, pa čeprav so sledovi slovenskega jezika prisotni povsod, še posebej v geografskih pojavih, hišnih imenih in tudi priimkih. Težave se porajajo tudi v zvezi s poukom v slovenščini, kar bomo podrobneje predstavili v podpoglavju 2.2, na splošno pa gre trditi, da se situacija vztrajno izboljšuje (če ne drugega, ker je politika do narodnostnih manjšin podvržena evropskim kriterijem).

Veljavna pravna zaščita koroških Slovencev v RA je opredeljena v več državnih dokumentih, od katerih so trije najpomembnejši: Saintgermanska državna pogodba iz leta 1919; 8. člen Zveznega ustavnega zakona (Konstituierende Nationalversammlung) iz leta 1920; 7. člen Avstrijske državne pogodbe (Österreichischer Staatsvertrag)¹⁵ iz leta 1955. (Medvešek 2012: 10) ADP je najpomembnejša pravna zaščita slovenske manjšine v RA; v drugem paragrafu ureja tudi pravice na področju šolstva in koroškim Slovincem zagotavlja pouk v njihovem jeziku. O ADP in njenih implikacijah govori veliko virov, Medvešek (2012: 11) pa omenja tudi njeno neuresničevanje:

»Omenjena določila 7. člena ADP se ne uresničujejo dosledno, predvsem zato, ker ni sprejeta ustrezna izvedbena zakonodaja. Med bolj perečimi temami sta zagotovo nepopolno uresničevanje dvojezične topografije in obseg priznavanja slovenščine kot uradnega jezika.«

Pomanjkanju izvedbene zakonodaje navkljub je manjšinsko šolstvo v bistveno boljšem položaju kot pred leti, saj je generalno gledano število dvojezičnih vrtcev in šol v porastu; še vedno pa se mora skupnost boriti proti nekaterim za slovensko manjšino diskriminatornim šolskim zakonom iz 2. pol. 20. stol. Več o tem in o SG sledi v naslednjem podpoglavju.

Čeprav so manjšinske pravice v RA v domeni avstrijskega parlamenta in zvezne zakonodaje, je oktobra 2015 prišlo do pomenljive spremembe v koroški deželni ustavi,

¹⁵ Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich, gegeben zu Wien am 15. Mai 1955 oz. Sporazum o ponovni vzpostavitvi samostojne in demokratične Avstrije, podpisan na Dunaju 15. maja 1955. Celoten 7. člen je naveden v Prilogi 3.

ki sicer na slovensko manjšino ne vpliva neposredno (v smislu pravnega položaja, socialnega varstva ipd.), je pa vseeno dober pokazatelj čedalje pomembnejše vloge, ki jo v koroški družbi zavzema manjšina, in tudi priznanje njene avtohtonosti, do katere je kljub večstoletni prisotnosti prišlo šele sedaj. Koroška koalicija¹⁶ je v novi ustavi priznala slovenskogovoreče deželane oz. avtohtono slovensko skupnost in se zavezala k sodobnejši in transparentni demokratični politiki, ki »upošteva, varuje in spodbuja svoje jezike in kulturo, tradicije in kulturno dediščino.« (APA-OTS; Kleine Zeitung) Na spletnem portalu slo.at so zapisali, da to dejanje

»nima kakih večjih posledic za manjšinske pravice [...]. Na nivoju simbolike in psihologije pa je ta korak deželne koalicije izredno pomemben. Sama od sebe in brez pritiska se je odločila za ta Korak. To je očitno še en dokaz, da se je vzdušje v deželi le spremenilo v boljše.« (Informacijski portal Zveze slovenskih organizacij in Slovenske prosvetne zveze a)

Omeniti gre tudi »leta 2000 sprejet[i] dodatek k 8. členu Zveznega ustavnega zakona, v katerem je zapisano, da republika (zveza, dežele in občine) priznava jezikovno in kulturno raznolikost, ki prihaja do izraza v avtohtonih narodnih skupnostih, ter da je treba jezik in kulturo, nadaljnji obstoj in zaščito avtohtonih etničnih skupin spoštovati, varovati in podpirati.« (Medvešek 2012: 11)

Še posebej zadnji dve politični spremembi za koroško manjšino sta pomembni tudi za pričujoče diplomsko delo; z njima se namreč koroškim Slovencem priznava kulturo, enakovredno večinski nemški kulturi, torej tudi razvitost na književnem področju, to pa je za nas pomembno, če želimo čim podrobneje prikazati vlogo književnosti na maturi na SG (za slovensko manjšino). Ko je v strokovni in poljudno-znanstveni literaturi govor o slovenskih manjšinah, še posebej o koroških Slovencih, je kot temelj manjšinske kulture največkrat izpostavljena dvojezičnost. Manj je govora o tem, kako manjšine to dvojezičnost živijo, pa tudi tedaj so ponavadi navedeni primeri iz vsakdanjega življenja in morda različni politični ali upravni pripetljaji (npr. dvojezični napisi ipd.). V resnici pa je jezik umetnosti oz. književnosti najvišja možna meja kakovosti in razvitosti jezika. Na intervjujsko vprašanje za Koroški koledar 2003, kdaj neki jezik živi, je Michael Vrbinc odgovoril: »Slovenski jezik je [na avstrijskem

¹⁶ Deželno koalicijo sestavljajo deželni glavar Peter Kaiser (iz stranke SPÖ), Christian Benger (ÖVP) in Rolf Holub (iz stranke zelenih, Grüne); med pogajalci v pravnem in ustavnem odboru pa je bila tudi mag. Zalka Kuchling (Grüne) in aktualna ravnateljica ZG/ZRG za Slovence v Celovcu.

Koroškem, op. K. G.] krepko živ, kar dokazujejo programi kulturnih društev, poslušalci radijskih oddaj, bralci časopisov in k dvojezičnemu pouku prijavljeni otroci.« (Vrbinc 2003: 173) Na vprašanje o živosti jezika je Vrbinc naprej odgovoril z omembo razvite kulturne dejavnosti; verjetno, ker boljšega dokaza za živost jezika ni moč najti. To je posredno nakazal tudi Strutz (2000/2001: 217), ko je v sklepnem delu poglavja o razvoju in tipologiji slovenske proze 20. stol. na Koroškem omenil, da daje dvojezično pisanje koroških avtorjev sodobni koroški literaturi »interkulturno kvaliteto«. Jezika sta popolnoma primerljiva v svoji vlogi, indikator enake stopnje razvitosti slovenščine je literatura oz. kulturna dejavnost; kakovost jezika (in njegova enakovrednost drugim jezikom) je z njo utemeljena.

Kulturna dejavnost je v avstrijskem zamejstvu izjemno razvita in ima, kot trdi Vrbinc (Godec 2016a), ukvarjanje s književnostjo močno podporo. »Kulturne organizacije so za slovensko manjšino vitalnega pomena. Brez kulturne dejavnosti bi namreč slovenska manjšina izgubila velik del lastne subjektivitete.« (Zavratnik Zimic 1998: 50) Ista avtorica navaja tudi močno tradicijo vsakovrstnih društvenih dejavnosti, predvsem pevskih zborov ter gledaliških in folklornih skupin, ki jih

»najdemo domala v vsaki vasi. Društva s svojo dejavnostjo predstavljajo pomemben povezovalni dejavnik znotraj manjšine. Slovenska identiteta dobi tu možnost utrjevanja. S kulturnimi prireditvami dobi slovenščina legitimnost javnega jezika zunaj pretežno sorodstvenega kroga.« (Zavratnik Zimic 1998: 50)

Na avstrijskem Koroškem je trenutno registriranih 75 kulturnih društev.¹⁷

»[K]o govorimo o manjšinskih vprašanjih, ne smemo prezreti pomena slovenske literature, ki med drugim s svojo navzočnostjo zagotavlja slovenski manjšini enakovredno eksistenco na nekem prostoru in v določenem času.« (Sketelj 1996: 125)

Če želimo razumeti, kakšen status ima literatura na avstrijskem Koroškem, moramo izpostaviti nekatere njene specifične. Koroška manjšinska literatura (iz vidika ustvarjalcev in bralcev) ter sprejemanje književnosti na Koroškem je precej drugačna

¹⁷ Polni seznam je na voljo v Informacijski portal Zveze slovenskih organizacij in Slovenske prosvetne zveze b.

kot v matičnem narodu (in tudi pri večinskem avstrijskem prebivalstvu). Po eni strani je to razumljivo, saj imajo samo koroški Slovenci prvoosebno izkušnjo življenja kot manjšine (in njene zgodovine oz. kolektivne zavesti manjšinske in zamejske populacije), zaradi česar mora biti tudi njihovo literarnoumetniško udejstvovanje do neke mere s tem determinirano; po drugi strani pa zgodovina na isti skupnosti (na primeru jezikovnega ponemčevanja 20. stol.) uči, da če se manjšina ne zaveda svojih nadregionalnih značilnosti, začne izginjati tudi njena regionalna specifika. Leben (2013: 10) navaja Florjana Lipuša, ki je leta 1994 zapisal: »Literatura, ki ni več zadeva naroda, potemtakem tudi ni več manjšinska niti nujno regionalna.« Isti avtor je na primeru koroške manjšine povzel vlogo literature za jezik na način, kot jo predstavljamo tudi v pričujočem delu, namreč, da se knjižni jezik skozi književnost udejstvuje in brez nje ne obstaja, zato ne moremo zlahka koroške dvojezičnosti obravnavati samo z vidika jezikovnih vprašanj, temveč nujno tudi znotraj višjih zvrsti.¹⁸

»Ker je kulturna politika slovenske narodne skupnosti v jeziku zmeraj videla samo tehnično komunikacijsko sredstvo in je slovenščino nivelizirala navzdol, med pišočim, ki mu je jezik kulturna dobrina, in njegovim ljudstvom, ki je jezik degradiralo v sredstvo, ne more biti soglasja.« (Lipuš v Leban 2013: 10)

Čeprav številni avtorji navajajo, da praviloma koroški literati (in drugi izobraženci) med vsemi Korošci najbolje obvladajo slovenski knjižni jezik, v zadnjih dveh desetletjih čedalje več literatov ustvarja v nemščini oz. niti ne več dvojezično. Nekateri imajo zaradi ločenosti od osrednjega slovenskega trga (ter posledičnega nezanimanja za zamejska vprašanja in avtorje) občutek, da sploh ne ustvarjajo (obče) slovenske literature, temveč zgolj koroško, kar je za literate lahko frustrirajoče, pa tudi finančno nevzdržno. Sketelj (1996: 70) meni, da Korošci kot avstrijski pisatelji čedalje več objavljajo v nemščini zaradi velikosti nemškega trga. (Sketelj 1996: 70) Naklade pa niso edini razlog, ironično se s pisanjem v nemščini oz. z nemško literaturo približujejo tudi koroškim bralcem, ki so manj veščji slovenskega jezika, še vedno pa čutijo povezanost z avtorji, ki jih v nemščini lažje razumejo (npr. Majo Hadrlep in njen roman *Angel pozabe*, ki je že v nemškem izvirniku med koroškimi Slovenci postal velik hit).

¹⁸ In nenazadnje tudi didaktike (oz. šolstva), ki skrbi tako za »tehnično« plat jezika in za literarnozgodovinsko védenje, kot tudi za prenos neke kulture (v tem primeru slovenske). Znanje jezika vodi v bralno zmožnost, za literarno zmožnost pa je potreben odnos do literature (kar bomo podrobneje predstavili v poglavjih 3. in 4.).

Jesih (2003: 65–66) kot del težave izpostavlja nagnjenost RS, da s svojimi sredstvi in pomočjo podpira zgolj visoko obliko slovenščine in z njo povezano kulturo. To predstavlja težavo za mnogo zamejcev, ki se zaradi od zbornega jezika zelo različnega narečja in slabših jezikovnih kompetenc zaradi vpliva nemščine ne počutijo dovolj suvereno, da bi prisostvovali pri tako kakovostni umetniški dejavnosti; in tudi če jezik ni ovira, ljudje niso vedno dovolj zainteresirani za visoko literaturo.¹⁹ »Povsod po svetu je tako, da ne obiskujejo vsi ljudje zahtevnih gledaliških predstav in berejo visoke literature, in koroški Slovenci niso pri tem nikakršna izjema.« (Jesih 2003: 66)

Branje kot tako se na Koroškem spopada z enakimi težavami kot drugod po zahodnem svetu, dvojezičnost pa jih morda še potencira. Ker je branje prostočasna dejavnost, je neprestano v konkurenci z drugimi oblikami preživljanja prostega časa; sodobni mediji, ki sicer pozitivno vplivajo na povezanost manjšine med seboj in z matico, pri veliko ljudeh (še posebej pri mladih) zavzamejo precej prostega časa in izpodrivajo branje. Sketelj v svoji raziskavi o knjigah in koroških Slovencih, ugotavlja:

»Bralec mora poleg dokaj dobrega znanja jezika, v katerem bere, uporabiti tudi svoje razumske, inteligenčne in druge sposobnosti, ki mu omogočajo dojetje vsebine branega. Branje ima na južnem Koroškem močno konkurenco v drugih oblikah izkoriščanja prostega časa, katerih poraba je zelo preprosta in ne zahteva večjega duhovnega napora [...]« (Sketelj 1996: 53)

Sodobnejše empirične raziskave o bralnih navadah koroških Slovencev (in drugih obravnavanih temah) niso znane,²⁰ velja pa, da se veliko ljudi pri izbiri gradiva navdušuje nad lokalno problematiko in zamejstvom. Mletschnig v intervjuju (Godec 2016b) navaja, da večjo vlogo sicer igrajo koroški avtorji, a tudi ta ni tako »zakoreninjena, da bi kar vsi samodejno segali po koroških avtorjih.« Gre tudi za vprašanje osebe literarnega ustvarjalca; mlajša generacija nekdanje revije Mladje je bila na splošno dobro sprejeta, literarna revija Rastje se uveljavlja, sicer pa na Koroškem ni »toliko ljudi, ki bi bili mladim privlačni za prebiranje ali kot osebnosti.« Čeprav nekateri, še posebej zahtevnejši bralci, segajo tudi po literaturi iz Slovenije in čeprav mladina, kot meni Mletschnig, koroške literature v slovenščini zaradi jezika ne razlikuje

¹⁹ Jesih tu posredno potrjuje našo hipotezo H6, da imajo koroški Slovenci kljub šolanju na SG slabše možnosti za razvoj literarnih znanj oz. literarne zmožnosti.

²⁰ Delo *Knjige in koroški Slovenci*, raziskava slovenskega knjižnega trga v Avstriji avtorice Polone Sketelj je v času pisanja tega diplomskega dela staro ravno 20 let.

od slovenske, gre sklepati, da na tem področju matica in zamejska skupnost ostajata na dveh različnih bregovih.

2.2 MANJŠINSKO ŠOLSTVO IN VLOGA SLOVENSKE GIMNAZIJE ZA OHRANJANJE IN RAZVOJ SLOVENSKE KULTURE

O avstrijskem šolskem sistemu in vlogi slovenščine v njem priča veliko drugih virov,²¹ zato bomo v tem delu zgolj povzeli zgodovinski in politični kontekst, v katerem deluje SG, saj lahko poznavanje okoliščin pripomore k razumevanju njenega poslanstva. V drugem delu tega podpoglavja pa bomo predstavili njeno delovanje v današnjem času, pri čemer se bomo osredotočili na njeno vlogo na kulturno-vzgojnem področju.

Na avstrijskem Koroškem je prava družbena dvojezičnost onemogočena že v osnovi – prvi resni stik otroka z družbo je namreč večinoma nemški, lahko pa tudi delno slovenski. Kljub za slovensko skupnost spodbudnim obetom po 2. svetovni vojni, je namreč l. 1958 prišlo do izdaje odloka, po katerem šolarjem še danes ni treba obiskovati dvojezičnega pouka (oz. pouka v slovenščini),²² temveč morajo starši otroke prijaviti k slovenskemu pouku, če to želijo. »Od leta 1958 naprej manjšinska šolska zakonodaja dosledno izhaja iz načelne prostovoljnosti pouka v manjšinskem jeziku. Vsak pouk v slovenščini proti volji staršev ali vzgojnih upravičencev je prepovedan.« (Domej 2000/2001: 35) Ne samo, da je bilo to v časih, ko je bila slovenščina še mnogo bolj stigmatizirana, za starše vsaj silno neugodno, če že ne nevarno, s tem zakonom je spodkopan temelj dvojezične družbe, to je, da vsi prebivalci tega območja vsaj razumejo oba jezika, ne glede na narodno pripadnost, tako pa se »pravni položaj slovenščine v šolstvu [in praktični položaj slovenščine v družbi, op.] bistveno razlikuje od pravnega položaja nemščine.« (Domej 2000/2001: 27)

²¹ Pregled avstrijskega šolskega sistema in dvojezične vzgoje in izobraževanja ter predstavitev SG je na voljo v Sotlar 2009: 14–44; podrobneje je manjšinsko šolstvo predstavljeno v Domej 2004: 44–56 in še posebej višje šole ter šola v Št. Petru v Kern (2009); celostni vpogled in zgodovina slovenščine v koroških šolah pa je na voljo v Feinig (2008).

²² Odlok je 22. septembra izdal takratni deželni vladar Ferdinan Wedenig, saj so nekateri starši občutili slovenski del dvojezičnega pouka kot »obremenitev«. (Domej 2000/2001: 33) Možnost odjave je izkoristilo 80 odstotkov staršev, od tega več kot polovica tistih, katerih otroci so govorili slovensko (Buch 2003: 43)

Bolj kot nepoučevanje nemškega dela prebivalstva v slovenskem jeziku je morda sporna neodprtost nekaterih Avstrijcev, da bi spoznali kulturo,²³ s katero sobivajo že stoletja, kar bi moralo biti na dvojezičnem področju pravzaprav osnova t. i. mirovne vzgoje.²⁴ Res pa je, da v zadnjih dveh desetletjih čedalje več avstrijskih staršev svoje otroke vpisuje k dvojezičnemu pouku (kot ugotavlja že Sotlar) in tudi na SG,²⁵ kar pomeni, da slovenski jezik in kultura res postajata enakopravna v večinsko nemški družbi južne Koroške.

Odločilno prelomnico za slovensko šolstvo na Koroškem predstavlja l. 1957 in ustanovitev Slovenske gimnazije, edine šolske ustanove s slovenščino kot (edinim) učnim jezikom in dolgo časa tudi edine višje šole s slovenščino v RA. (Domej 2000/2001: 36) Tudi sicer je položaj slovenščine na višji šolski stopnji v dobrem stanju, saj poleg SG slovenščino kot učni jezik uporabljata tudi Dvojezična trgovska akademija (odslej DTAK) in Višja šola za gospodarske poklice Št. Peter, ki sta dvojezični.²⁶

Domej (2000/2001: 44–46) trdi, da je razvoj (višjega) šolstva prinesel manjšini boljše možnosti duhovnega samouresničevanja in boljše materialne pogoje. »Ustanovitev državne gimnazije za Slovence je pri tistem delu južnokoroškega prebivalstva, ki se je priznaval k slovenski manjšini, sprožila izrazito močan izobraževalni sunek.« Avtor dodaja, da je za izboljšanje izobrazbene strukture pretežno odgovorna SG, saj je pri delu prebivalstva, ki je med popisom prebivalstva kot pogovorni jezik navedel slovenščino, najti »presežek visokošolsko izobraženih« glede na koroško povprečje. »Avstrijec slovenskega jezika ni več sinonim za kmeta in delavca, za neizobraženega prebivalca podeželja. Razvoj se nagiba vedno bolj v smer, da za člana manjšinske jezikovne skupnosti ne bo več narodnostnega preživetja brez visoke stopnje izobrazbe.« (Domej

²³ Domej omenja življenjske navade, jezik, običaje in besedila, kot so povesti, pripovedke, pravljice, ter drugo izročilo, pesmi.

²⁴ »Medkulturno učenje se ne omejuje le na to, da spoznavamo druge kulture, temveč gre za skupno učenje, doživetje, doživljanje in sooblikovanje kulturnih vrednot. Gre pa tudi za to, da zbudimo zanimanje in radovednost za kulturne razlike, da ne bi spoznavali kot dragoceno edinole kulturno enotnost, temveč tudi raznolikost. V tej zvezi naj prispeva medkulturno učenje k boljšemu medsebojnemu razumevanju oz. k boljšemu medsebojnemu spoštovanju, k odkrivanju skupnega in k odpravljanju predsodkov.« (Domej 2000/2001: 53)

²⁵ Avstrijci se učenja slovenščine lotevajo bolj zaradi morebitnih poslovnih priložnosti sodelovanja z evropsko sosedo kot zaradi želje po sooblikovanju kulturnih vrednot, do česar pa vseeno prihaja in ima za koroško manjšino večinoma pozitivne posledice.

²⁶ Feinig (2008, 89) svari, da »[t]a podatek [...] ne sme prikriti dejstva, da tisti učenci, ki ne obiskujejo ene od treh imenovanih šol [...], nimajo nobene možnosti več, da skupaj s svojim osebnostnim razvojem razširijo slovensko jezikovno znanje.«

2000/2001: 46) Gre za navidez paradoksalno situacijo,²⁷ ki si je pripadniki nemško-nacionalističnih gibanj 20. stol. verjetno niso niti predstavljali, namreč, da je slovenska manjšina danes bolje izobrazena (tudi v nemščini) kot avstrijska večina. SG danes uživa sloves ne samo kot kakovostna višja šola z dobrim končnim uspehom in uspešnimi maturanti (oz. po koroško: absolventi), temveč tudi kot šola z zelo razvitim programom poučevanja jezikov. Splošna evropska jezikovna politika znanja maternega jezika in dveh dodatnih²⁸ se na SG v resnici izvaja s skupaj štirimi jeziki, saj sta materinščini pravzaprav dve, angleščina pa je do precejšnje mere samoumevna. Poleg boljše končne izobrazbe pa je razvoj šolstva višje stopnje, kot omenjeno, manjšini prinesel tudi boljše možnosti duhovnega samouresničevanja, pri čemer ima SG že od začetka pomembno vlogo.

»Nikoli doslej še ni toliko Slovencev na Koroškem aktivno obvladalo slovenski standardni jezik v njegovi pisni in govorni obliki, kar ima vrsto posledic. Poustvarjalna umetnost (gledališka dejavnost) je za številčno tako majhno skupnost, kot je slovenska na Koroškem, na zavidljivo visoki ravni.« (Domej 2000/2001: 46)

Današnja koroška mladina ima (še posebej na SG) za literarno (po)ustvarjanje veliko podporo. (Godec 2016a) Gre namreč za osrednjo manjšinsko višješolsko ustanovo, ki ima na voljo vso potrebno infrastrukturo. Če je centraliziranost koroške zvezne dežele in tudi manjšinske skupnosti v Celovcu težava za slovenskogovoreče prebivalstvo na obrobju Južne Koroške, imajo dijaki SG (ki se tudi nahaja v Celovcu) vse potrebno v svoji neposredni bližini, začnši s Slovensko študijsko knjižnico, ki se nahaja v mladinskem domu blizu šole, gimnazija pa je pred nedavnim posodobila in uredila tudi svojo šolsko knjižnico. Bolj kot geografsko pa je SG v središču kulturnega dogajanja, saj je odprta za vse pomembnejše zamejske projekte in izvenšolske dejavnosti ter svoj program prilagaja tudi glede na zunanje kulturne dogodke in natečaje. Mednje spadajo: Pisana promlad,²⁹ ki je sicer odprta za literarna in neliterarna besedila, a mladi sami večinoma prijavljajo literarne prispevke (Godec 2016a); Tischlerjev govorniški natečaj

²⁷ Pojav sicer v svetu ni neznan; tudi katalonska mladina redno dosega boljše rezultate iz španščine kot španska večina. Dvojezična mladina s kakovostno izobrazbo je vajena razmišljati metajezikovno in ponavadi zelo dobro prilagaja jezik okoliščinam, medtem ko je enojezičnim posameznikom njihov lasten jezik samoumeven in nikoli nimajo resnih težav z nerazumevanjem.

²⁸ O čemer piše tudi Ogris 2007: 11.

²⁹ »Gre za obliko podpiranja učenja slovenščine, ki omogoča mladim talentom nastop v javnosti. Slovenščina se ob tem prikaže v vsej svoji širini, od literarnega jezika in knjižnega ustvarjanja do sporazumevalnega jezika in pisanja stvarnih besedil.« (Promlad).

za mlade (pod vodstvom KKZ in NSKS); ter multimedijski projekt Iskrica (Iskrica multimedia project) oz. natečaj za najboljši avtorski kratki film. Obenem SG dijake podpira pri njihovem gledališkem (po)ustvarjanju in lutkarstvu ter drugih kulturnih panogah.

3. AVSTRIJSKA CENTRALNA MATURA³⁰

Republika Avstrija je pred kratkim spremenila način opravljanja mature. Zrelostni izpit od l. 2014/2015 v enaki (centralizirani) obliki opravljajo vsi avstrijski maturanti. Kot razlaga Vrbinc (Godec 2016a), je nova avstrijska centralna matura dejansko centralizirana in delno standardizirana; nekateri predmeti še niso standardizirani, centralni pa, naloge pri teh predmetih pridejo z Dunaja, z Ministrstva za izobraževanje in ženska vprašanja.³¹ Med temi predmeti je tudi slovenščina, ki pa je zaenkrat še edini predmet poleg nemščine, ki je v celoti standardiziran, kar pomeni, da vsi maturanti vseh šol v državi opravljajo popolnoma enako strukturiran maturitetni izpit.³² ACM je pravno določena z zveznim zakonom oz. zakonodajo o izpitnem redu splošnoizobraževalnih srednjih šol (Gesamte Rechtsvorschrift für Prüfungsordnung Allgemeinbildende Höhere Schulen).³³ H gimnazijski maturi lahko pristopijo dijaki po uspešno zaključeni 12. šolski stopnji, tj. na koncu 8. letnika gimnazije oz. 4. letnika višje gimnazije, ko so predvidoma stari 18 let.

3.1 ZGRADBA MATURE

Zaključek gimnazijskega šolanja (12. stopnje) ali ACM (kot celota) je sestavljena iz treh enakovrednih delov ali t. i. stebrov:

1. predznanstvena oz. diplomska naloga,
2. pisni del, ki sestoji iz 3 ali 4 izpitov (oz. klavzur),
3. ustni del, ki ga sestavljajo 3 ustni izpiti (ob 3 obveznih klavzurah) ali 2 ustna izpita (ob izbrani 4. klavzuri). (Vrbinc 2015: 36–41)

Vsi trije stebri skupaj torej zajemajo 7 ocen: 1 za PZN, 3 ali 4 za klavzure in 3 ali 2 za ustne izpite. Za opravljeno maturo morajo biti vse ocene pozitivne. Na SG morata ob 4 izbranih klavzurah predmeta za ustni izpit obsegati vsaj 10 tedenskih ur na višji

³⁰ Trditve v tem poglavju izvirajo iz obeh intervjujev (Priloga 1, Priloga 2) in iz med asistenturo zbranim znanjem, razen, kadar ni posebej navedeno drugače.

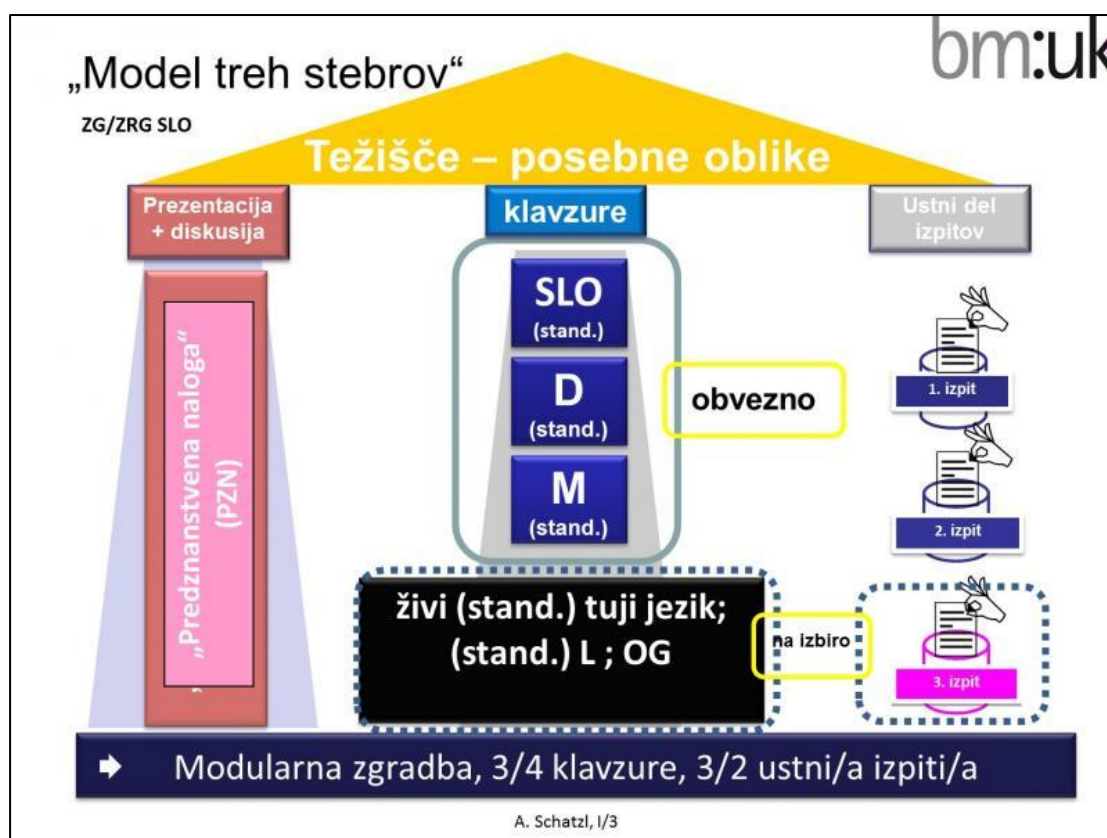
³¹ Za Bundesministerium für Bildung und Frauen (BMBF) na področju izobraževanja in mature deluje državni inštitut Bifie ali Bundesinstitut für Bildungsforschung, Innovation und Entwicklung des österreichischen Schulwesens.

³² V slovenščini maturo opravljajo samo tri šole, ki so navedene v prejšnjem poglavju.

³³ Gl. Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem ris.bka ali povzete pravne osnove v Bundesinstitut Bifie a.

stopnji;³⁴ če so ustni izpiti 3, morajo obsegati vsaj 15 tedenskih ur. Končna ocena mature je povprečje teh ocen, uspeh pa se določa drugače kot v RS: maturanti s povprečjem 1–1,5 maturirajo z odliko, oni s povprečjem do 2 maturirajo z dobrim uspehom, vse ostale pozitivne ocene pa nosijo zgolj oznako opravljeno.³⁵

Slika 1: Model treh stebrov ACM³⁶

Vir: Slovenska gimnazija a.

3.1.1 Predznanstvena naloga (PZN)

PZN³⁷ (Vorwissenschaftliche Arbeit) je »prvo ukvarjanje z znanstvenim pristopom do izbrane teme.« (Vrbinc 2015: 36–37) Izbira teme je popolnoma prepuščena vsakemu

³⁴ To pomeni 10 ur v vseh 4 letnikih višje stopnje, npr. v 5. in 6. letniku po 2 uri in v 7. in 8. letniku po 3 ure. Enako velja v naslednjem primeru.

³⁵ Avstrijci imajo tudi obratni vrstni red ocen, najvišja je 1, najnižja oz. negativna je 5; 1 – prav dobro, 2 – dobro, 3 – povoljno, 4 – zadostno, 5 – nezadostno.

³⁶ Klavzure z oznako (stand.) so standardizirane oz. poenotene za vse avstrijske šole. Na SG je obvezna klavzura pri slovenščini (SLO), nemščini (D) in matematiki (M), na izbiro pa je tudi ena klavzura izmed šolskih živih tujih jezikov, latinščine (L) ali opisne geometrije (OG).

³⁷ PZN se ta del mature imenuje na gimnazijah, diplomska naloga pa je skupinsko delo dveh do petih kandidatov ali kandidatke na poklicnoizobraževalnih šolah.

posamezniku in njegovim lastnim interesom; namen te naloge je, da maturant dokaže sposobnost znanstvenega pristopa k obravnavanju določene tematike.

»[M]aturant dokaže kompetence v razmišljanju in metodi (zmožnosti pisanja in oblikovanja besedila – zmožnost rabe metod in organiziranja raziskovanja – zmožnost (se) informirati – medijska zmožnost – zmožnost prezentiranja in razpravljanja). Vsa kompetenčna področja so del ocene.« (Vrbinc 2015: 37)

Tematskih omejitev ali smernic ministrstvo (oz. zanj Bifie) ne podaja, ker je poudarek na pisanju samem, torej na načrtovanju (dispoziciji), izbiri metode/metod, samostojni raziskavi in zbiranju podatkov, urejanju gradiva ter ubeseditvi. Obenem velja, da dijaki raje pišejo o poznanih temah, ki so jim blizu, saj se ob pisanju počutijo bolj sproščeno, kar naj bi pozitivno vplivalo na njihove izdelke. Vseeno lahko pri izbiri teme maturant upošteva priporočila mentorja, ki si ga izbere iz profsorskega zbora svoje šole.³⁸ Čeprav je možno med PZN obravnavati literarno temo, je to neobičajno, poleg tega pa narava te naloge ni najbolj primerna za delo s književnim besedilom. Dijak mora tako mentorja kot temo izbrati (in prijaviti) že v predmaturitetnem letu, PZN pa opraviti v 1. semestru maturitetnega razreda. Poleg pisne naloge, ki jo mora vsakdo v predvidenem roku (februarja, ob začetku 2. semestra zadnjega letnika) objaviti na spletni portal,³⁹ mora dijak za to nalogo opraviti še predstavitev (do 15 minut) in diskusijo. Ocenjuje se vse tri dele skupaj, skupno oceno PZN pa se upošteva pri ocenjevanju opravljene mature. PZN se ocenjuje šele po zagovoru; tudi, če je pisni izdelek negativen, se počaka na predstavitev in diskusijo, ki lahko popravi oceno (o čemer pa, kot opozarja Vrbinc,⁴⁰ že diskutirajo). Naloga mora biti napisana in zagovarjana v učnem jeziku (ali izjemoma v živem tujem); pisni del obsega od 40.000 do 60.000 znakov, izvleček pa 1.000–1.500 znakov. Pozitivna ocena PZN ne zapade v primeru negativno ocenjenih drugih delov mature; negativni oz. neopravljeni PZN se dodeli novo temo v roku 14 dni.⁴¹ (Slovenska gimnazija b)

³⁸ Na SG se držijo načela, da so mentorstva bolj ali manj enakovredno razdeljena med vsemi profesorji. Nekateri profesorji imajo lahko v enem šolskem letu več mentorstev (še posebej učitelji jezikov) in v naslednjem spet manj. Mentor ni nujno profesor predmeta predznanstvene teme, nekatere teme niti nimajo svojega šolskega predmeta.

³⁹ Vorwissenschaftliche Arbeit ahs-vwa.at je spletni portal za predznanstvene naloge.

⁴⁰ Os. komunikacija, el. sporočilo, 19. 8. 2016.

⁴¹ Dijak ne more maturirati brez PZN; tudi če pristopi k pisnemu in ustnemu delu, ne dobi ocene, dokler ne opravi PZN (skupaj s prezentacijo in diskusijo), kar je znotraj istega šolskega leta možno tudi v jesenskem roku.

3.1.2 Pisni del ali klavzure

Pisni del mature je sestavljen iz treh ali štirih pisnih izpitov oz. t. i. klavzur. Vsak dijak mora opraviti najmanj tri klavzure; na SG gimnaziji so obvezni pisni izpiti iz slovenščine, nemščine in matematike. Maturanti se lahko odločijo tudi za četrto klavzuro; na SG jo je možno opravljati iz enega živega tujega jezika (angleščine, italijanščine, francoščine), latinščine ali opisne geometrije. Dijak, ki si izbere četrti pisni izpit, pristopi k dvema ustnima; tisti, ki se poleg treh obveznih klavzur ne odloči še za četrto, pa mora pristopiti k trem ustnim izpitom. Matura iz slovenščine je poleg nemščine (zaenkrat še) edina povsem standardizirana; naloge so za vse tri avstrijske šole s slovenskim učnim jezikom iste in se pišejo istočasno. (Godec 2016a) Klavzura traja 300 minut oz. 5 polnih ur; v tem času so maturantom dovoljeni nadzorovani obiski stranišča, pri pisalni mizi pa sme imeti tudi hrano in pijačo v razumnih količinah. Kot pripomočki so dovoljeni slovarji (ki jih pred maturo dijaki vročijo v pregled), ne pa tudi leksikoni in ostali priročniki. Na pisni maturi lahko maturanti izbirajo med tremi tematskimi sklopi; eden od njih mora biti nujno povezan z literarnim izhodiščnim besedilom (lahko sta tudi dva), posredno pa se lahko književnosti dotikata tudi druga dva tematska sklopa.

Besedilne vrste

Vsi trije tematski sklopi se pišejo na isti način: dijak se mora ne glede na izbiro teme odzvati na izhodiščno besedilo z dvema (za vsako temo posebej določenima) besedilnima vrstama, v skupnem obsegu 800 besed (in ne več kot 2.000 oz. 2.200 besed).⁴² Besedilne vrste (odslej BV) so iste pri klavzurah vseh v učnih jezikih v RA in so:

1. analiza ali razčlemba besedila,
2. interpretacija besedila,
3. povzetek,
4. odprto pismo,
5. pismo bralke/bralca,
6. priporočilo,
7. komentar,

⁴² Pri nemščini je meja 900 besed (Vrbinc 2015: 37).

8. razprava/razpravljalni esej in
9. govor.

Vse BV so opisane in normirane s strani kompetenčno usmerjenega pouka;

»[b]esedilnovrstna kompetenca je bistvena potrebna zmožnost za uspešno receptivno in produktivno ukvarjanje z besedili.⁴³ [...] Zato je pomembno, da znanja o besedilnih vrstah v pouku pisanja ne razumemo kot taksitativno naštevaje značilnosti kakega besedila, ki jih morajo učenke in učenci glede na nalogo pisanja točko za točko obdelati, temveč kot vodenje h kompetenci, kajti samo ob produktivnem ukvarjanju z besedilnimi vrstami morejo pišoči ustreči specifičnim zahtevam pisanja. [...] Besedilne vrste se obravnavajo vedno pred ozadjem širokega razumevanja kompetence pisanja. Poleg značilnosti, ki uvrstijo vsakokratno besedilno vrsto v kak tip, se opozori na pisna – z njo povezana – dejanja in se naštejejo za njo potrebne kompetence.« (Bundesinstitut Bifie b)⁴⁴

Operatorji

Operatorji (delovne naloge ali vrste govornega dejanja, gl. Prilogo 6) so poleg BV druga posebnost nove avstrijske mature. To so v osnovi glagoli, ki pišoče pozivajo k določenim dejanjem, npr. razlagi ipd. Ti glagoli so bili v uporabi že pred uvedbo ACM, a je odslej njihova funkcija natančneje opisana, njihova uporaba pa normirana. »Kot operator razumemo glagol (npr. razložiti, pokazati [povezavo, op.] ali utemeljiti), ki v okviru kake naloge poziva k določenemu dejanju in katerega pomen je čimbolj natančno specificiran.« (Baumann v Bundesinstitut Bifie c)⁴⁵ V resnici so operatorji globlji od samih glagolov, saj je v njih »skrita zapletena zahteva, ki se da odkriti samo, če obvlada reševalka/reševalec naloge ustrezne postopke pisanja in jih zna samostojno izpeljati [...]« (prav tam) Operatorji sami ne pogojujejo določene oblike, temveč samo (jezikovno) dejanje; forma je določena z BV.

⁴³ V praksi gre za sposobnosti sprejemanja, obdelave, kreiranja, izražanja in vrednotenja, kar je umestljivo v kontekst kasneje predstavljenih BV in operatorjev ter bo tudi podrobneje prikazano v 4. poglavju (o književnosti na ACM). Na kratko: predvidene kompetence so izražene že v po predvidenem vzorcu sestavljenih navodilih za delo z besedilom.

⁴⁴ Vse BV so podrobneje predstavljene na portalu, v 4. poglavju pa bomo pri obravnavi književnosti na maturi podrobneje predstavili interpretacijo besedila in še nekatere druge.

⁴⁵ Operatorji so podrobneje predstavljeni na istem spletnem naslovu, v 4. poglavju pa bomo pri obravnavi književnosti na maturi omenili nekatere, ki so primerni za kombinacijo z BV interpretacije.

Operatorji so razdeljeni na tri taksonomske stopnje oz. zahtevnostna področja, in sicer na področje reprodukcije znanja (npr. naštej, obnovi ipd.), na področje prenosa znanja ali reorganizacije (npr. analiziraj, uvrsti ipd.) in na področje razmišljanja, refleksije in reševanja problema (npr. ovrednoti, apeliraj ipd.). Seznam operatorjev ni končen, temveč je možno glede na vrsto naloge zahtevati posebno dejanje, vendar to ni običajno in je seznam dovolj temeljit, vsebuje pa tudi predvidene pozive k uporabi operatorjev. Vsaka naloga (oz. besedilna vrsta) mora vsebovati 3 operatorje (lahko pa tudi 4), po (najmanj) enega iz vsakega zahtevnostnega področja. Če strnemo: pisni del mature ali klavzura vsebuje tri teme, izmed katerih maturant izbere eno. Ena tema nato vsebuje dve nalogi, vsaka ima svojo BV, te pa usmerjajo po 3 operatorji za vsako.

Ocenjevanje pisnih izpitov je za razliko od slovenske mature interno, saj naj bi ocenjevalni obrazec ali t. i. raster preprečeval pristranskost; znano pa je, da razmišljajo o uvedbi eksterne ocenjevanja, kar bi na primeru slovenske manjšine pomenilo, da bi mature krožile med tremi šolami s slovenskim učnim jezikom. Raster (gl. Prilogo 4 ali Bundesinstitut Bifie d) je zaenkrat na voljo zgolj v nemščini, na SG pa uporabljajo interni prevod, ki še ni uraden. Ocenjuje se 4 glavna področja in pri vseh mora dijak za opravljeno klavzuro doseči minimalen standard oz. pozitivno oceno; gre za področje vsebine, strukture, sloga in izraza ter jezikovne pravilnosti. Raster bomo podrobneje obravnavali v 5. poglavju, ko bomo predstavili način, kako se na maturi ocenjuje književno znanje. Če maturantu spodleti pri pisnem izpitu, obstaja možnost kompenzacijskega ustnega izpita, ki traja do 55 minut (priprava nanj največ 30 minut in ustni del največ 25 minut) in lahko maturantu prinese najvišjo oceno 3. (Michael Urbinc, osebna komunikacija, el. sporočilo, 19. 8. 2016)

3.1.3 Ustni del izpitov

Ustni del izpitov je podoben kot v Sloveniji, le da dijak odgovarja na eno vprašanje oz. na eno temo. Predmetne skupine za ustne izpite vnaprej pripravijo kataloge s temami – največ jih je 24 – ki jih maturanti poznajo vnaprej in so skladni s šolsko snovjo (še zlasti) zadnjega letnika. Vsak posamezni profesor lahko spremeni do 3 teme in jih prilagodi težiščem, ki jih je obravnaval v posameznem razredu (gl. Prilogo 5, kataloga za 8. A in 8. B sta večinoma skladna, ne pa čisto). Dijak pred ustnim izpitom iz t. i. košarice tem izžreba dve temi (v kuvertah) in se za eno odloči, nato k njej dobi (širše)

vprašanje za pripravo. Kot bomo podrobneje predstavili v 4. poglavju, med temami prevladujejo literarna vprašanja (literarnozgodovinske narave), ki ustrezajo zgodovinskemu pregledu književnosti. Tema, ki jo je dijak izžrebal, se v vsakem primeru vrne nazaj v košarico.⁴⁶

Tudi ustni izpiti naj bi se ocenjevali po rasterju, a zaenkrat na avstrijskih gimnazijah ta še ni na voljo (na nekaterih poklicnoizobraževalnih šolah pa že). Vsaka šola naj bi imela za ustno ocenjevanje svoj avtonomen raster (še posebej bo to tako v primeru šol s slovenskim učnim jezikom).

3.2 VLOGA MATURE V REPUBLIKI AVSTRIJI

Matura ima v RA nekoliko drugačno vlogo kot v RS; v obeh državah je matura zaključek šolanja kot vrsta izpitov (serija različnih preverjanj), pri katerih dijaki na koncu višje gimnazije (oz. gimnazije ali srednje šole) pokažejo svoje znanje (v zvezi z nekim področjem ali predmetom), ki so ga nabirali v času šolanja. Na Avstrijskem ima matura vlogo zrelostnega izpita, prikaza usvojenih kompetenc in nenazadnje tudi pripravljenosti na študij ali vstopa v odraslost. Za razliko od slovenske mature RA ne pozna točkovnega sistema, po katerem bi maturantom omejevala vpis na želene študijske programe. Bistveno je maturo opraviti, saj je s tem posameznik že dokazal, da je sposoben študija (je kompetenten in samostojen), nekatere univerze ali študiji (npr. medicina, pedagogika, psihologija) pa poznajo interne sprejemne izpite, za katere se morajo interese posebej pripraviti.

V okviru nove centralizacije in standardizacije je matura dobila dodatno vlogo. Zelo jasno je namreč nakazana generalna usmeritev, kaj država pravzaprav zahteva od svojih državljanov. »Matura je kompetenčno usmerjena, za vsak model so definirane kompetence, ki naj bi jih dijaki in dijakinje razvili in pri maturi pokazali.« (Godec 2016a) Kompetenčno naravnani pouk je odraz politike, ki od dijakov ne želi faktografskega pomnjenja in ponavljanja množice podatkov, temveč razmišljujoče posameznike, ki znajo delovati znotraj določenih področij. Standardizacija in centralizacija sta v maturo prinesli tudi nekakšno pravičnost: enotno in normirano skalo,

⁴⁶ Da ne bi pri čakajočih maturantih prišlo do vnaprejšnje priprave na podlagi izločanja vprašanj sošolcev, ki so izpit že opravili.

po kateri se objektivno ocenjuje vse maturante v državi. »Nekdaj je bilo več prostora za subjektivnost, zdaj pa ne več, kar deluje kot varovalo za notranje ocenjevanje.« (Godec 2016b) Čeprav je oblika nove mature ob uvedbi pomenila precejšnjo spremembo za dijake in še posebej za profesorje,⁴⁷ je po drugi strani obojim olajšala delo oz. zagotovila (zlasti naslednjim generacijam) predvidljivost, npr. enako snov (besedilne vrste) v slovenščini in nemščini.

3.3 SLOVENŠČINA NA MATURI IN POMEN MATURE ZA KOROŠKE SLOVENCE

Slovenščina je, kot omenjeno, jezik manjšine in eden izmed priznanih avstrijskih učnih jezikov, zato sme in mora biti tudi jezik mature; SG je kot edina višješolska ustanova s (samo) slovenščino kot učnim jezikom tudi edina ustanova, v kateri tako pisni kot ustni del potekata v slovenščini.

Za razliko od splošne mature na Slovenskem, ACM ne vsebuje posebnega jezikovnega dela izpita; (dobro razviti) jezik je nekaj, kar omogoča priti do ostalih ciljev, torej do znanstvenega razmišljanja pri PZN, do pogovora o tematiki na ustnem izpitu, in, kot najpomembnejše, do doseženih kompetenc, kot jih dijaki izkazujejo z uspešno opravljenimi besedilnimi vrstami. Jezikovne kompetence so nujne za uspešno ubeseditev in jezik se tudi ocenjuje,⁴⁸ ker se pričakuje, da ga posameznik te starosti že (do neke mere) obvlada, ni pa govora o metajezikovnosti, o nemškem ali slovenskem jeziku kot o sistemu.

»Na vseh šolah podpiramo podporno ocenjevanje, torej ocenjevanje tega, kar kdo zna, ne česar ne zna. Slovenščina na Koroškem ni za vsakogar prvi jezik oz. ni vedno tako močan, ni tako izdelan, saj smo v položaju dvo- in večjezičnosti. Ocenjevanje se ne more osredotočati na neznanje, da se posameznikov ne odvrača od jezika. [...] V ospredju ciljev je seveda jezikovna kompetenca, da je človek sposoben kaj sam napisati, pa tudi, da kasneje posameznik še kdaj

⁴⁷ Več učnih vsebin za enako število učnih ur; podrobneje bomo to predstavili v nadaljevanju, v kontekstu pouka kot priprav na maturo.

⁴⁸ Jezik je ena izmed rubrik/vrstic v ocenjevalnih obrazcih; upoštevajo se vse ravni jezika, torej slovnica, pravopis, slog itd. Za končni uspeh morajo biti vse rubrike ocenjene pozitivno, kot bomo podrobneje predstavili kasneje. Ocenjevalni obrazci v slovenščini so zaenkrat še interni, na spletnem portalu bifie.at pa so prisotni tako napotki in generalne usmeritve, kot tudi t. i. raster v nemščini (Bundesinstitut Bifie d), ki je prisoten tudi v Prilogi 4.

seže po slovenski knjigi, da jih bo prebiral in slovensko govoril tudi svojim otrokom.« (Godec 2016a)

Kar se tiče pouka jezika, Mletschnig (Godec 2016b) razlaga, da bi morala biti slovnica zaključena in usvojena do konca nižje stopnje gimnazije (do konca 4. letnika), med poukom pa se mu posredno posveča precej pozornosti v vseh letnikih, bodisi s sprotnimi popravami domačih nalog bodisi med govorom posameznega dijaka. Nekatere napake se zaradi vpliva narečja in nemščine vztrajno ponavljajo, a bi morali dijaki na maturitetni stopnji tudi te znati odpraviti. Samo jeziku se letno posveti okoli 6 šolskih ur, po navadi pred šolsko nalogo.

Matura v slovenščini je uradno in družbeno enako sprejeta kot matura v nemščini, dijaki se brez težav vpisujejo na zelene univerze. (Godec 2016b) Po eni strani je to za manjšino zelo pomembno, saj je s tem jeziku priznana enakopravnost nemščini, po drugi strani pa smo med asistenturo opazili, da nemščina nemalokrat ostaja pogovorni jezik na hodnikih SG. Če na jezik pogledamo z vidika mature, je obvladanje slovenščine (do neke mere) samoumevno, saj se vendarle ocenjuje, čeprav za to ni posebnega izpita kot v RS. Kriteriji so seveda strožji na Slovenskem, še posebej na ustnem izpitu ACM je fokus ocenjevalcev jeziku bolj prizanesljiv. Se pa – za razliko od književnosti – slovenščini na maturi ne more izogniti nihče. Zato je težko vzpostaviti objektivna in nespremenljiva merila za nekaj, kar koroški Slovenci razumejo kot svoje narodno in kulturno bogastvo, čeravno je izrazito narečno obarvano. Poleg tega se mnogo Avstrijcev jezika zelo težko nauči, še posebej v primerjavi s čedalje več Slovenci na SG, ki v jezikovnem znanju zaradi samoumevnosti uporabe doma in v domači javnosti praviloma (in brez pravega truda) prekašajo tako koroške Slovence kot Avstrijce in dijake drugih narodnosti. Ugotovljeno je tudi, da se jezikovne kompetence dijakov v slovenščini z leti izboljšujejo, kar gre pripisati usmeritvam SG (in premišljeni politiki Deželnega šolskega sveta), pa tudi vsem sodelavcem na SG, ki ustvarjajo vse pogoje, da slovenščina znotraj nemškokgovorečega sveta živi kot nekaj vsakdanjega in primerneza za vsako rabo. Na koncu povzemamo nekdanjo sodelavko s SG, ki se je kot dijakinja te gimnazije na šolskih hodnikih tudi pogovarjala v nemščini, po študiju v nemškem okolju brez slovenščine pa se z nekdanjimi sošolci ob snidenju praviloma pogovarjajo izključno slovensko.

4. KNJIŽEVNOST NA MATURI

Na SG se ACM opravlja v slovenskem jeziku, pri čemer je nabor književnih besedil tudi del slovenskega literarnega kanona. Dijakinje in dijaki SG se tako med šolanjem pripravljajo na avstrijsko maturo, v katero je umeščena slovenska književnost, vendar so skoraj vsi dejavniki, ki vplivajo na pouk, drugačni kot v RS. Dejavniki pouka književnosti so po Krakar Vogel (2004: 14–37): književnost oz. učna vsebina ali snov, učenec in učitelj.

O učiteljih in njihovi usposobljenosti tu ne moremo razglabljati, saj so vsi učitelji na SG izobraženi v RA in sledijo avstrijskim didaktičnim načelom. Lahko pa bi izpostavili način oz. prenos znanj na dijake: kot bomo omenili kasneje v tem poglavju, učitelji SG iščejo načine, kako bi vsebino dijakom bolj približali (tudi s pomočjo interneta). Vsak profesor pa se na svoj način spopada s pomanjkanjem časa, ki še posebej učitelje maturantov sili v kompromise, zaradi katerih trpi tudi kakovost pouka.

Književnost se obravnava v slovenskem jeziku ter po načrtu priznanega in sodobnega učbenika Umetnost besede; v zvezi s književnostjo samo na prvi pogled ni nobene razlike med RS in RA. Nabor izbranih del se nekoliko razlikuje: SG je usmerjena regionalno in obravnava več del v zvezi z manjšinami ali narodnostnimi vprašanji, na Slovenskem pa maturanti obravnavajo več del mednarodnega literarnega kanona, za kar na SG ni dovolj časa; vendar je odstopanje majhno in za pričujoče delo ni tako bistveno. A k pouku književnosti spadajo tudi spoznanja iz literarne vede, ki pa niso v ospredju na SG; dijaki bi po besedah Vrbinca (Godec 2016a) morali znati s tekstom delati,⁴⁹ a brez obsežnega ponavljanja literarne zgodovine, ki pride bolj v poštev pri ustnem izpitu,⁵⁰ čeprav, kot trdi Mletschnig (Godec 2016b), profesorji radi vidijo, da dijaki poznajo ozadje literarnega dela, ki se ga obravnava pri pouku. Snov literarne teorije sicer služi kot pomagalo za sledenje operatorjem pri določenih, za delo z literaturo primernih, besedilnih vrstah; nima pa tako pomembne vloge kot v RS.

⁴⁹ S pomočjo orodij za razvijanje kompetenc, ki jih bomo predstavili v tem poglavju.

⁵⁰ Zaradi česar lahko potrdimo hipotezo H4, da dijaki SG med pripravami na maturo razvijajo kompetence, ki so pomembne za delo z literarnimi besedili, ne usvajajo pa vseh literarnovedskih in literarnozgodovinskih znanj kot njihovi slovenski vrstniki.

Najpomembnejši dejavnik so v našem primeru dijaki. Čeprav je SG med mladino iz Slovenije, Italije in drugih držav (npr. Hrvaške) čedalje bolj priljubljena, je večina dijakov bodisi avstrijskega bodisi koroškoslovenskega porekla. Dvojezičnost kot ena glavnih značilnosti koroške manjšine ima kljub slovenskemu učnemu jeziku na SG veliko vlogo, do neke mere pa določa tudi pouk in celo maturo – oboje je prilagojeno dijakom, ki imajo bolj razvito nemško jezikovno zmožnost oz. v slovenščini niso tako »domači« kot v nemščini. V zgodovinskem pregledu v 2. poglavju tega dela smo izpostavili in razložili politično-zgodovinski kontekst, zakaj je tako,⁵¹ v tem poglavju pa med drugim navajamo, kakšen vpliv ima dvojezičnost na književnost na maturi. Nerazvita (ali manj razvita) jezikovna zmožnost v slovenščini pomeni tudi slabše razvito bralno zmožnost in posledično literarno zmožnost; zato lahko potrdimo hipotezo H6, da imajo koroški Slovenci (kljub šolanju na SG) slabše možnosti za razvoj literarnih znanj oz. literarne zmožnosti. Kljub temu velja izpostaviti besede Mletschnig (prav tam), da je mogoče ob primernem pristopu aktualizirati tudi (jezikovno) najzahtevnejša dela. Res je, da je veliko odvisno od pristopa in spodbude k literarnemu branju, a osnova za literarno branje je bralna zmožnost in dela, ki so jezikovno zahtevna celo za slovenske dijake, so zagotovo skoraj nerazumljiva nekaterim avstrijskim.

4.1 SPLOŠNI OPIS

Književnost je na ACM za posameznega dijaka lahko prisotna pri vseh treh stebrih ali pa pri nobenem. Literarno temo lahko dijak (kot metaliterarno) obravnava v PZN, vendar se to v praksi ne dogaja. Književnost pri klavzuri ni obvezna za dijake, je pa nujna za ustvarjalce mature, saj mora ena od treh tem nujno vsebovati literarno problematiko, torej eno izmed daljših BV na literarno besedilo in krajšo BV na temo literature. Obenem lahko tudi katera od drugih dveh tem vsebuje kaj literarnega. Če dijak izbere literarno temo, mora na podlagi literarnega izhodišča (dela ali odlomka) napisati interpretacijo, ki vključuje povzetek in analizo, in še eno BV (recimo komentar), ki je v tem kontekstu metaliterarne narave. Obenem se lahko vsakdo odloči za ustni izpit pri slovenščini, pri katerem iz košarice tem izžreba dve temi in se za eno odloči (polni seznam tem iz š. l. 2015/16 je na voljo v Prilogi 5). Na SG je na izbiro 24 tem in večina izhaja iz književnosti; maturant se mora odločiti za eno, možno pa je, da

⁵¹ Na kratko: dandanes je nemščina jezik okolja, v katerem koroška mladina raste in se razvija, zaradi česar jo tudi najbolj obvladajo.

izbere neliterarno, če jo je izžrebal. Možno je tudi, da izžreba dve neliterarni ali pa dve literarni temi. Povsem možno je torej, da dijak na Koroškem opravi maturo, ne da bi se v slovenskem jeziku neposredno lotil literarne teme (in to se tudi pogosto dogaja, s čimer potrjujemo hipotezo H1, da je literarna tema obvezna za sestavljavce mature, ne pa tudi obvezna izbira za maturante, zato poznavanje književnosti ni pogoj za opravljeno maturo). To je povsem drugače kot v Sloveniji, kjer esej na izhodiščno literarno besedilo predstavlja kar do 50 % vseh točk.

4.2 INTERPRETACIJA LITERARNEGA BESEDILA⁵²

Najresnejše ukvarjanje z literarnim besedilom je pri ACM možno znotraj klavzure; obravnava literarne teme pri njej zahteva obvladovanje besedilne vrste interpretacije, ki je daljša BV in je pri književni temi osrednja. Druga BV iste teme se ponavadi dotika metaliterarnih vprašanj in je krajša (npr. povzetek, komentar itd.). Interpretacija spada med težje BV, saj predpostavlja obvladanje tako povzetka kot analize besedila, ki ju mora dijak nadgraditi s prikazom lastnega odnosa do obravnavanega besedila, za kar v povzetku in analizi sicer ni prostora. Interpretacija kot BV določa formo pisnega izdelka, operatorji pa določajo obravnavo izhodiščnega besedila (kaj se z njim dela). Ta BV je odvisna tako od izhodiščnega besedila kot od delovnih nalog, nenazadnje pa tudi od vsakega posameznika, ki v obravnavanem besedilu išče smisel.

Povzetek je, kot pove že ime, »skrajšanje in zgostitev besedilne predloge z namenom obnovitve strukture dejanja/miselne strukture besedila.« (prav tam). Povzetek mora slediti miselnemu redu izhodiščnega besedila in vsebovati najbistvenejše informacije, na vsak način pa mora biti popolnoma stvaren in tudi informativen.

Analiza ali razčlemba je »opis umetnostnega ali neumetnostnega besedila (to lahko vsebuje tudi nelinearni besedilni del) po predhodni analizi predvsem jezikovnih in oblikovnih, pa tudi vsebinskih vidikov.« (prav tam) Analiza je od povzetka že zahtevnejša in ugotavlja predvsem strukturne in oblikovne (zunanje) značilnosti sestavin izhodiščnega besedila. Besedilo lahko analiziramo glede na zunanjo zgradbo (kamor sodijo tudi jezikovne značilnosti), strukturne povezave in vsebinske izjave, pri

⁵² Pri tem podpoglavju izhajamo iz podatkov iz vira Bundesinstitut Bifie b in iz internega delovnega gradiva maturitetnega priročnika, pri katerem smo imeli možnost sodelovati med asistenturo.

čemer pa moramo ostati stvarni kot pri povzetku in ne smemo zaiti v interpretiranje. Gre za to, da odkrijemo neizpodbitna dejstva v zvezi obliko, strukturo in tudi vsebino izhodiščnega besedila, oz. nas zanima, kako zunanja zgradba vpliva na naše (bralčevo) sprejemanje besedila.

Besedilna interpretacija, kot že rečeno, vsebuje značilnosti obeh omenjenih BV in ju nadgradi, izhajajoč iz interpretacijske hipoteze ali domneve, ki jo postavimo na začetku te BV in ima vlogo vodila skozi celoten postopek pisanja.

»Interpretacijska domneva je izvirna osebna misel o tem, kako dojemamo, razumemo ali čutimo besedilo. To hipotezo moramo v jedrnem delu interpretacije dokazati in podkrepiti z argumenti in citati iz besedila; lahko bi rekli, da moramo bralcu/ki interpretacije pokazati pot do našega zaključka ali osmišljenja izhodiščnega besedila.« (interno delovno gradivo)

Interpretacija po svoji naravi vodi k čim obsežnejšemu razumevanju »umetnostnega ali neumetnostnega besedila (slednje lahko vsebuje tudi nelinearni besedilni del) po raziskavi opaznih besedilnih značilnosti [...].« (prav tam) Če nas pri analizi zanima, kako izhodiščno besedilo nekaj sporoča, nas pri interpretaciji zanima, kaj sporoča.

»Gre za to, da znamo razložiti izhodiščno besedilo na svoj način, a še vedno z argumenti – lahko bi rekli, da želimo pri interpretaciji prikazati sled, po kateri smo prišli do svojstvenih zaključkov in dali izhodiščnemu besedilu svoj smisel. Lastni smisel (osebno mišljenje) mora biti tako podkrepjen z argumenti, da jih lahko sprejmejo tudi drugi bralci te interpretacije, čeprav do istih zaključkov sami niso prišli.« (prav tam)

Interpretacija vsebuje uvod, v katerem povzamemo osnovne informacije izhodiščnega besedila. Temu sledi interpretacijska hipoteza, na podlagi katere izhodiščno besedilo na kratko (v enem stavku) razložimo in jo med pisanjem razvijamo oz. dokazujemo (preko vsebin, ki jih odkrivamo, ali rezultatov analize). Jedrni del zajema najprej analizo oz. njene rezultate, s katerimi dokazujemo svojo hipotezo in prehajamo k individualnemu razumevanju besedila (od zunaj navznotri): opišemo zunanjo in notranjo zgradbo, razložimo literarne prvine, kot so tema, snov, motiv ipd., označimo literarne osebe (ali pripovedovalca, subjekt), določimo dogajalni čas in prostor, lahko pa tudi primerjamo prvine iz ostalih znanih del. Ni točno določeno, kaj vse mora interpretacija vsebovati, je

pa dobro, da izpostavimo najbolj opazne posebnosti, ki jasno dokazujejo našo domnevo; bistveno je namreč, da vse rezultate analize uporabimo tako, da dokažemo svojo hipotezo. V zaključku besedilo utemeljeno ovrednotimo oz. »ovrednotimo avtorjevo sposobnost učinkovanja na bralca.« (prav tam)

Interpretacija besedila je, kot omenjeno, ena izmed dveh BV, ki prideta v poštrev pri obravnavi literarne teme; druga ni točno določena in je ponavadi krajša ter se ne spuša toliko v samo vsebino izhodišnega besedila, temveč zahteva govor o ugotovitvah, vsaka druga BV pa ima svojo specifično funkcijo.⁵³

4.3 KRITERIJI ZA OCENJEVANJE

Kriteriji za ocenjevanje klavzure⁵⁴ ostajajo isti ne glede na temo, ki jo maturant izbere. Ocenjevalni obrazec je namreč sestavljen na način, ki je skladen z vsemi devetimi BV, osredotoča pa se na dosežene kompetence na štirih področjih: vsebinskem, strukturnem, slogovnem in jezikovnem. Vsako kompetenčno področje se deli na osnovno (oz. bistveno) in izredno, znotraj teh dveh pa na večinoma zadovoljivo, v celoti izpolnjeno ter dosledno oz. izjemno izpolnjeno. Pomembno je razumeti, da ocenjevalci pravzaprav ne ocenjujejo prikazanega (v tem primeru) literarnega znanja, temveč mora biti vsebina, ki jo je dijak napisal, resnična in v skladu z operatorji ter pravilno umeščena v zgradbo, kot jo določa BV. Zato tudi ni tako pomembno, ali je dijak npr. prepoznal vse literarne prvine, saj je lahko zgolj z nekaterimi dokazal, da razume delovne naloge in zna nanje odgovoriti na podlagi izhodišnega besedila. Če je že govor o literaturi, se to ocenjuje znotraj področja vsebine, tam pa je na voljo le 4–6 prepoznanih kompetenc. V najboljšem primeru lahko dijak vsebinsko celovito zajame BV, izpolni vse operatorje do potankosti, popolnoma razume izhodiščno besedilo, navede popolnoma točne trditve o besedilu, povsem jasno razvije lastna stališča in samostojne trditve ter v svojem delu prikaže kompleksnost in iznajdljivost. Ocenjevalci, ki kompetence prepoznajo, jih označijo oz. ocenijo in nato vse oznake v rastru (v okvirčkih) seštejejo. Na skrajni levi strani rastra je kolona z okvirčki za neizpolnjena vprašanja, na skrajni desni pa okvirčki prinašajo najvišje ocene.

⁵³ Za več informacij gl. omenjeni spletni katalog besedilnih vrst.

⁵⁴ Gl. Prilogo 4.

Ocenjujemo, da so merila ocenjevanja jasna in razvita ter usklajena s cilji, čeprav še niso dokončna (in niso na voljo v slovenščini). Ker sta pouk in matura kompetenčno usmerjena, tudi ocenjevanje ne more biti povsem klasično, temveč ima raznolike lastnosti; deloma gre za sodobno preverjanje, ki je usmerjeno predvsem v literarno besedilo in interpretacijo ter uporabo znanja. Vprašanja so natančna in problemska, ocenjevanje pa je prilagojeno tudi stopnji učencev. (Krakar Vogel 2004: 113) Interpretacija literarnega besedila ima nekatere značilnosti preverjanja znanja s pisno nalogo esejskega tipa, vendar se od nje precej odmika glede reprodukcije in izražanja svojih odzivov na izhodiščno besedilo.⁵⁵ Nenazadnje je ocenjevanje številčno, pri čemer ocenjevalni obrazec vsebuje opisna merila za določene številčne vrednosti; opisna merila so razdeljena po vsebini in po težavnostni stopnji, zaradi česar naj ne bi imel interni ocenjevalec veliko možnosti vplivati na oceno.

4.4 POUK IN PRIPRAVE NA MATURO

Zadnji letnik gimnazije je za maturante SG zelo natrpan; februarja morajo oddati dokončano PZN, šolsko leto končajo do maja, saj potrebujejo čas za maturo, za katero se vse leto pripravljajo, sproti pa opravljajo tudi ostale redne šolske obveznosti (in marsikdo tudi izvenšolske).⁵⁶ Enako velja tudi za pouk slovenščine in obravnavo literarnih tem. V 8. letniku naj bi profesorji z dijaki končali pregled slovenske in svetovne literature (po Umetnost besede 4), obenem pa naj bi dijaki, ki se odločijo za ustni izpit iz slovenščine, posebno pozornost namenili aktualnim temam (v Prilogi 5), ki lahko vsebujejo tudi snovi iz prejšnjih letnikov. Že tako okrnjeni pouk književnosti se ponavadi še skrči, ker je šolsko leto krajše in ker je treba posebno pozornost nameniti obnovi vseh BV, ki se jih sicer do zadnjega letnika obravnava po 2–4 letno.⁵⁷ Nenazadnje pa dijaki vsa leta pišejo t. i. literarni dnevnik, ki je po svoji vlogi podoben domačemu branju v slovenskih šolah; gre za dogovorjeno prebiranje določenih knjig (na predpisane teme) in kratke ustne predstavitve v razredu (referat). Čeprav Mletschnig (Godec 2016b) poudarja, da od uvedbe BV naprej profesorji od dijakov ne morejo zahtevati toliko prebranih knjig na šolsko leto (temveč npr. zgolj 2), je to v luči že tako

⁵⁵ Kar je bilo seveda načrtovano, saj je bilo esejsko preverjanje tipično v stari avstrijski maturi.

⁵⁶ Poleg šolskih dejavnosti imajo nemajhno vlogo tudi maturantski ples in priprava nanj ter različne eno- ali večdnevne dejavnosti, ekskurzije ipd.

⁵⁷ Res pa je, da se za delo z literaturo primerne BV praviloma vadi na literarnih besedilih, ki se ujemajo z aktualno snovjo po učnem načrtu.

literarno osiromašenega urnika še dodatno časovno breme.⁵⁸ Res je, da se tudi v tem primeru dijaki ukvarjajo s književnostjo, a ne nujno tako, da bi razvijali svojo bralno in literarno zmožnost ali pa se usmerjeno pripravljali na maturo. Šolskih ur (ali učnih sklopov) za načrtovano in celostno obravnavanje določene literarne teme (brez ostalih vsebin, referatov, poročil, ponavljanj BV ipd.) je zelo malo.

Če samo na kratko preletimo metodični sistem šolske interpretacije po Krakar Vogel (2004: 78–104), na podlagi izkušenj (in zgoraj navedenih razlogov) ocenjujemo, da so določene faze pogosto ali izpuščene ali pa okrnjene. Podrobneje o vseh ne moremo ponuditi razlage, saj na tem področju nismo opravili empirične raziskave.⁵⁹ Vseeno pa bomo nekatere izmed njih izpostavili, saj se vloge posameznih faz v nekaterih primerih prekrivajo z deli obravnavanih besedilnih vrst. Omenili smo že, da kljub pomanjkanju časa profesorji radi vidijo, da se dijaki vživijo v dela (Godec 2016b), zato iščejo inovativne načine uvodne motivacije in umestitve obravnavanega besedila v neki kontekst.⁶⁰ Faza, ki se zaradi usmeritve gimnazije in pouka slovenščine v celostno razumevanje zlepa ne izpusti, je izražanje doživetij po branju. Faze razčlenjevanja besedila ter sinteze in vrednotenja pa so (verjetno zaradi prikladnosti in časovnega izkoristka) največkrat podrejene urjenju oz. obnavljanju BV: npr. obnavljanje besedila kot del celostnega razumevanja se ujema z BV povzetka oz. operatorjema obnovi, povzemi; šolska analiza literarnega besedila se v mnogočem prekriva z BV analize, čeprav literarnovedna znanja niso v ospredju, razčlemba in iskanje posebnosti v zgradbi pa; sinteza in vrednotenje se ujemata z nekaterimi operatorji najvišje taksonomske ravni itd. Dejavnost ob sprejemanju literarnega dela tako povsem preidejo v dejavnosti pisanja BV. Nove naloge niso deležne posebne pozornosti, reprodukcija po ACM ni več zaželeno, predvidene dejavnosti ob novem besedilu pa se zopet ujemajo z nekaterimi operatorji.

⁵⁸ Letošnji 8. a razred je štel 29 dijakov. Če vsak izmed njih prebere samo eno knjigo in jo na kratko predstavi med poukom slovenščine (za kar porabi do 5 minut, z diskusijo vred pa npr. 10), razred porabi 290 minut ali skoraj 6 šolskih ur, ki na SG trajajo 50 minut, ali polna dva tedna pouka slovenščine.

⁵⁹ To je v svojem diplomskem delu opravila Sotlar (2009), k čemur dodajamo nekaj premislekov: pri raziskavi se je bolj kot v literaturo (kot dejavnik) usmerila v učence (opazovanje, analiza, anketa) in učitelje (intervju). Primer obravnave literarnega besedila (prav tam, 41–42) pa potrjuje naše trditve, da za vse faze preprosto ni dovolj časa (ni bilo daljšega premora po branju in izražanja doživetij, na koncu je zmanjkalo časa za nova spoznanja ipd.).

⁶⁰ Mletschnig (Godec 2016b) omenja rap o Primožu Trubarju in pesem Adija Smolarja *Je treba delat' ob obravnavi Vodnikovega Dramila*.

4.4.1 UČNI NAČRT IN DIDAKTIČNA NAČELA

Kot že omenjeno, učni načrt v zvezi s književnostjo v RA ni tako definiran kot v RS; obstajajo samo smernice, vse ostalo pa je prepuščeno usmeritvam šole (pri čemer SG daje poudarek regiji, v kateri se nahaja, torej multikulturnosti) in preferencam posameznih profesorjev. Ker SG kot edina v RA na tak način obravnava slovensko literaturo, se pri delu na višji stopnji gimnazije zanaša na učbenik *Umetnost besede* 1–4, ki je s svojo vsebino in razdelitvijo postal interni učni načrt, ki ga profesorji prilagajajo posamičnim potrebam. Profesorji tudi določajo teme oz. gradivo za literarni dnevnik, za katerega vsak dijak dobi svoje literarno delo, redkokatero knjigo pa morajo prebrati vsi dijaki. Za pouk književnosti veljajo enaka načela kot za obravnavno literarnih tem na maturi: bistveno je, da dijaki razvijejo kompetence in znajo nekaj narediti z besedilom. Mnogo manj kot v RS pa je poudarka na literarni vedi kot taki in na kontekstualnih podatkih iz zgodovine (v zvezi z obravnavanim delom). Obenem gre omeniti, da dijaki po naših ocenah precej manj poznajo nekatera klasična dela svetovne literature, ki so v slovenskem gimnazijskem programu nepogrešljiva. Tudi če pri šolski nalogi ali na maturi naletijo na delo iz domačega ali tujega kanona, s katerim se še niso srečali, imajo kontekstualne podatke o avtorju in besedilu pripisane. Na podlagi teh podatkov lahko potrdimo hipotezo H4, da dijaki SG med pripravami na maturo razvijajo kompetence, potrebne za delo z literarnimi besedili, ne usvajajo pa vseh literarnovedskih in literarnozgodovinskih znanj kot slovenski vrstniki.

Didaktična načela, po katerih se ravna profesorji na SG, še niso v celoti prevedena iz nemščine, bodo pa bržkone zelo podobna načelom z DTAK, ki jih bomo tukaj navedli.⁶¹

»Pouk je treba oblikovati tako, da pridobivajo učenke in učenci ob upoštevanju vidika jezikovnega posredovanja na področjih 'Poslušanje', 'Govorjenje', 'Branje', 'Pisanje', 'Jezikovno zavedanje' in 'Soočanje z družbeno stvarnostjo' receptivno in produktivno jezikovno kompetenco, ki je potrebna za poklic, študij, nadaljnje izobraževanje in individualni razvoj v dvo- in večjejezični družbi s slovenščino kot jezikom slovenske narodne skupnosti v Avstriji in jezikom soseda. Pri pouku služijo vidne razlike v obvladovanju jezika pri učenkah in učencih

⁶¹ Obe šoli opravljata isto maturo; DTAK je sicer usmerjena bolj v poklicno izobraževanje in daje med poukom nekoliko več poudarka jezikovnim kompetencam. Obenem ima trgovska akademija 5 letnikov; načela 5. letnika DTAK so torej vsaj delno kompatibilna s 4. letnikom SG.

kot osnova za diferencirani in individualizirani pouk.« (Tatjana Feinig, interno gradivo DTAK, maj 2016)

Didaktična načela oz. didaktični načrt je razdeljen na 10 semestrov (na SG jih bo zaradi enega letnika manj 8), vsak semester pa ima predvidene in definirane izobraževalne in učne naloge ter učne snovi, in sicer za področje poslušanja, govorjenja, branja, pisanja, soočanja z družbeno stvarnostjo ter za jezikovno zavedanje. V tem poglavju bomo izpostavili zgolj tiste cilje, ki se tičejo književnosti.

Tabela 1: Didaktični načrt in cilji poučevanja slovenščine v maturitetnem letniku (DTAK)

Področje	Kompetence	Snov
branje	- se kritično ukvarjati s književnimi in stvarnimi besedili, tako da spoznavajo povezavo med oblikovnimi in vsebinskimi vidiki, besedila analizirajo glede na njihov namen in ovrednotijo izpovedi besedila - razumeti besedila, tako da jih povezujejo z drugimi besedili, z lastnim znanjem o svetu, stroki in s svojimi izkušnjami	obvladovanje bralnih strategij, utrjevanje dela z besedili, izoblikovanje in širjenje struktur znanja preko bralnih procesov, zaznavanje estetskih besedilnih sestavnih delov
pisanje	- napisati besedila z različnim namenom in opraviti pisne dejavnosti v smislu značilnosti besedilne vrste - oblikovati besedila po njihovi funkciji in se izražati z ozirom na vlogo spolov - popravlјati in urejati besedila, tako da jih oblikovno in vsebinsko obdelajo in za to uporabljajo sredstva informacijske tehnologije	proces pisanja, besedilne vrste, ki informirajo in tvorijo mnenje, kot so besedilna analiza, interpretacija besedila, pismo bralke/bralca, povzetek, priporočilo, kreativne besedilne oblike, popravlјanje lastnih in tujih besedil pisne dejavnosti: povzemanje, analiza, interpretiranje, razpravlјanje, komentiranje, argumentiranje, apeliranje
soočanje z družbeno stvarnostjo	- odkriti tipične značilnosti zvrsti in stilnih tokov ob izbranih delih in razumeti njihov namen - zavzeti stališče do umetniških, posebno do književnih del in pojavov in razvojnih tokov	kritično ukvarjanje s temami umetnosti in kulture, pridobivanje književnega znanja preko ukvarjanja z izbranimi književnimi besedili s posebnim upoštevanjem slovenske književnosti predvsem 20. stoletja

- ukvarjati se z umetniškimi deli in s tem pridobiti vpogled v različne oblike umetnosti
- razumevati medije, področje umetnosti in književnosti, ki so institucije in gospodarski dejavniki
- razmišljati o umetniškem in književnem področju, ki je sredstvo oblikovanja javnega mnenja

Hiter pregled nam pove, da predvidene kompetence izhajajo iz operatorjev (gl. Prilogo 6), snov pa se ujema z besedilnimi vrstami. Koliko se predvidene kompetence ujemajo z zmožnostmi, ki naj bi jih pridobili/usvojili dijaki v RS, bomo razložili v 5. poglavju.

4.4.2 UČNI PRIPOMOČKI

Preskrbljenost s kakovostnimi slovenskimi učbeniki predstavlja izziv za koroško manjšino, saj avstrijskih avtorjev, ki bi jih pisali, ni (oz. so naklade premajhne, da bi poskrbeli za produkcijo), slovenski učbeniki pa niso vedno ustrezni za delo v dvojezičnem okolju oz. se niti slovenski in avstrijski učni načrt ne prekrivata. (Domej 2004: 50–51) SG že leta odpravlja pomanjkljivosti in skrbi za učno gradivo (profesorji celo sami sodelujejo pri internih priročnikih), za poučevanje književnosti pa se po novem uporablja že omenjeno Umetnost besede 1–4 (Godec 2016a), ki vsebuje dober pregled tako slovenske kot svetovne književnosti, iz katerega profesorji na gimnaziji višje stopnje preprosto obravnavajo snov glede na generalno usmeritev in lastne preference (oz. na kratko: vzamejo, kar takrat potrebujejo). Čeprav je učbenik še zelo sodoben in ima vrsto didaktičnih pomagala, nekateri profesorji slovenščine pri poučevanju književnosti vsebino radi kombinirajo z modernimi vsebinami, ki jih najdejo na spletu (Mletschnig v Godec 2016b omenja rap o Trubarju idr.).

»Prikupna učna gradiva, didaktični pripomočki, privlačne oblike poučevanja in zanimive vsebine, premišljeni didaktični in metodični prijemi ter angažirani učitelji in učiteljice lahko le do neke mere izenačijo neugodne okvirne možnosti. Brez naslonitve na jezikovno in kulturno zaledje (Slovenijo) pa ne gre.« (Ogris 2007: 11)

Matica je v tem citatu res izpostavljena kot kulturno zaledje, treba pa je upoštevati tudi, da dijaki na avstrijskem Koroškem zaradi meddržavne pogodbe med RS in RA (o zaščiti manjšine) za učno gradivo praviloma ne plačajo, oz. plačajo manjši prispevek; mora pa biti vsakršno gradivo v RA potrjeno (oz. z njihovim izrazom aprobirano), zaradi česar lahko traja nekoliko dlje, preden gradivo pride do dijakov. Slovenska učna gradiva ne morejo biti povsem primerna za avstrijsko rabo (še posebej ne pri slovenščini, zaradi ACM), nekateri pa celo zagovarjajo uporabo nemških učbenikov na slovenski gimnaziji, saj naj bi to pozitivno vplivalo na razvito jezikovno zmožnost v obeh jezikih.⁶²

4.5 KNJIŽEVNOST PRI NEKAJ MATURAH PRED ACM IN OD UVEDBE

Kot je znano, je ACM iz slovenščine na SG prvič potekala v šolskem letu 2014/15; pred tem je bila vsebina maturitetnih izpitov odvisna od vsake posamezne šole oz. učiteljev slovenščine. Na SG je matura pred centralizacijo načeloma zajemala (razpravljalni) esej (z enim izhodiščnim literarnim in enim neliterarnim besedilom), nalogo kreativnega pisanja in neliterarno besedilo na dano temo (ali na izhodiščno besedilo) imenovano obravnava problema; lahko pa je vsebovala tudi dve nalogi istega tipa. Vrbinc (Godec 2016a) izpostavlja poglobljeno razliko med staro in novo maturo: kot bomo videli na primerih do šolskega leta 2014/15, so mature vsebovale naloge reprodukcije, ki pa so v ACM nezaželeni, saj naj bi jih bilo težko objektivno oceniti.

V prvem delu tega razdelka bomo navedli maturitetne teme od šolskega leta 2011/12 naprej, pri čemer bomo podrobneje predstavili naloge literarnega značaja. Vsa navodila do šolskega leta 2013/14 so prepisana iz letnih šolskih poročil, pri čemer so upoštevane vse slogovne rešitve in prepisane vse pravopisne, jezikovne idr. napake, kar nam bo, kot bomo podrobneje razložili kasneje, služilo kot ponazoritev in utemeljitev, zakaj je centralizacija mature pozitivna sprememba. Navodila zadnjih dveh let so preslikana s spletne strani www.bifie.at. V naslednjem podpoglavju bomo strnili in na kratko komentirali rezultate mature od omenjenega leta naprej.

⁶² Če je pouk v slovenščini in gradivo v nemščini, dijaki istočasno za isti pojav (denotat) usvojijo dva izraza.

Tabela 2: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2011/12⁶³

Matura 2011/12	
8. a	8. b
1. RAZPRAVLJALNI ESEJ: Slavko Grum <i>Dogodek v mestu Gogi</i> V drami Slavka Gruma <i>Dogodek v mestu Gogi</i> je vodilni motiv nestrpno pričakovani dogodek. Predstavi osebe, s katerimi je ta dogodek najbolj povezan. Zakaj ga po tvojem mnenju vsi tako nestrpno pričakujejo? Razloži, ali sploh pride do njega. Opiši Hanino usodo in zavzemi do nje lastno stališče. Opiši družbeno atmosfero v mestu Goga in pojasni, zakaj je temu tako. Če bi prebivalce mesta Goge postavili v sodobno družbo, bi le-ti bili označeni za drugačne? Napiši svoje mnenje. Ob besedilu Vesne Godine, Odnos Slovencev do drugih in drugačnih (www.viva.si) razmišljaj o drugačnosti. Povzemi, kako sprejema družba drugačnost in primerjaj to situacijo s svojim okoljem. Bi se po tvojem mnenju dalo kaj spremeniti?	1. <u>Razpravljalni esej ob razrednem branju:</u> LEGITIMNOST IN LEGALNOST KOT STALNA SPREMLJEVALCA ČLOVEŠKIH USOD V NOVELAH EDVARDA KOCBEKA V delu Edvarda Kocbeka »Strah in pogum« se skozi vse štiri novele prepletata pojma legitimnost in legalnost, ki ju ni mogoče enačiti. Bi ju v današnjem času lahko izenačili? Pri aktualizaciji so ti lahko v pomoč besedila: odlomek iz novele Črna Orhideja (Edvard Kocbek, Strah in pogum. Ljubljana 1984, str. 290-294); Ruski osnutek resolucije o Siriji nesprejemljiv za zahodne države (www.dnevnik.si); O filmu V deželi krvi in medu (www.delo.si). Predstavi zgodbo ene od novel iz dela »Strah in pogum« in razloži, kdo je po tvojem mnenju ravnal legitimno in kdo legalno ter se opredeli do njihovih dejanj. S prikazom življenja in dela Edvarda Kocbeka utemelji, ali je bil le-ta pristaš legitimnosti ali legalnosti.
2. KREATIVNO PISANJE: Kratka zgodba <i>Ne spomnim se, kako sva se spoznala. Najbrž je bil/-a vedno tu, ko sem bil/-a jaz tam. Enkrat je bilo dovolj, da sva bila oba tu. Ali pa tam.</i> <i>Začelo se je počasi ... s sprehodi. Ponavadi so bili dolgi in včasih nisva spregovorila niti besede, ampak sva se samo čutila.</i> <i>Podcenjeval/-a bi ga/jo, če bi rekel/rekla, da me je spremenil/-a. Bolj slikovito bi njegov/njen vpliv name opisal/-a s spremembo, ko se avto pri sto kilometrih zaleti v betonski zid. Mhm, bum. Hitro, učinkovito ... videl/-a sem več,</i>	2. <u>Obravnava problema:</u> OB INDUSTRIALIZIRANEM »ČLOVEKU GENIJU« – »ČLOVEKU UNIČEVALCU« ZEMLJA ŠE DALJE RAZODEVA SVOJO VOLJO PO OBSTOJU [...]

⁶³ Tem navodilom in vsem do uvedbe ACM smo zaradi lažjega pregleda odstranili vprašanja in napotke za delo z neliterarnimi besedili.

vedel/-a sem mnogo več. Hkrati pa sem prvič v življenju neizmerno ljubil/-a. [...] (Primerjaj odlomek z: Nejc Gazvoda <i>Vevericam nič ne uide</i>, Jezero, zbirka kratkih zgodb, Literarna zbirka GOGA, Novo mesto 2008, str. 9) Nadaljuj in napiši kratko zgodbo, daj ji zanimiv naslov, upoštevaj pravila kratke zgodbe.	
3. OBRAVNAVA PROBLEMA: Poklicna prihodnost [...]	<u>3. Obravnava problema:</u> Kaj je pomembno, novica ali resnica? Komu verjeti v prekomunicirani družbi? [...]

Vir: ZG/ZRG za Slovence v Celovcu, Letno poročilo 2011/12

Tabela 3: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2012/13

Matura 2012/13	
8. a	8. b
1. Obravnava problema [razmišljanje na podlagi treh citatov]	1. Razpravljalni esej Vladimir Bartol: Alamut Seiduna – veliki prerok in modrec ali veliki maščevalec? V razpravljalnem esejju <u>z zgornjo tezo</u> ob odlomku iz romana (Vladimir Bartol: Alamut. Ljubljana: Založba Sanje: 2002, str. 397–401): Predstavite Seiduno in se kritično opredelite do njegove osebnosti. Primerjajte ga z njegovim duhovnim sinom Ibn Tahirjem. Za kaj sta se oba borila – vero ali oblast? Se ta dva pojma dopolnjujeta ali izključujeta? Argumentirajte tudi na podlagi aktualnih primerov. Kaj v vaših očeh razlikuje izjemnega človeka od povprečneža? Katerih je v naši družbi več? Utemeljite. Obseg: 800 besed (+/- 10 %)
2. Kreativno pisanje Svetlana Makarovič: »Balada o T.« Sestavi: a) stvarno časopisno poročilo (okoli 200 besed) b) družbenokritično pismo bralca/bralke (150 do 170 besed)	2. Obravnava problema [razmišljanje na podlagi citata]

c) notranji monolog (okoli 200 besed) d) oceno (z upoštevanjem družbenokritične tematike) (okoli 220 besed)	
3. Razpravljalni esej Feri Lainšček: Namesto koga roža cveti V romanu Ferija Lainščka <i>Namesto koga roža cveti</i> pooseblja eno izmed glavnih oseb Rom po imenu Halgato. Razloži, kako svojo drugačnost sprejema sam (Mesto, Lacki roma). Ima zanj bela violina večji pomen kot družina? Utemelji. Bi ga označil/-a za tragičen ali junaški lik? Argumentiraj. Rdeča nit romana je nenehen boj Romov s preostalo družbo. Pojasni to trditev s primeri iz romana. Kakšne možnosti vključevanja ima ta etnična skupina danes? Boljše ali slabše? V čem ti vidiš razloge in možne rešitve? Je biti drugačen danes enostavnejše kot pred leti? Razloži na podlagi jasnih primerov. Eseju dodaj ustrezen naslov. Besedilo naj obsega okoli 800 besed. Odstavki naj bodo razvidni z izpuščeno vrstico.	3. Razprava na podlagi besedila Zakaj se prebivalci Slovenije čedalje pogosteje izseljujejo? [...]

Vir: ZG/ZRG za Slovence v Celovcu, Letno poročilo 2012/13

Tabela 4: Navodila pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2013/14

Matura 2013/14	
8. a	8. b
Odločite se za eno od treh predlaganih tem in opravite obe nalogi izbrane teme:	Odločite se za eno od treh predlaganih tem in opravite obe nalogi izbrane teme:
tema 1: STARI IN NOVI MEDIJI	Tema 1: ODTUJENOST ČLOVEKA
1. naloga pisanja besedilna vrsta: povzetek, število besed: 200 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje] 2. naloga pisanja besedilna vrsta: povzetek, število besed: 600 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje]	1. naloga pisanja besedilna vrsta: interpretacija literarnega besedila, število besed: 400 do 450 situacija: Pri pisnem zrelostnem izpitu iz slovenščine dokažite, da znate interpretirati in analizirati pesmi. priloga 1: <i>Janez Menart: Croquis (Časopisni stihi 1960)</i>; priloga 2: <i>Kajetan Kovič: Brez naslova (Pesmi štirih 1953)</i>

	Preberite pesmi prilog 1 in 2 in obdelajte naslednje naloge: • Razložite vsebino in temo v obeh pesmih. • Opišite pesniški jezik in slog. • Kako razumete konec obeh pesmi? • Ovrednotite avtorjevo sporočilo v obeh pesmih. 2. naloga pisanja besedilna vrsta: komentar, število besed: 350 do 400 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje]
tema 2: GLOBALIZACIJA 1. naloga pisanja besedilna vrsta: analiza neumetnostnega besedila, število besed: 250 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje] 2. naloga pisanja besedilna vrsta: razprava, število besed: 550 situacija: Za šolski časopis pripravite razpravo o temi Turizem in njegove posledice. Pri tem uporabljate tri literarna besedila kot primere kritične obravnave te teme. priloga 2: Igor Karlovšek, Gran Canaria; Gustav Januš, naša vas/Brez kategorij navodila za pisanje: Preberite besedila priloge 2 in obdelajte naslednje naloge: 1. Obnovite priložena besedila. 2. Povežite in primerjajte besedila s svojimi izkušnjami. 3. Utemeljite svoje gledanje na temo Turizem.	Tema 2: MLADI IN SVOBODA 1. naloga pisanja besedilna vrsta: razprava število besed: 500 do 550 [situacija, izhodiščno besedilo – odlomek iz diplomske naloge, navodila za pisanje] 2. naloga pisanja besedilna vrsta: komentar število besed: 250 do 300 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje]
tema 3: ŠOLA IN IZOBRAŽEVANJE 1. naloga pisanja besedilna vrsta: pismo bralke/bralca število besed: 200 [situacija, izhodiščno besedilo – komentar, navodila za pisanje] 2. naloga pisanja besedilna vrsta: analiza literarnega dela (= kratke zgodbe), število besed: 600 situacija: Ob razpisu natečaja pisanja,	Tema 3: ENERGETIKA 1. naloga pisanja besedilna vrsta: povzetek število besed: 300 do 350 [situacija, izhodiščno besedilo – članek, navodila za pisanje] 2. naloga pisanja besedilna vrsta: pismo bralke/bralca število besed: 400 do 450

Pisana promlad, za šolsko zgodbo analizirate primer šolske zgodbe izpod peresa Ferija Lainščka. priloga 2: Feri Lainšček, Tisti, ki sem mu vrgel šolsko torbo v potok. navodila za pisanje: Preberite prilogo 2 in obdelajte naslednje naloge: 1. Obnovite kratko zgodbo Ferija Lainščka. 2. Analizirajte zgodbo vsebinsko in po zgradbi. 3. Interpretirajte zgodbo (tudi v povezavi s kakim osebnim šolskim doživetjem).	[situacija, izhodiščno besedilo – komentar, navodila za pisanje]
---	---

Vir: ZG/ZRG za Slovence v Celovcu, Letno poročilo 2013/14

Prvo, kar lahko opazimo pri maturitetnih nalogah pred uvedbo ACM, je pomanjkanje enotnega sloga, in sicer tako na oblikovni ravni (kje kaj stoji, kdaj je kaj odebeljeno), kot tudi pri naslovih, nalogah, situacijah ipd. Pri podrobnem prebiranju bi opazili tudi nekaj napak v zvezi s pravopisom, slovnico in jezikom nasploh. Na pragmatični ravni bi nas kot dijake verjetno bolj motila nejasnost nekaterih navodil (npr. za kreativno pisanje za 8. a v šolskem letu 2011/12, ki so zelo skopa z informacijami oz. zunanjemu bralcu ni jasno, kaj se od kandidata pričakuje), pri čemer dopuščamo možnost, da so bili dijaki vajeni dela s profesorjem, ki je nalogo sestavil, in so razumeli navodila. Navodila pa niso samo nejasna, temveč so med posameznimi maturitetnim nalogami neskladna; vsak sestavljalec jih je uredil po svoje, kot je tudi vsakdo izbral preferirano literarno delo (lahko ga ne bi, ker tedaj še ni bilo obvezno). Nekatera navodila so zelo obširna in natančna (razpravljalni esej za 8. a šolskega leta 2012/13), zaradi česar je bila dijakom pravzaprav onemogočena svoboda razpravljanja v šolskem esejju.⁶⁴ Kot bosta pokazala naslednja dva primera, je ACM dejansko standardizirala književnost na maturi, kot navaja tudi Vrbinc (Godec 2016a), in to na vseh ravneh. Eksterno sestavljanje je dalo vsakoletnim nalogam določen in vnaprej poznan okvir, snovalci morajo obvezno vključiti eno literarno temo⁶⁵ in normirano število BV in operatorjev k obema nalogama, ocenjevanje pa je urejeno s posebno ocenjevalnim obrazcem, ki kljub notranjemu ocenjevanju zagotavlja nepristranskost (vsaj višjo kot prej) in temeljitost – pred uvedbo

⁶⁴ Pri slovenski maturi so že leta običajna usmerjevalna in ne podrobna vprašanja, in to v manjšem številu, saj pomagajo kandidatu osredotočiti razmišljanje in imajo tudi koristi za ocenjevalce (gl. Ambrož 2015: 212).

⁶⁵ S čimer je književnost dobila svoje »mesto«, kot se je izrazil Vrbinc (prav tam) in točno določeno vlogo, zaradi česar je matura odslej po formi in deloma vsebini povsem predvidljiva, kar pozitivno vpliva na kandidate.

rastra je bilo možno med ocenjevanjem kaj spregledati ali na kaj pozabiti, kar je sedaj preprečeno z usmerjenim iskanjem po 4 ravneh ocenjevanja (in opisi ob ocenah). Na podlagi teh ugotovitev lahko potrdimo osnovno hipotezo tega diplomskega dela H0, da je RA z novo centralno maturo standardizirala književnost pri pisni maturi in ji zagotovila mesto.

Slika 2: Tematski sklopi in osnovne informacije pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2014/15 (prva centralizirana matura)

Napotki za obdelavo nalog		
Spoštovana kandidatka! Spoštovani kandidat!		
Pri tej klavzuri imate na izbiro tri tematske sklope s po dvema nalogama. Izberite <u>enega od treh tematskih sklopov</u> in obdelajte <u>obe nalogi</u> izbrane teme.		
Tematski sklopi	Naloge (zahtevano število besed)	Priloge
1. Mesto in podeželje	Interpretacija besedila (270–330 besed)	4 pesmi (Januš, Čertov)
	Javni govor (450–550 besed)	1 komentar na forumu 1 zapis na blogu
2. Minevanje časa	Odprto pismo (450–550 besed)	1 časopisni članek
	Priporočilo (270–330 besed)	2 časopisna članka
3. Varstvo okolja	Razprava (450–550 besed)	1 časopisni članek
	Komentar (270–330 besed)	1 časopisni članek

Na razpolago imate 300 minut delovnega časa.

Vir: Bundesinstitut Bifie e

Slika 3: Navodila za temo z literarno problematiko pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2014/15

Tema 1: Mesto in podeželje
Naloga 1

Mesto
Napišite interpretacijo besedila.

Situacija: Za šolski časopis *Wirmi* napišite interpretacijo priloženih pesmi.

Preberite pesmi Gustava Januša (priloga 1) in Jožice Čertov (priloge 2, 3, 4).
Napišite **interpretacijo besedila** in pri tem upoštevajte naslednja navodila:

- Opišite razpoloženje in izpovedi priloženih pesmi.
- Primerjajte pesmi med seboj in na kratko prikažite, kaj imajo skupnega.
- Analizirajte obliko pesmi, predstavite jezikovne figure ter jezik pesmi.

Besedilo naj obsega 270 do 330 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.

Vir: Bundesinstitut Bifie e

Slika 4: Tematski sklopi in osnovne informacije pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2015/16 (druga centralizirana matura)

Napotki za obdelavo nalog		
Spoštovana kandidatka! Spoštovani kandidat!		
Pri tej klavzuri imate na izbiro tri tematske sklope s po dvema nalogama. Izberite <u>enega od treh tematskih sklopov</u> in obdelajte <u>obe</u> nalogi izbrane teme.		
Tematski sklopi	Naloge (zahtevano število besed)	Priloge
1. Delo nekoč in danes	Interpretacija besedila (360 do 440 besed)	1 pesem
	Povzetek (360 do 440 besed)	1 intervju
2. Jezik in kultura	Govor (450 do 550 besed)	1 razmišljanje 1 poročilo 1 razmišljanje
	Komentar (270 do 330 besed)	1 pesem
3. Svoboda	Razprava (405 do 495 besed)	1 zapis na blogu
	Pismo bralke/bralca (315 do 385 besed)	1 članek
Na razpolago imate 300 minut delovnega časa.		

Vir: Bundesinstitut Bifie f

Slika 5: Navodila za temo z literarno problematiko pri maturi iz slovenščine v šolskem letu 2015/16

Tema 1: Delo nekoč in danes Naloga 1 Oton Župančič: <i>Žebljarska</i> Napišite interpretacijo besedila. Preberite pesem Otona Župančiča z naslovom <i>Žebljarska</i> (priloga 1). Napišite interpretacijo besedila in pri tem upoštevajte naslednja navodila: ■ Oblikovno in jezikovno analizirajte pesem (zunanja zgradba, stilistična sredstva, besedišče ...). ■ Interpretirajte vsebino pesmi. ■ Pesem aktualizirajte glede na lastno razumevanje. Besedilo naj obsega 360 do 440 besed. Vsak odstavek začnite pisati v novi vrsti.
--

Vir: Bundesinstitut Bifie f

4.6 REZULTATI MINULIH NEKAJ MATUR

Rezultati mature se v RA objavljajo regijsko oz. deželno, ne pa tudi na šolski ravni (Godec 2016a). V domeni vsake posamezne šole pa je, ali je v šolskem letnem poročilu pripravljena objaviti podatke za minulo leto. SG svoje podatke v internem šolskem poročilu (skupaj s končnim uspehom) objavlja že leta. Kot vemo, se matura šteje za uspešno, kadar posameznik opravi vse obveznosti za pristop k maturi (zaključni 8. letnik), pozitivno opravi PZN, klavzuro opravi najmanj zadostno na vseh ocenjevalnih ravneh in pozitivno opravi tudi vse maturitetne ustne izpite (ali oba). V razpredelnici poleg splošnega uspeha zadnjih petih matur izpostavljamo tudi dijake, ki so maturirali z odliko, torej s povprečno oceno 1–1,5.

Tabela 5: Statistični podatki minulih nekaj matur

šolsko leto	zaporedna matura	št. dijakov, ki so k maturi pristopili	št. dijakov, ki so maturo opravili	delež uspešnih dijakov	št. odlik	delež odlik
2011/12	50.	45	42 (-3)	93,33 %	14	31,11 %
2012/13	51.	46	44 (-2)	95,66 %	10	21,74 %
2013/14	52.	40	39 (-1)	97,50 %	10	25,00 %
2014/15	53., 1. ACM	48	46 (-2)	95,83 %	11	22,92 %
2015/16	54., 2. ACM	48	47 (-1)	97,92 %	7	14,58 %

Vir: ZG/ZRG za Slovence v Celovcu, Letna poročila od 2011/12 do 2013/14; Slovenska gimnazija c.

Do pomladnega roka letošnjega šolskega leta (2015/16) je na SG maturiralo 2.084 maturantk in maturantov. (Slovenska gimnazija c) Delež uspešnosti je precej visok, saj je od l. 2011/12 naprej vsako leto višji od 93 %, povprečna uspešnost zadnjih petih let pa je 96,04 %. Delež odlik je bil najvišji ravno v letu z najnižjim deležem uspešnih dijakov, najnižji pa je bil letos. To lahko interpretiramo tudi v kontekstu prejšnjega podpoglavja; ko mature še niso bile centralizirane, je bila težavnost odvisna od vsakega posameznega profesorja maturantov, ki je maturo tistega leta sestavil. Zdi se, da je centralizacija dvignila standard in znižala povprečno oceno (saj je bil to tudi njen namen), a bodo zategadelj podatki naslednjih let verjetno bolj zanesljivi.

5. PRIMERJAVA S SLOVENSKO SPLOŠNO MATURO⁶⁶

Ker je slovenska splošna matura precej starejša⁶⁷ (in na Slovenskem nedvomno bolje poznana) od nove avstrijske mature, je v tem poglavju ne bomo opisovali kot take, temveč se bomo podrobneje osredotočili na razlike med slovensko in avstrijsko maturo oz. bomo izpostavljene specifične komentirali na podlagi utemeljitev iz strokovne literature.

Temeljna podobnost obeh matur je centralizacija; maturitetna vprašanja na državni ravni sestavijo za ta namen sestavljene (za posamezne šole zunanje) maturitetne komisije, isto maturo pa nato vsi dijaki po vsej državi opravljajo istočasno. O vlogi in pomenu slovenske splošne mature ne moremo pisati na enak način kot v poglavju za ACM; prvič, ker o skupnosti koroških Slovencev priča precej strokovnih virov (zaradi za vrsto sodobnih znanosti zelo zanimivega raziskovanja manjšin), na katere se zanašamo, za Slovence pa tovrstnih raziskav ni, ker je od osamosvojitve naprej slovenski jezik uradni in prvi jezik v državi in je matura z jezikovnega in kulturnega vidika za Slovence posledično manj ali drugače pomenljiva kot za koroškega Slovence; in drugič, ker bi se s tem preveč oddaljili od ciljev tega diplomskega dela. Verjetno pa je varno sklepati, da slovenski dijaki manj razmišljajo o jezikovnem in kulturnem pomenu mature v slovenščini, ker je slovenski jezik za njih (vsaj za večino) nekaj popolnoma samoumevnega.

5.1 SPLOŠNI OPIS IN ZGRADBA MATURE

Slovenska matura za razliko od avstrijske ne vsebuje predznanstvene naloge ali podobnega izdelka, temveč je sestavljena iz petih izpitov. Trije izmed njih so obvezni, slovenščina, matematika in prvi tuji jezik (ponavadi angleščina), dva pa sta izbirna. Pri obveznih predmetih lahko dijaki izbirajo med osnovnim in višjim nivojem, matura iz slovenščine pa je na gimnazijah avtomatsko na višjem nivoju.

Matura pri slovenščini je dvo- oz. tridelna: pisni del vsebuje dve izpitni poli, tretji del je ustni izpit. Osrednja naloga slovenske mature je 1. izpitna pola, pri kateri morajo dijaki

⁶⁶ Pri navajanju podatkov se pri celotnem poglavju nanašamo na Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo 2008; Državni izpitni center 2014. Kadar se bomo v tem poglavju nanašali na druge vire, bomo to navedli sproti.

⁶⁷ Prva eksterna matura se je pisala l. 1995 (Krakar Vogel 2008: 355). Slovenska splošna matura je bila prvič pravno definirana z Zakonom o maturi iz l. 2003, podrobneje pa s Pravilnikom o splošni maturi iz l. 2008.

napisati bodisi razpravljalni bodisi interpretativni esej na vnaprej znani dve literarni deli (domače in svetovne književnosti, znani pa morata biti dve leti vnaprej). Ta odločitev je tudi edina v rokah kandidatov, tako literarni esej kot ustni izpit (literarne narave) sta namreč obvezna, kar je tudi bistvena razlika z avstrijsko maturo, pri kateri se je možno književnosti povsem izogniti. Za vsak tip eseja dobi dijak do 5 krajših usmerjevalnih vprašanj,⁶⁸ za razpravljalnega pa tudi naslov in za interpretativnega neznani odlomek iz enega od obeh besedil. (Perko 2016: 10) Pisanje eseja traja 120 minut⁶⁹ in zahteva najmanj 700 (in največ 1000) besed, prinese pa do 50 % točk skupne ocene. 2. izpitna pola zajema razčlembo (ponavadi neliterarnega) izhodiščnega besedila, traja 90 minut in pomeni 30 % točk skupne ocene. Ustni del torej lahko prinese preostalih 20 % točk, traja do 20 minut in vsebuje 3 vprašanja iz književnosti in jezika ob krajšem (literarnem, polliterarnem ali neliterarnem) izhodiščnem besedilu.

Že na prvi pogled je jasno, da sta si maturi precej različni tako po obliki kot po vsebini. Ena avstrijska klavzura traja 300 minut in vsebuje eno temo z dvema nalogama v skupnem obsegu 800 besed. Ocena, ki jo dijak prejme, je ena od 7 enakovrednih ocen, na podlagi katerih se izračuna povprečje. Pri slovenski maturi pa samo literarni esej prinaša kar polovico skupne ocene iz slovenščine, ki spričo 5 maturitetnih izpitov predstavlja najmanj 1/5 maturitetnega uspeha.⁷⁰ Čeprav je minimalni obseg besed 700 ali zgolj 100 besed manj kot pri klavzuri ACM, je čas pisanja bistveno krajši; in tudi če k temu času prištejemo 90 minut za razčlembo izhodiščnega besedila (s čimer presežemo zahtevano avstrijsko število besed), imajo Slovenci za dve temi pri pisnem delu precej manj časa, kar lahko med drugim pripišemo naravi esejskega besedila (na katerega so slovenski dijaki drugače pripravljeni kot avstrijski na BV; podrobneje v 5.2). Če bi rekli, da razliko v času pisanja opravičuje predvsem boljše znanje jezika, bi to možnost morali zavrniti ob primerjavi z nemško klavzuro. Ta traja enako dolgo kot slovenska (in zahteva 100 besed več), čeprav imajo avstrijski državljani bržkone zelo podobno razvito jezikovno zmožnost v nemščini kot slovenski v slovenščini. Zanimivo je tudi, da ustni izpit na slovenski maturi prinaša le 20 % točk k oceni iz slovenščine

⁶⁸ Katerih ključne besede in navodila so sicer zelo podobni avstrijskim operatorjem (primerjaj, ovrednoti ...).

⁶⁹ Nekoč se je esej pisalo 150 minut, l. 2012 pa so vse maturitetne sklope poenotili na 120 minut (Ambrož 2015: 213).

⁷⁰ Najmanj 1/5 zato, ker je slovenščina na gimnaziji avtomatsko na višjem nivoju. Osnovni nivo pozna ocene 1–5, višji pa 1–8, se pravi, da je ob izbiri višjega nivoja pri vseh treh obveznih predmetih možnih 34 končnih točk (in ne zgolj 25, kot če bi se vse predmete ocenjevalo 1–5).

(torej najmanj 1/25 skupnega uspeha), na ACM pa je to samostojna ocena, torej 1/7 končnega uspeha. S pomočjo teh podatkov smo že potrdili hipotezi H2 in H3 (da sta si avstrijska in slovenska matura zelo različni ter da se vloga književnosti na obeh maturah bistveno razlikuje), čeprav bomo vlogo književnosti na slovenski maturi šele prikazali v naslednjem podpoglavju.

5.2 KNJIŽEVNOST NA MATURI IN ŠOLSKI ESEJ⁷¹

Maturitetni esej se deli na dva tipa, na razpravljalni in interpretativni esej. Razliko med njima določa način, kako dijak raje bere književnost oz. kakšno branje/poznavanje se od njega pričakuje; pogosto pa se dijaki odločijo glede na naslovno temo, ki jim tedaj najbolj ustreza. (Ambrož et al. 2006: 11)

Razpravljalni esej

»Razpravljalni esej temelji na t. i. branju v širino. To pomeni branje določenega števila literarnih del, kar maturantu omogoča časovno, prostorsko in zvrstno širši razgled po književnosti, primerjanje različnih sestavin iz posameznih literarnih del, ob vsem tem pa seveda tudi oblikovanje lastnega mnenja.« (Perko 2016: 12)

Interpretativni esej

Ta tip eseja je za razliko od razpravljalnega namenjen poglobljenemu branju in razlagi, osnovni pogoj zanj je

»t. i. branje v globino, to je intenzivno branje literarnega dela ali odlomka. Za pisanje interpretativnega/razlagalnega eseja je zelo pomembno, da imamo razvito sposobnost doživljanja literarnega besedila in da znamo svoje doživetje ustrezno opisati, razložiti, izraziti. Znati moramo prepoznati in poimenovati tipične idejno-tematske, zgradbene in slogovne sestavine danega besedila (ali besedil), kar ni mogoče brez sorazmerno natančnega in urejenega znanja literarne teorije.« (Perko 2016: 28–29)

Šolski esej na slovenski maturi »združuje znanje, tudi faktografsko, ki ga je dijak pridobil v šoli, in sposobnost osebne interpretacije oziroma uporabe tega znanja. Dijak

⁷¹ Za podrobne informacije v zvezi z maturitetnim esejem in pisanjem gl. Ambrož et al 2007.

mora pokazati ne le to, da nekaj ve o kakem literarnem obdobju, avtorju ali njegovem delu, ampak predvsem, da je o določenem problemu, ki se ob tem odpira, sposoben samostojno razmišljati, oblikovati lastno stališče in ga tudi znati utemeljiti.« (Perko 2016: 9) Drugi del tega citata se precej ujema s kompetenčno usmerjenimi cilji ACM, le da slovenski esej predvideva védenje o kontekstu nastanka literarnega dela, čeprav to ni središčni problem eseja; Krakar Vogel (2008: 357) trdi, da naj bi dijak pri maturi (oz. bodoči izobraženec) bolj kot »samozadostno poznavanje dejstev in podatkov iz literarne zgodovine« pokazal »zmožnost branja in interpretacije literarnih besedil.« S tem bi se bržkone lahko strinjali tudi snovalci ACM, a temeljna razlika ostaja v tem, da je literarna vsebina na slovenski maturi obvezna⁷² in je literarna veda zgolj tisto, poznavanje česar dijaku pomaga pri pisanju in dokazovanju kompetenc. Tudi slovenska matura namreč predvideva razvoj kompetenc, vendar izhaja iz drugačnega izhodišča; pri slovenski maturi je namreč komunikacija z literaturo samoumevna,⁷³ med obravnavo pa obvezno spada refleksija konteksta nastanka.⁷⁴ Avstrijska matura pa kompetence postavlja v samo središče končne izobraženosti in književnost prepušča na izbiro zainteresiranim posameznikom, pri čemer je vprašanje, koliko se res lahko razvije odnos do nje, če je pouk, kot smo prikazali v prejšnjem poglavju, odvisen od preferenc vsakega posameznega učitelja (na podlagi zelo splošnega okvira).

5.2.1 KRITERIJI ZA OCENJEVANJE

Za ocenjevanje je v uporabi ocenjevalni obrazec za šolski esej,⁷⁵ ki je razdeljen na dve osrednji področji ocenjevanja: vsebino, pri kateri je na voljo največ 30 točk (oz. 30 % skupne ocene mature), in jezik, za katerega je na voljo preostalih 20 točk. Tako za jezik kot za vsebino lahko ocenjevalec dodeli po največ 3 dodatne točke, vendar skupno število točk esejskega dela ne sme preseči 50 točk. K jeziku spadajo jezikovna pravilnost, slog in zgradba, vsebina pa je razdeljena na 5 stolpcev, kolikor je lahko največ usmerjevalnih vprašanj. Pri ocenjevanju in točkovanju vsebine se ocenjevalci ravnaajo po priloženih merilih (v katere lahko vnašajo tudi opombe), v katerih je za vsako oceno (1–5) podrobneje razloženo, kakšna vsebina pritiče kateri stopnji oz. oceni.

⁷² In v očeh javnosti verjetno na neki način tudi samoumevna.

⁷³ »Esej pri maturitetnem izpitu iz slovenščine bi najbolj enostavno opredelili kot kandidatovo besedilo o njegovem branju oz. komunikaciji s književnostjo.« (Krakar Vogel 2008: 359)

⁷⁴ Gl. Krakar Vogel 2015: 93–100.

⁷⁵ Za razčlenbo izhodiščnega besedila je obrazec drugačen, za razliko od avstrijske mature, kjer je raster enak ne glede na izbrano tematiko in BV. Oba obrazca sta na voljo na spletni strani Državnega izpitnega centra.

Današnje točkovanje omogoča ocenjevalcu, da »ustrezneje ovrednoti kakovost kandidatovega razpravljanja«, saj je bil točkovnik nekdanj zelo natančno definiran, navodil za pisanje pa je bilo precej več. (Ambrož 2015: 212) Sedaj so navodila pravzaprav samo serija usmerjevalnih vprašanj (največ 5), bistveno pa je problemsko vprašanje iz naslova. Na ta način so slovenski snovalci mature pristopili k istemu problemu, kot avstrijski z rastrom: veliko težav je ocenjevalcem povzročala (ne)objektivnost oz. kako ovrednotiti zapisano, ki je sad povsem individualnega razmisleka.⁷⁶ Tudi za slovensko maturo obstaja točkovnik neliterarnih prvin, a se vrednosti ne morejo primerjati, saj gre pri slovenski maturi vendarle za esej, ki je kot besedilna vrsta bolj kot s formo definirana z vsebino. Normirane BV po drugi strani so neodvisne od obravnavane teme, zato je raster razdeljen na 4 enakovredna polja, saj kompetence, ki naj bi jih dijaki pridobili, niso prekrivne (zgolj) z vsebino.

Nenazadnje se ocenjevanje obeh matur razlikuje tudi tako, da je ocenjevanje pisnega dela izpira v RS eksterno,⁷⁷ v RA pa interno. RA je namreč normirala ocenjevalne obrazce in določila kompetence ter jih razporedila po vrednostih, zaradi česar naj bi bilo profesorjem onemogočeno subjektivno ocenjevanje, a, kot pravi Mletschnig (Godec 2016b), tudi o tem že diskutirajo, čeprav so v RA samo tri šole s slovensko maturo in čeprav vse gradivo osebno preveri tudi šolski nadzornik dr. Vrbinc (ki je bil dolga leta sam profesor slovenščine na SG).

5.2.2 UČNI NAČRT IN DIDAKTIČNA NAČELA⁷⁸

Pouka samega in njegovega poteka v pričujočem delu ne moremo podrobno primerjati z avstrijskim poukom, lahko pa samo strnemo nekaj bistvenih razlik: SG ima na maturitetni stopnji 3 ure slovenščine na teden, slovenske gimnazije pa 4. Če pouk zelo grobo kategoriziramo, imajo slovenske gimnazije dve osrednji temi, jezik in književnost, SG pa na višji stopnji književnost in BV. Slovenski jezik je za dijake v Sloveniji do precejšnje mere samoumeven, na Koroškem pa ne, zaradi česar se morajo

⁷⁶ ACM za razliko od stare mature ne pozna več kreativnega pisanja, tega pa ni niti na slovenski maturi, saj je »pisanje vezano na konkretno snov in se ne razvije v ustvarjalno pisanje,« ker je v esejskem besedilu poudarek drugje, na predstavitvi osebnega doživetja z razčlenjevanjem problemov, s sklicevanjem na prebrano itd. (Ambrož et al 2007: 15).

⁷⁷ Ustni izpit se ocenjuje interno.

⁷⁸ Za celostni pregled teorije in uporabnosti gl. Državni izpitni center 2014; za podrobnejši pregled, ki vključuje tudi vse vsebinske sklope za književnost na gimnaziji, gl. Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo 2008.

učitelji dodatno zadrževati pri osnovah ali pa bistveno več časa in energije posvetiti obravnavanju težjih literarnih del. Bistvena razlika pa je v sami naravi pouka; še posebej proti koncu štiriletnega programa se namreč gimnazije v Sloveniji intenzivneje pripravljajo na literarni esej, kjer se dijaki, kot je navedeno v Ambrož et al (2007: 11), ne usposablajo samo za komunikacijo s književnostjo, ampak pridobivajo tudi druge lastnosti, stališča in zmožnosti, kot so reševanje problemov in suvereno pisno izražanje. Lahko bi rekli, da je esej zgolj pot do odnosa z literaturo; na avstrijskih gimnazijah pa so v središču kompetence same (ne pa tudi književnost), katerim je prilagojen pouk. Pouk oz. vlogo književnosti je na Slovenskem treba definirati, saj mora za dober esej kandidat posedovati in znati uporabiti veliko literarnovedskega znanja. Zato so v RS vsebine književnega (in jezikovnega) pouka razdeljene na vsebinske sklope s procesnorazvojnimi cilji (Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo 2008); ti so za književnost:

- razvijanje zmožnosti branja in interpretiranja književnih besedil;
- razvijanje (splošne) sporazumevalne zmožnosti;
- pridobivanje književnega znanja ter
- širjenje spoznanj o književnosti, kritična aktualizacija, njihovo uvrščanje v širši kulturnorazvojni kontekst.

Učni načrt v takšni obliki za avstrijsko maturo ne obstaja, saj, kot smo že omenili, književnost obstaja le kot ena izmed možnih tematskih področij, ki jih dijak lahko izbere za prikaz svojih kompetenc. Kompetence pri ACM izhajajo iz operatorjev, ki na podlagi določene BV (ki določa formo), usmerjajo delo z besedilom. Potrebe po poznavanju literature ali kontekstualnih podatkov zato ni, saj morajo biti dijaki sposobni svoje zmožnosti pokazati tudi na popolnoma nepoznano izhodiščno besedilo; slovenski učni načrt pa vsebuje natančno definirane vsebinske sklope slovenske in svetovne literature, ki jih morajo obdelati vsi dijaki gimnazijskih programov, pri čemer didaktična načela med drugim tudi uravnavajo razmerja vsebin med poukom. Pri obravnavi besedil naj bi bilo npr. 60 % pozornosti namenjene interpretiranju besedila (delu z njim), 40 % pa kontekstualnim informacijam (literarnovedskega značaja). Obenem načrt vsebuje tudi seznam obveznih in opcionalnih naslovov za domače branje, ki je, za razliko od avstrijskega literarnega dnevnika, natančneje določen in prav tako kot matura do neke mere centraliziran.

Zasnova veljavnega učnega načrta (iz l. 2008) za slovensko maturo je, kot navaja Žbogar (in kot smo navedli), pretežno literarnozgodovinska, pristop k obravnavi pa je kompetenčni in sistemski (Žbogar 2015: 119). Kompetenčna naravnost je za slovenski pouk precej drugače definirana kot za avstrijskega. Gre za izkustveni pouk, pri katerem:

»analizo književnega besedila izpeljujemo iz t. i. doživljajskega branja [...], tj. iz bralčevih vtisov, občutij, čustev, izkušenj, ki se ob vživljanju v literarni svet aktivirajo, nadgrajujemo pa s kognitivnim/kritičnim branjem [...], ki se aktivira ob ponovnem (večkratnem) interpretativnem in logično-analitičnem branju literarnega besedila. Tako učenje terja samostojno raziskovalno delo dijakov, pa tudi smiselno uporabo kontekstualnih podatkov, s katerimi doživljajski bralni odziv objektivno, razumsko osmislijo z literarnosistemskimi informacijami.« (prav tam, 120)

Razlike v uporabi literarnovedskih znanj so očitne, saj je za slovensko maturo smiselna uporaba kontekstualnih podatkov (iz lit. zgod.) in literarnosistemskih informacij, na avstrijski maturi pa so to zgolj pomagala, ki (kot pripisana in ne nujno naučena) kandidatu pomagajo ustvariti osebno predstavo o avtorju in delu, ne vplivajo pa toliko na njegovo sledenje delovnim nalogam oz. prikazovanju kompetenc. Ker so kompetence za ACM bistvene, je učni načrt s preferiranimi didaktičnimi načeli osrediščen na BV in operatorje, slovenski učni načrt pa mora biti zato toliko bolje definiran literarnozgodovinsko, ker učni cilji niso kompetence same, temveč znanje, ki po eni strani vodi do kompetenc, po drugi pa, kot upajo snovalci mature, literarna zmožnost in zgrajeni odnos do literature, ki naj bi v dijakih ostal tudi po opravljeni maturi.

6. EMPIRIČNA RAZISKAVA IN POROČILO

Anketo o književnosti na maturi na SG smo med dijaki, ki so bili pripravljeni sodelovati, izvedli ob koncu maja in v začetku junija letošnjega šolskega leta. Vprašalnik je na voljo v Prilogi 7.

6.1 PREDMET RAZISKAVE

V anketnem vprašalniku smo letošnjim maturantom poleg osnovnih vprašanj o osebnih podatkih zastavili 17 vprašanj, in sicer 1 odločevalno vprašanje z dvema izbirama (da ali ne), 14 odločevalnih vprašanj s petimi izbirami in 2 odprti vprašanji, pri katerih so lahko sodelujoči izrazili, če in kaj so pogrešali pri pouku književnosti na SG oz. na maturi.

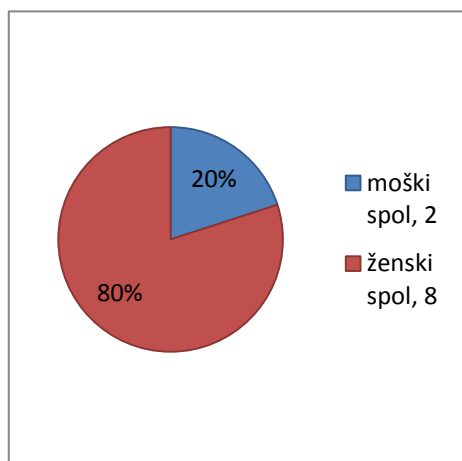
Izhajali smo iz teme tega diplomskega dela (književnost na maturi), zanimalo pa nas je, ali so maturanti izbrali tudi ustni izpit iz slovenščine (ki, kot vemo iz 3. in 4. poglavja, večinoma vsebuje literarna vprašanja) in v kolikšni meri je na to (ne)odločitev vplivala književnost. Zanimala nas je tudi njihova ocena vključenosti književnosti v maturo ter kakšen pomen pripisujejo književnosti na maturi in v vsakdanjem življenju oz. koliko je literatura prisotna v njihovem vsakdanjem življenju (s čimer bi lahko potrdili hipotezo H5, da se dijaki SG zavedajo pomena književnosti v vsakdanu in prepoznajo njeno vlogo na maturi). Nato nas je zanimala njihova ocena pouka književnosti in priprav na maturo ter v kolikšni meri je ta vplival na njihovo pripravljenost, nenazadnje pa tudi, ali so bili s svojim delom zadovoljni (kar bi ob pozitivnem rezultatu posredno potrdilo vsa prejšnja vprašanja v zvezi s poukom, pripravami in lastnim delom).

V anketnem vprašalniku nismo mogli postaviti vprašanja: »Ali si izbral/a literarno temo pri klavzuri?« in izhajajočih vprašanj, ker je letos literarno temo izbrala en/a sam/a maturant/ka, ki bi se s pritrditvijo na to vprašanje izpostavil/a.

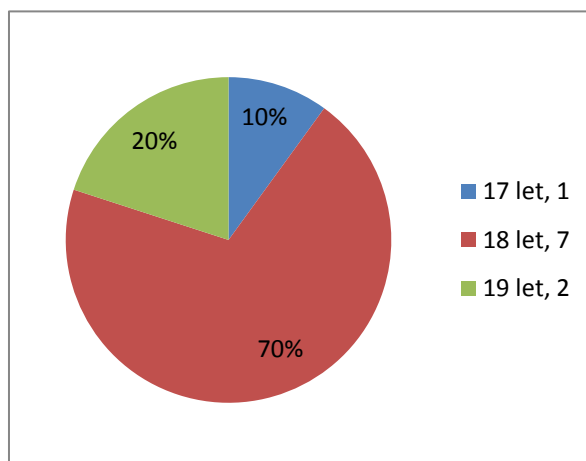
6.2 ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV

V anketi je sodelovalo 10 maturantov (iz obeh razredov) od 48, ki so letos pristopili k maturi, torej dobra petina.⁷⁹ Med sodelujočimi sta bila 2 maturanta in 8 maturantk; 1 oseba je bila v času izpolnjevanja ankete stara 17 let, 7 jih je bilo starih 18 in 2 osebi 19 let. Glede porekla so prevladovali pripadniki manjšine, koroških Slovencev je bilo namreč 6. 2 osebi sta bili avstrijskega in po 1 oseba slovenskega oz. hrvaškega porekla.

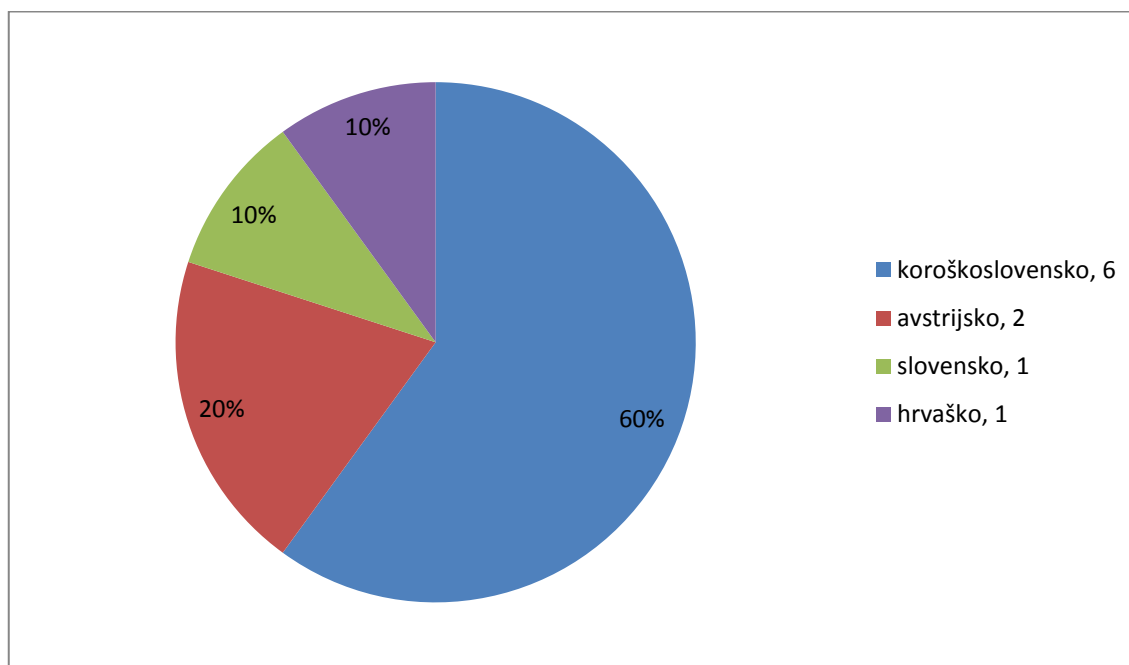
Graf 1: Spol anketirancev

Graf 2: Starost anketirancev

Graf 3: Poreklo anketirancev

⁷⁹ Število sodelujočih je nekoliko nižje, kot smo pričakovali; k sodelovanju smo jih namreč povabili v za njih zelo pestrem časovnem obdobju: matura se je bližala h koncu oz. zaključila, pripravljali so se na tradicionalno valet, v ponedeljek po valetu (in po koncu mature) pa je večina odšla na maturantski izlet.

Ustni izpit so med sodelujočimi izbrale 3 osebe. Čeprav vzorec ni prenosljiv na vse maturante, bomo nekatere njihove odgovore kasneje posebej izpostavili, saj nas zanima, ali je na izbiro vplivala književnost, kakšen pomen ima književnost za njihov vsakdan ipd. Zanimivo je, da je od teh 3 oseb 1 koroškoslovenskega, 1 slovenskega in 1 hrvaškega porekla.

Na odločevalno vprašanje s petimi izbirami (v kolikšni meri je na (ne)izbiro ustnega izpita vplivala književnost) so 4 osebe odgovorile s 4 (precej, veliko), med njimi tudi koroškoslovenska oseba, ki je izbrala ustni izpit. Po 2 osebi sta odgovorili z 1 (nič, zelo malo) oz. 2 (malo), po 1 pa s 3 (srednje) oz. 5 (zelo veliko). Povprečna ocena teh odgovorov je natanko 3, torej je književnost srednje močan faktor pri odločitvi za opravljanje ustnega izpita.

Graf 4: 1. anketno vprašanje

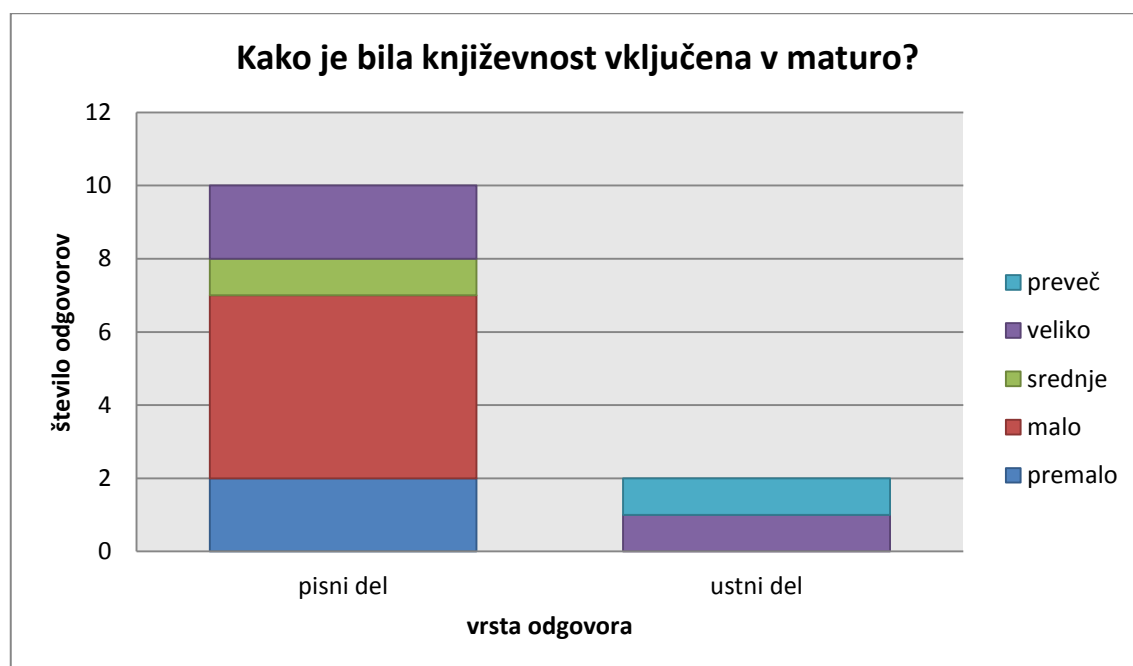

Graf 5: 2. anketno vprašanje

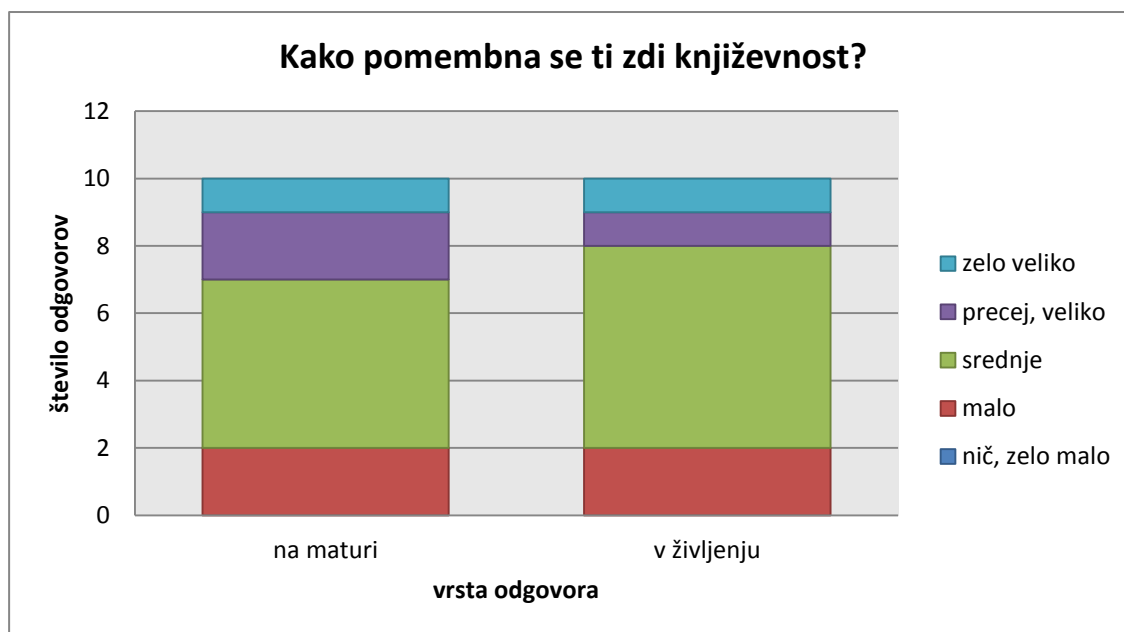
Na 3. vprašanje (kako je bila književnost vključena v pisni del mature) je polovica sodelujočih odgovorila z vrednostjo 2 (malo), 2 osebi menita, da je bilo književnosti premalo (vključno z osebo, ki je izbrala ustni izpit), 1 oseba je izbrala vrednost 3 (srednje), 2 pa 4 (veliko). Povprečna ocena tega odgovora je 2,3; zelo zanimivo je dejstvo, da sta 2 osebi izrazili, da je bilo književnosti na pisnem delu veliko, čeprav je bila samo ena od treh tem literarna, to temo pa je na letošnji maturi izbrala 1 sama oseba (Godec 2016b). Povedano drugače: vsaj 1 sodelujoča oseba (najverjetneje pa 2) meni, da je bilo književnosti veliko, čeprav je ni izbrala in je pisala popolnoma neliterarno klavzuro. Na 4. vprašanje (kako je bila književnost vključena v ustni del mature) 1 oseba ni odgovorila, 1 oseba je odgovorila z vrednostjo 4 (veliko), 1 pa z vrednostjo 5 (preveč).

Graf 6: 3. in 4. anketno vprašanje

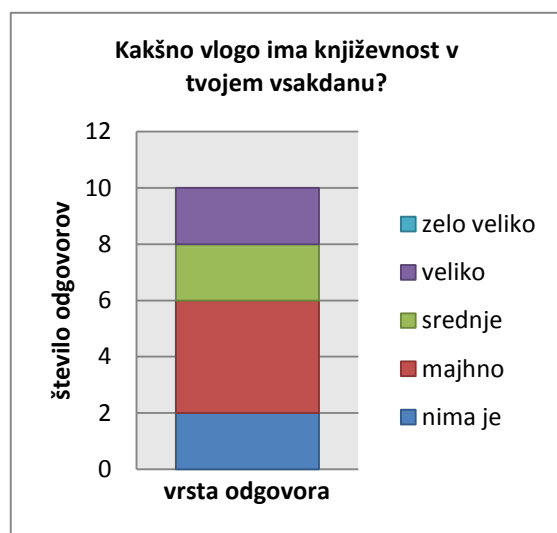
Vprašanji 5 in 6 sta si zelo podobni in sta tudi dosegli skoraj iste rezultate. Na 5. vprašanje (kako pomembna se ti zdi književnost na maturi), sta po 2 osebi izbrali vrednost 2 (malo) oz. 4 (precej, veliko), 1 oseba je izbrala vrednost 5 (zelo veliko), večina oz. polovica sodelujočih pa vrednost 3 (srednje). Isto vrednost je pri 6. vprašanju (kako pomembna se ti zdi književnost v življenju) izbrala oseba več, torej skupaj 6 ljudi, 1 oseba pa je izbrala vrednost 4 (precej, veliko); 2 osebi sta izbrali vrednost 2 (malo) in 1 vrednost 5 (zelo veliko). Povprečna ocena 5. vprašanja je bila 3,2; povprečna vrednost 6. vprašanja pa 3,1, s čimer smo dokazali hipotezo H5, da se dijaki SG zavedajo pomena književnosti v vsakdanjem življenju in prepoznavajo njeno vlogo na maturi.

Graf 7: 5. in 6. anketno vprašanje

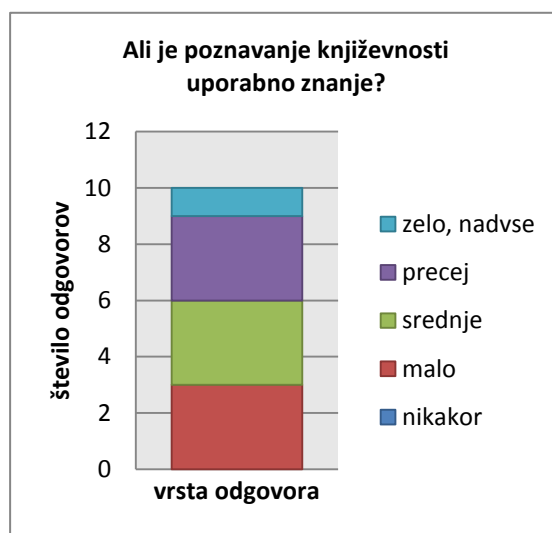

Vprašanje št. 7 (kakšno vlogo ima književnost v tvojem vsakdanu) je doseglo še nižjo povprečno oceno, in sicer 2,6. Da književnost nima vloge sta navedli 2 osebi, da ima majhno, so navedle 4 osebe, srednjo možnost sta izbrali 2 osebi in prav tako 2 osebi sta navedli, da ima zelo veliko vlogo; nihče pa ni odgovoril, da je njena vloga zelo velika. Prepričljivejši se zdijo odgovori na 8. vprašanje (ali je poznavanje književnosti uporabno znanje): po 3 osebe so izbrale vrednost 2 (malo), 3 (srednje) in 4 (precej), 1 oseba pa vrednost 5 (zelo, nadvse). Povprečna ocena je 3,2 in je rahlo nad sredino, kar pomeni, da je književnost v očeh maturantov uporabna, čeprav sami (kot smo izvedeli pri prejšnjem vprašanju) ne prepoznavajo njene vloge v vsakdanjem življenju.

Graf 8: 7. anketno vprašanje

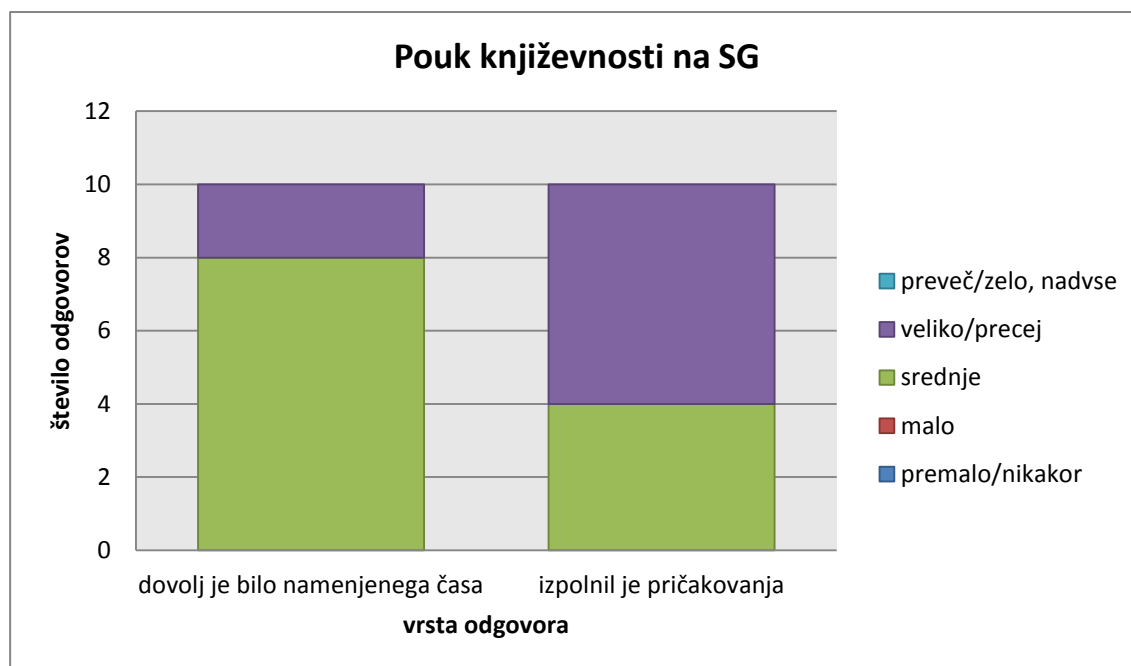

Graf 9: 8. anketno vprašanje

Prvi dve vprašanji o pouku književnosti na SG sta dosegli dobre rezultate. Na 9. vprašanje (ali je bilo pouku književnosti namenjeno dovolj časa) je kar 8 oseb odgovorilo s srednjo izbiro ali vrednostjo 3; 2 osebi pa sta izbrali vrednost 4 (veliko). Povprečje 9. vprašanja znaša 3,2; povprečje 10. vprašanja (ali je pouk izpolnil tvoja pričakovanja) pa 3,6. Pri tem vprašanju so 4 osebe izbrale vrednost 3 (srednje), vse ostale pa vrednost 4 (precej). 11. vprašanje smo kot logično nadaljevanje prejšnjega zastavili kot odprto in maturanti so lahko napisali, kaj so pri pouku književnosti pogrešali oz. zaradi česar bi bil po njihovem mnenju pouk lahko boljši. Podobno je bilo tudi 13. vprašanje, v katerem smo spraševali, kaj so sodelujoči pogrešali pri maturi (rezultate obeh vprašanj bomo predstavili kasneje).

Graf 10: 9. in 10. anketno vprašanje

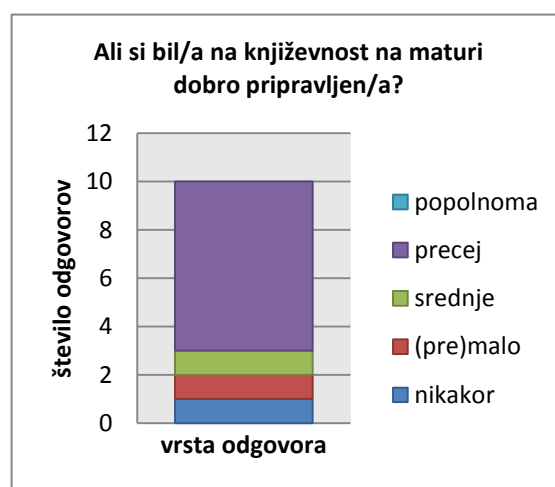
12. vprašanje je maturante spraševalo po izpolnjenih pričakovanjih glede književnosti na maturi; vprašanje je dobilo zelo dobro oceno s povprečjem 3,7. Samo 1 oseba je odgovorila z vrednostjo 2 (malo), 2 osebi z vrednostjo 3 (srednje), 6 oseb z vrednostjo 4 (precej) in 1 oseba z vrednostjo 5 (zelo, nadvse).

Po 1 odgovor sta si pri 14. vprašanju prislužili tudi vrednosti 2 (premalo) in 3 (srednje), ostalih 7 oseb pa je izbralo vrednost 4 (precej), s čimer so določili povprečno oceno 3,4. To pomeni, da so bili maturanti na književnost dobro pripravljeni.

Graf 11: 12. anketno vprašanje

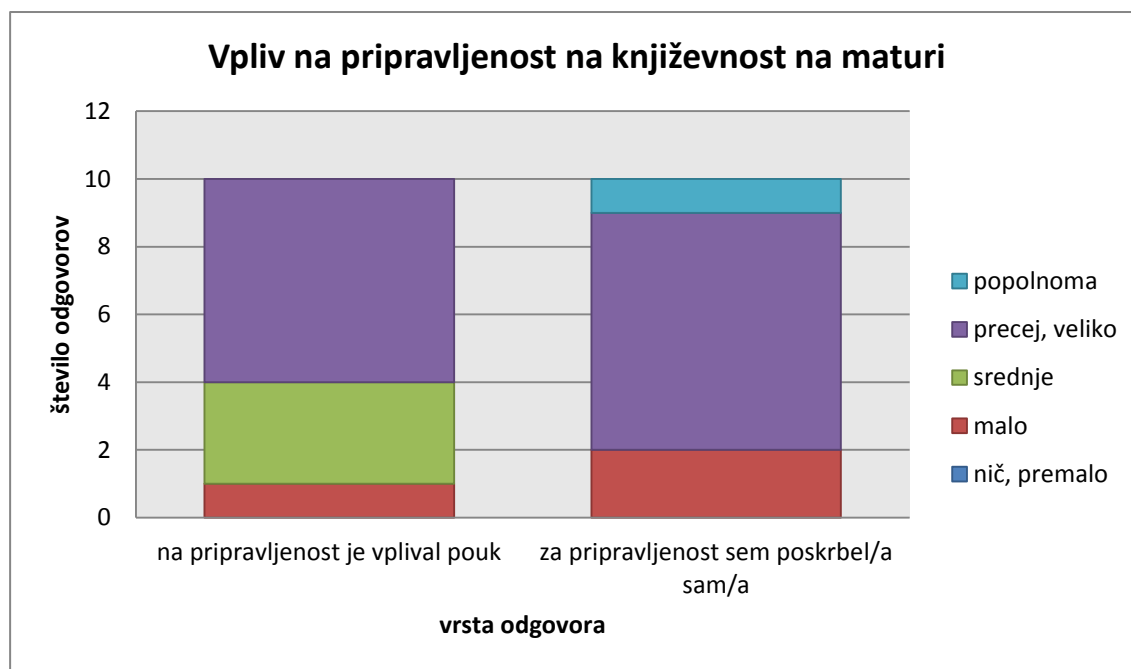

Graf 12: 14. anketno vprašanje

Vprašanji št. 15 in 16 sta si navidez nasprotni, a sta pravzaprav dopolnjujoči. 15. vprašanje je spraševalo, v kolikšni meri je pouk vplival na (v 14. vprašanju omenjeno) dijakovo pripravljenost na izpit. Profesorici slovenščine letošnjih maturantov⁸⁰ sta lahko zadovoljni z rezultati, saj je 1 oseba izbrala vrednost 2 (malo), 3 osebe so izbrale vrednost 3 (srednje), 6 oseb pa je izbralo vrednost 4 (precej, veliko), s čimer so sodelujoči pri anketi pouk kot pripravo ocenili s povprečno oceno 3,5. Na naslednje vprašanje (v kolikšni meri si za pripravljenost poskrbel/a sam/a) so maturanti odgovarjali podobno: največ oseb oz. kar 7 jih je izbralo vrednost 4 (precej, veliko), 2 osebi sta izbrali vrednost 2 (malo), 1 oseba pa vrednost 5 (popolnoma). Povprečje je pri tem vprašanju znašalo 3,7.

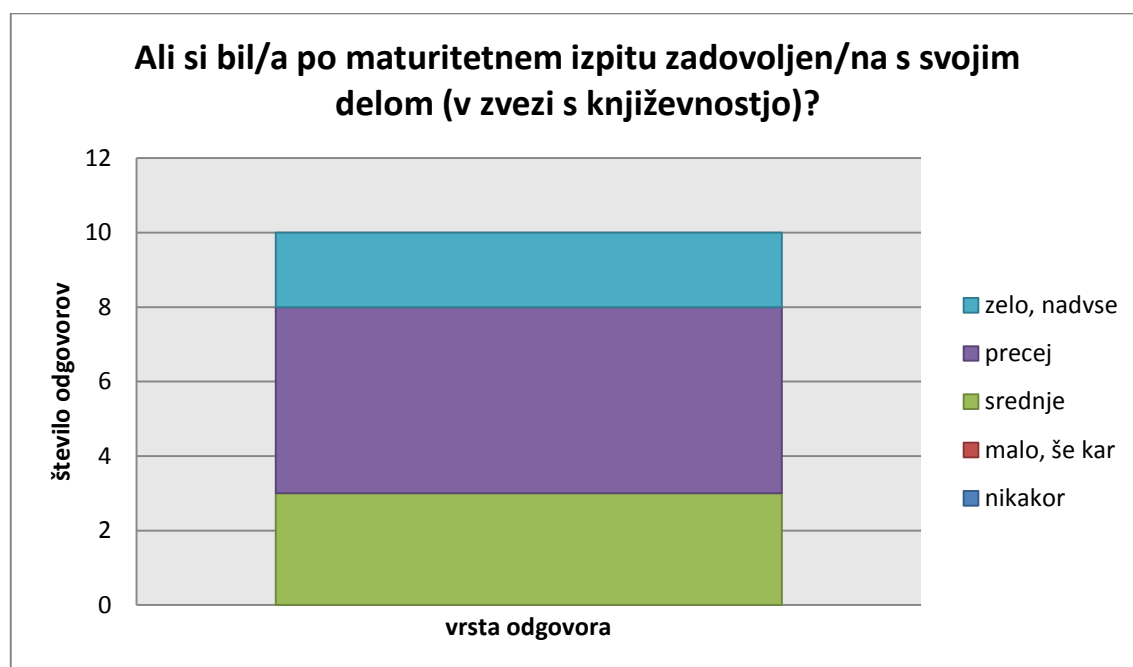
Graf 13: 15. in 16. anketno vprašanje

⁸⁰ 8. a (gimnazijo in realko) je poučevala mag. Andreja Sturm, 8. b (Kugy) pa mag. Nadja Schellander.

Zadnje vprašanje je bilo zastavljeno kot možnost manjše refleksije opravljenega dela; zanimalo nas je, ali so bili sodelujoči po maturi zadovoljni s svojim delom v zvezi s književnostjo. Vprašanje je bilo vseeno zelo specifično, saj smo se zavedali manjše priljubljenosti literarnih maturitetnih tem in smo pričakovali manj prepričljive odgovore. Povprečna ocena je znašala 3,9 in to zahvaljujoč dvema osebama, ki sta pristopili tudi k ustnemu izpitu ter sta bili po njem s svojim delom zelo ali nadvse zadovoljni (z vrednostjo 5). 5 oseb je izbralo vrednost 4 (precej).

Graf 14: 17. anketno vprašanje

Kot omenjeno, sta bili 11. in 13. vprašanje odprte narave. Pri 11. vprašanju nas je zanimalo, ali so dijaki kaj pogrešali pri pouku književnosti (in kaj je to bilo).⁸¹ Na to vprašanje je drugače kot z »ne« ali brez odgovora odgovorilo 6 sodelujočih, njihovi odgovori pa se med seboj precej razlikujejo.

»Pogrešala sem pouk sodobne književnosti in tudi dejstvo, da se poleg osnovnih podatkov avtorjev in del nismo veliko ukvarjali s književnostjo samo in kakšen pomen

⁸¹ Vprašanje smo zastavili tako, da smo se ognili opredeljevanju kakovosten pouk / nekovosten pouk, saj ni nihče izmed dijakov pristojen za odločanje o tem in niti nima potrebnih znanj, temveč bi se verjetno bolj ali manj zanesli na subjektivne občutke, morda tudi glede na odnos s profesorjem. Namesto tega smo raje povprašali po tem, kaj so pogrešali; na vprašanje sicer niso vsi odgovorili, odgovori pa so bili premišljeni in med posameznimi sodelujočimi tudi zelo različni, zato verjamemo, da gre za konstruktivne ideje, o katerih so dijaki že razmišljali.

ima. Ni bilo dosti časa za kritično branje, razmišljanje o tekstih in kaj lahko od njih odnesemo. (Ta problem ni bil le problem pouka slovenščine.)«

»Nisem kaj pogrešal, a namesto književnosti sem si želel obdelovati več slovnice. Veliko število sošolcev namreč še zmeraj ne zna uporabljati pravih končnic. Kaj ti pomaga književnost, če nisi pravilne uporabe slovenskega jezika vešč?«

»Ne, nisem. Pouk književnosti se mi je zdel dobro organiziran.«

»Vključevanje slovenskih pisateljic in njihovih del, saj je bilo v vsakem obdobju dovolj dobrih pisateljic, ki so bile zaradi patriarhata potlačene in zamolčane. Večina pisateljic je pisala pod imenom moža, brata ali pojmom "anonimno". Delamo na enakovrednosti vseh spolov in živimo v 21. stoletju, pa vendar ne obdelamo pisatelje in pisateljice enakovredno, kar se mi zdi nerazumljivo in nepravilno, saj ima vsaka oseba pravico do branja in širjenja njenih oz. njegovih del.«

»Da bi imeli prezentacije, prebrali več knjig skupaj itn.«

»Domače branje, ki bi ga prebrali vsi in bi o njem lahko diskutirali. Če slovenščine ne bi izbrala za ustno maturo, o književnosti ne bi vedela ničesar.«

13. vprašanje je bilo podobno 11., zanimalo nas je, ali so dijaki kaj (literarnega) pogrešali na maturi, in če, kaj. Na to vprašanje je odgovorila oseba manj, torej skupaj 5 sodelujočih, tudi tukaj pa so si odgovori različni in celo nasprotujoči.

»Nisem pričakovala veliko književnosti pri pisni maturi, kjer po mojem mnenju tudi ni glavna stvar. Želela bi pa, da bi naloge zahtevale več kritičnega branja, ker je to pomembna sposobnost za življenje.«

»Nisem kaj pogrešal. Lepo je bilo, da so bile v maturi vključene tudi pesmi, ki se nanašajo na obstoj slovenskega jezika na Koroškem, da bi se vsak (Koroški Slovenec) zavzel zanj.«

»Žal mi je, da je bila književnost pri pisnem delu skoraj popolnoma zanemarjena.«

»Ne, saj je v eno temo bila vključena analiza Župančičeve pesmi.«

»Se ne spomnim, ampak se mi zdi, da je bila v redu, kar se tiče književnosti.«

6.3 KOMENTAR REZULTATOV

Čeprav se povprečne vrednosti rezultatov večine odgovorov na vprašanja v zvezi s književnostjo gibljejo okoli 3 oz. nekoliko višje, so mnenja o vlogi književnosti na SG, na maturi in v življenju deljena.

Zaradi povprečne ocene 3 na vprašanje, ali je književnost vplivala na (ne)izbor ustnega izpita iz slovenščine, lahko sklepamo, da literatura sicer je faktor, ki so ga dijaki upoštevali, ni pa zelo pomemben ali ključen za njihovo odločitev.⁸² Pri 3. vprašanju smo pričakovali nizko vrednost, saj je bila pri maturi samo ena tema literarna. Presenetil pa nas je odgovor na 4. vprašanje, saj od treh oseb ena ni odgovorila, ena pa je menila, da je bilo književnosti na ustni maturi preveč. To je bila ista oseba, ki je odgovorila, da je bilo književnosti na pisnem delu premalo, zaradi česar lahko sklepamo, da je bila zanjo navzočnost književnosti na maturi neuravnotežena (povsem možno pa je tudi, da je pri ustnem izpitu izžrebala dve literarni temi). Prisotnost književnosti na maturi se zdi maturantom precej pomembna, čeprav je literarno temo pri klavzuri izbrala samo ena oseba, ustni izpit pa samo 3 osebe od vprašanih. Očitno se dijakom vseeno zdi prav, da je književnost prisotna na voljo tistim, ki jo imajo radi, verjetno pa književnosti pripisujejo tudi življenjski pomen, zaradi česar se jim zdi dobro, da pri zrelostnem izpitu ni izpuščena. Ena oseba je npr. navedla, da književnost nima vloge v njenem osebnem življenju, priznava pa, da je poznavanje književnosti uporabno znanje. Podobno je odgovorila tudi druga oseba, pri kateri ima književnost majhno vlogo v njenem vsakdanu in se ji zdi zgolj malo uporabna kot znanje; presenetljivo se ji zdi književnost na maturi zelo pomembna, saj je odgovorila s 5 in s tem potrdila zgornjo domnevo. V primerjavi s tretjo osebo pa se lahko prepričamo, kako heterogeno skupino smo zajeli z raziskavo: ta oseba je na vprašanja 6, 7 in 8 odgovorila z vrednostjo 5 (književnosti pripisuje velik pomen) in meni, da je na SG gimnaziji srednje veliko književnosti (medtem ko je povprečje nekoliko nad 3); zato lahko sklepamo, da se ji v zasebnem življenju posveča bolj, kot se ji njeni sošolci, in ima zato do pouka tudi drugačna pričakovanja.

⁸² Dopuščamo tudi možnost, da so odgovarjali v neopazni sredini, ker o tem niso posebej razmišljali.

Odgovori na vprašanja v zvezi s književnostjo in življenjem (uporabnostjo, pomembnostjo, vlogo) so bili precej povprečni; uporabnost in pomembnost sta dosegli oceno 3,1 oz. 3,2 (in dokazali hipotezo H5, kot smo pričakovali), vloga književnosti v vsakdanu anketiranca pa zgolj 2,6, kar nas je presenetilo. Če smo v opisu koroške manjšine in pri predstavitvi vloge SG pri ohranjanju in razvoju slovenske kulture in literature navedli, da imajo mladi Korošci za ukvarjanje z literaturo vso podporo (tako na gimnaziji kot v društvih in skupinah, v katerih sodelujejo) in da se s pomočjo SG odvijajo tudi zunanje dejavnosti, v katerih so mladi v vlogi ustvarjalcev in poustvarjalcev, bi lahko omenjeni rezultat (še posebej, če bi obveljal tudi pri večjem številu anketirancev) te trditve zanimal. Če je to težko verjeti, sta možni dve domnevi: ali smo z raziskavo slučajno zajeli večji delež dijakov, ki se s književnostjo v vsakdanu res ne ukvarjajo (ji pa, kot kažejo rezultati, vseeno priznavajo določen pomen); lahko pa anketiranci niso razumeli širine vprašanja in besedil, s katerimi se ukvarjajo v različnih gledaliških, pevskih idr. skupinah, niso prepoznali kot literarnih.

Odgovorov na 12. vprašanje (3,7) si ne moremo predstavljati drugače, kot da so maturanti pričakovali tako majhno vlogo književnosti pri klavzuri in so bili z eno samo literarno temo (lahko bi bili namreč dve) zelo zadovoljni; oseba, ki je izbrala vrednost 5, je namreč na 14. vprašanje (ali si bil/a na književnost na maturi dobro pripravljen/a) kot edina odgovorila z 1 (nikakor). Vemo tudi, da se je književnosti večina dijakov ognila, ni pa znano, v kolikšni meri so dijaki morali uporabiti literarna znanja posredno; 2. tema pri klavzuri je bila namreč naslovljena Jezik in kultura in maturanti so morali napisati govor ob kulturnem prazniku, zato ni izključeno, da so uporabili literarno znanje, in morda je tudi to odgovor na vprašanje, zakaj je zadnje (reflektivno) vprašanje v zvezi z zadovoljstvom z lastnim delom v zvezi s književnostjo doseglo tako dobro povprečje (3,9). Na odprto vprašanje, ali so anketiranci kaj pogrešali pri maturi in kaj je to bilo, smo dobili zelo raznolike odgovore, ki praktično govorijo sami zase in so tudi skladni z navedenimi ugotovitvami: ena oseba ni pričakovala književnosti, ker se ji ne zdi tako pomembna, pogrešala pa je naloge višjih ravni oz. zahteve po kritičnem branju;⁸³ v nasprotju z njo je bilo drugi osebi žal, da je bila književnost skoraj popolnoma zanemarjena pri pisnem delu. Tretji osebi se je zdela dovolj ena literarna tema (ki je bržkone ni izbrala) in četrti osebi očitno tudi, saj se ji zdi, da je bila matura v redu, kar

⁸³ Gre za osebo slovenskega porekla, ki ima razvito jezikovno in bralno zmožnost.

se tiče književnosti, a se ne spominja dobro. Peta oseba sicer ni pogrešala ničesar, zdelo pa se ji je lepo, da so bile vključene pesmi, ki se nanašajo na obstoj slovenskega jezika na Koroškem, čeprav sama ni izbrala ustne mature iz slovenščine, da bi lahko izžrebala kuverto s to temo.

Mnogo bolj enotne odgovore smo dobili pri vprašanjih v zvezi s SG; ti odgovori pričajo o tem, da dijaki prepoznavajo pozornost, ki jo gimnazija namenja njihovi (literarni) izobrazbi in, kot verjamemo, tudi kulturnemu prenosu, torej da gimnazija slovenski literaturi pripisuje veliko vrednost za življenje in ne samo za maturo.⁸⁴ Po mnenju dijakov je bilo pouku književnosti namenjenega dovolj časa (3,2); domnevamo, da bi bila ocena še višja, če ne bi BV nove avstrijske mature zavzele toliko časa, namenjenega pouku slovenščine (torej jeziku, literaturi in BV), a z nespremenjenim številom tedenskih ur. Čeprav mu je namenjeno manj časa, je pouk književnosti dobro izpolnil pričakovanja dijakov (3,6). Dve osebi sta pri odprtem vprašanju navedli, da nista pogrešali ničesar, od njiju pa bi si ena namesto književnosti želela več slovnice (ista oseba, pri kateri literatura nima popolnoma nobene vloge v njenem vsakdanu); to lahko razumemo kot pritrditev navedbam, da so dijaki v nemščini večinoma bolj kompetentni kot v slovenščini in tej osebi bi se preprosto zdelo pametneje, da bi manjše število razpoložljivih ur pretežno namenjali skrbi za jezikovno kompetenco.⁸⁵ Večina anketirancev, ki so odgovorili na to vprašanje, pa bi si želela še več književnosti. Tri osebe so izpostavile željo po skupnem prebiranju knjig (domače branje), diskusijah, prezentacijah in kritičnemu branju. Ena izmed teh oseb bi si želela tudi več pouka sodobne književnosti, druga oseba pa je odgovorila, da pri obravnavi literarnih besedil čuti moteče nesorazmerje med številom avtorjev in avtoric. Menimo, da sta odgovora zelo konstruktivna, predvsem ker izhajata iz izhodišča (stališča anketiranih oseb), ko literatura in pouk književnosti že imata pomemben status, saj od pouka pričakujeta širitev vsebin, delo s sodobnimi teksti (kar predpostavlja poznavanje drugih) in predvsem kritično obravnavanje literarnih vsebin. Pomanjkanju le-teh navkljub je pouk od srednje do precej (3,5) vplival na pripravljenost anketirancev na maturo, precej pa so

⁸⁴ V tem primeru bi to lahko preverili z dodatnimi vprašanji, npr. zakaj se ti zdi književnost pomembna ali zakaj se ti zdi pomembno obravnavati književnost pri pouku / na maturi. Ta vprašanja bi morala biti bodisi odprta ali pa bi morala imeti dovolj možnih izbir glede na (na novo) zastavljeno hipotezo.

⁸⁵ Vendar se človek ob delu z literarnimi teksti in zlasti med aktivnim pisanjem usmerjenih nalog uri tudi v jeziku, zato tovrstne predloge jemljemo zadržki, še posebej, ker gre za dijake zadnje stopnje, ki so imeli za pouk slovenščine in razvoj jezikovne zmožnosti na voljo nekaj let šolanja, v katerem slovnica skoraj gotovo ni izostala, še posebej, če se zavedamo, da je ACM stara komaj dve leti, in v času, ko se je dotična oseba vpisala na višjo gimnazijo, BV še niso »kradle« časa ne jeziku ne književnosti.

zanjo storili tudi sami. Čeprav sta podatka na prvi pogled morda izključujoča, nam odgovori na obe vprašanji skupaj predstavljajo sliko dijakov maturantov, ki so bili pri pouku slovenščine deležni dobre osnove in so vsebino obdelali do te mere, da pouku priznavajo zasluge za dobro pripravljenost, dokončno in prav dobro pa so se na podlagi teh osnov na maturo pripravili sami. Podatek o občutku pripravljenosti dijakov pa v novo luč postavlja tudi vlogo književnosti pri izbiri ustnega izpita oz. tudi literarne teme; če so dijaki namreč imeli občutek, da književnost kolikor toliko obvladajo, slabša pripravljenost nekaterih dijakov ne more biti edini razlog, da so se dijaki književnosti na maturi 2015/16 večinsko izognili.

Povprečna ocena 3,9 zadnjega vprašanja nas je presenetila, saj so se dijaki književnosti na letošnji maturi večinoma ogibali; ne moremo pa vedeti, v kolikšni meri so si z njo posredno pomagali pri morebitni izbiri že omenjene druge maturitetne teme (v zvezi s kulturnim praznikom). Ker je na vprašanje s 4 odgovorila tudi oseba, ki je bržkone pričakovala čim manj književnosti, saj nanjo nikakor ni bila pripravljena (kot je odgovorila na 14. vprašanje), je možno, da nekateri ali niso razumeli vprašanja ali pa so spregledali omembo književnosti v vprašanju in navajali splošni vtis. Na vsak način pa lahko zadovoljstvo nad njihovim delom pri maturi pripišemo (tudi) pouku na SG in prizadevnima profesoricama letošnjih maturantov.

7. ZAKLJUČEK

Diplomsko delo z naslovom Književnost na maturi iz slovenščine na Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence je v procesu pisanja kmalu preseglo istoimensko tematiko. Ne samo, da smo med zbiranjem gradiva naleteli na precej področij, ki bi bila tudi hvaležna za raziskave, književnost, koroško manjšinsko skupnost in maturo smo prepoznali kot pojme, ki presegajo zgolj izraze in jih ne moremo obravnavati posebej ali ločeno od ostalih vsebin. Za dobro razumevanje prepleta teh vsebin je bilo bralcu nujno omogočiti pregled nad poglavitnimi dejavniki, ki determinirajo izbrano temo. Sprva smo predstavili koroško zamejsko skupnost in njen najnujnejši zgodovinski in politični kontekst, da bi lahko govorili o tem, kakšen pomen ima matura za koroško skupnost. Predstavili smo tudi tamkajšnje višje šolstvo in osvetlili družbeni pomen Slovenske gimnazije. Osrednji teoretični del smo namenili podrobnejši predstavitvi nove avstrijske centralne mature in vloge književnosti v njej, pri čemer smo morali predstaviti tudi pouk književnosti na SG in pomen književnosti za manjšinsko skupnost. Arhivsko smo obravnavali avstrijske mature zadnjih petih let. Nato smo avstrijsko maturo primerjali s slovensko, pri čemer smo se osredotočili na književnost in na razlike med obema maturama v zvezi s književnostjo. Na koncu smo poročali o empirični raziskavi – anketi med dijaki SG v zvezi s književnostjo na maturi, med priloge pa smo dodali še dva intervjuja, ki dodatno osvetlujeta zgradbo in pomen ACM.

Med delom smo potrdili ali dokazali na začetku zastavljene hipoteze. Izhodiščno hipotezo H0, da je RA z novo avstrijsko maturo standardizirala književnosti pri pisni maturi in ji zagotovila mesto ter pripisala pomembno vlogo, smo potrdili v podpoglavju 4.5, kjer smo predstavili književnost zadnjih petih matur in ponazorili, zakaj je bilo potrebno literarno temo standardizirati. Iz izhodiščne teze je sledila vrsta drugih hipotez, ki se med seboj prepletajo. Hipotezo H1, da je literarna tema obvezna za sestavljalce mature, ne pa tudi za kandidate, zato poznavanje književnosti ni predpogoj za uspešno opravljeno maturo, smo s podrobnejšim opisom in tudi navedbo dosedanje prakse potrdili v 4. poglavju o književnosti na ACM. Da sta si slovenska in avstrijska matura zelo različni (H2) in da se vloga književnosti v obeh zelo razlikuje (H3), smo izpostavljali ves čas, faktivno pa potrdili v podpoglavju 5.1, kjer smo splošni opis slovenske mature zastavili kot primerjavo obeh, in tudi kasneje, v preostanku 5. poglavja. Čeprav dijaki SG med pripravami razvijajo kompetence, ki so pomembne za

delo z literarnimi besedili, ne usvajajo vseh literarnovedskih znanj kot njihovi slovenski vrstniki; hipotezo H4 smo dvakrat kot pravilno razglasili v 4. poglavju, prvič v uvodu in na podlagi vsebine intervjuja z dr. Vrbincem, drugič pa kasneje v istem poglavju, pri predstavitvi avstrijskega učnega načrta in didaktičnih načel. Hipotezo (H5), da se dijaki SG zavedajo pomena književnosti v vsakdanjem življenju in prepoznavajo njeno vlogo na maturi, smo dokazali z empirično raziskavo in njenim poročilom v 6. poglavju. Čeprav smo zajeli manjše število dijakov, se je skupina sodelujočih izkazala kot izjemno heterogena. Pri mnogih literatura ni obvezni del vsakdana, zato je bila povprečna ocena nižja od pričakovane (a še vedno pritrdilna), prav vsi pa književnosti priznavajo pomembno vlogo na maturi in tudi na splošno v življenju. Nekoliko zadržano smo morali potrditi tudi hipotezo H6, da imajo koroški Slovenci kljub SG slabše možnosti za razvoj literarne zmožnosti; prvič smo jo omenili že v zgodovinskem pregledu v 2. poglavju, dokončno pa potrdili v 4. poglavju, pri podrobnejši obravnavi književnosti na maturi.

Zadnja hipoteza morda ni najbolj optimistična oz. ne predstavlja tega, kar bi si, verjamemo, vsi želeli za slovensko skupnost onkraj avstrijske meje; vendar se moramo zavedati, da je literarna zmožnost tako za človeka kot za skupnost proces dolgoročnega učenja. Zamejska skupnost je sredi razvoja in že dolgo ni bila v tako dobrem družbenem položaju: čedalje več otrok se vpisuje v dvojezične ljudske šole in kasneje na višje šole s slovenskim učnim jezikom, za SG pa se vsako leto zanima več mladih. Nekateri mladi koroški Slovenci ponovno odkrivajo jezik svojih starih staršev, ki so ga njihovi starši že pozabili. Čedalje več Avstrijcev se uči slovensko in tako spoznava tudi slovensko literaturo. Na SG se vpisujejo Slovenci, pa tudi Italijani in pripadniki drugih narodnosti, s čimer se slovenščina vzpostavlja kot povezovalni element. Če smo na začetku dela izpostavili, da literatura osmišlja jezik in mu daje knjižno podobo, ni razloga, zakaj ne bi verjeli, da se bo odnos do literature izboljšal, potem ko se bo v družbi dodobra vzpostavila slovenščina kot jezik za vse priložnosti in govorne položaje. Z boljšim poznavanjem jezika se bo z vsako novo generacijo bržkone bolje razvila tudi literarna zmožnost in SG dokazuje, da dolgoročno deluje v pravo smer. Kakšno vlogo bo pri tem imela ACM, ne moremo reči, ker je še prezgodaj; a čeprav jo zaradi izkušnje s slovensko maturo in nepogrešljivo vlogo književnosti v njej (pa tudi zaradi lastnih razlogov) sprejemamo z zadržki, verjamemo, da predstavlja osnovni okvir za delo z literaturo in da se bo, če bo zadoščeno ostalim pogojem, razmerje med izbranimi

literarnimi in neliterarnimi temami sčasoma uravnalo. Koroška mladina bo tedaj sama dokazala, kaj ji pomeni slovenska književnost in zakaj nujno spada na maturo. In v življenje.

8. VIRI IN LITERATURA

Ambrož, Darinka, 2015: Šolski esej in splošna matura iz slovenščine. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 209–217.

Ambrož, Darinka, Boža Krakar Vogel, Brane Šimenc, 2006: *Od spisa do eseja*. Ljubljana: DZS.

APA-OTS. *Kärnten bekommt neue Landesverfassung*. Dostopno na http://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20151022_OTS0117/kaernten-bekommt-neue-landesverfassung. (Dostop 12. 8. 2016).

Beg Jožef, Jožica, 2015: Vzgoja kultiviranega bralca kot najpomembnejši cilj pouka književnosti v gimnaziji. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 55–63.

Buch, Jurij, 2003: Slovenščina kot nekaj samoumevnega. Destovnik, Irena (ur.): *Koroški koledar 2003*. Celovec: Založba Drava. 43–50.

Bundesinstitut Bifie a. *Rechtliche Grundlagen*. Dostopno na https://www.bifie.at/system/files/dl/srdp_slo_textsortenkatalog_2015-03-30.pdf. (Dostop 19. 8. 2016).

Bundesinstitut Bifie b. *Katalog besedilnih vrst*. Dostopno na <https://www.bifie.at/node/70>. (Dostop 9. 8. 2016).

Bundesinstitut Bifie c. *Vrste jezikovnega dejanja (»operatorji«) v novem standardiziranem pisnem zrelostnem in diplomskem izpitu (SZDI) v nemščini*. Dostopno na https://www.bifie.at/system/files/dl/srdp_slo_operatoren_2015-03-31.pdf. (Dostop 19. 8. 2016).

Bundesinstitut Bifie d. *Schriftliche SRDP Deutsch, Kroatisch, Slowenisch, Ungarisch – Beurteilungsraster*. Dostopno na https://www.bifie.at/system/files/dl/srdp_us_beurteilungsraster_2014-11-14.pdf. (Dostop 19. 8. 2016).

Bundesinstitut Bifie e. *Standardizirani kompetenčno usmerjeni pisni zrelostni izpit/zrelostni in diplomski izpit. 7. maj 2015. Slovenščina.* Dostopno na https://www.bifie.at/system/files/dl/KL15_PT1_AHS_SLO_SR_CC_AU.pdf. (Dostop 9. 8. 2016).

Bundesinstitut Bifie f. *Standardizirani kompetenčno usmerjeni pisni zrelostni izpit/zrelostni in diplomski izpit. 18. maj 2016. Slovenščina.* Dostopno na https://www.bifie.at/system/files/dl/KL16_PT1_AHS_SLO_SR_CC_AU.pdf. (Dostop 9. 8. 2016).

Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem ris.bka. *Gesamte Rechtsvorschrift für Prüfungsordnung Allgemeinbildende Höhere Schulen.* Dostopno na <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007846>. (Dostop 9. 8. 2016).

Destovnik, Irena (ur.), 2003: *Koroški koledar 2003*. Celovec: Založba Drava.

Domej, Teodor, 2000/2001: Šolstvo za prebivalstvo jugovzhodne avstrijske Koroške. Bahovec, Tina, Teodor Domej, Jože Kopeinig, Harald Krahwinkler, Andreas Moritsch, Martin Pandel in Andrea Wernig (ur.), *Koroški Slovenci 1900–2000. Bilanca 20. stoletja*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba. 25–55.

Domej, Teodor, 2003: Zgodovinski razvoj ni vedno premočrten. Destovnik, Irena (ur.): *Koroški koledar 2003*. Celovec: Založba Drava. 51–59.

Domej, Teodor, 2004: Manjšinsko šolstvo na Koroškem na zgodovinski prelomnici. *Slovenščina v šoli* 9/3. 44–56

Državni izpitni center, 2014. *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo – slovenščina*. Dostopno na <http://www.ric.si/mma/2016%20M-SLO-2016/2014090112035392/>. (Dostop 21. 8. 2016)

Feinig, Tatjana, 2008: *Slovenščina v šoli: zgodovina pouka slovenščine na Koroškem*. Celovec: Založba Drava.

Godec, Klemen, 2016a: Intervju z mag. dr. Michaelom Vrbincem. Junij 2016. Osebni arhiv Klemna Godca.

Godec, Klemen, 2016b: Intervju z mag. Mario Mletschnig. Junij 2016. Osebni arhiv Klemna Godca.

Informacijski portal Zveze slovenskih organizacij in Slovenske prosvetne zveze a. *Ustava Koroške: pomembno, a ne odločilno*. Dostopno na <http://www.slo.at/?p=3465>. (Dostop 12. 8. 2016).

Informacijski portal Zveze slovenskih organizacij in Slovenske prosvetne zveze b. *Kulturna društva*. Dostopno na http://www.slo.at/?page_id=1280. (Dostop 12. 8. 2016).

Jesih, Boris, 2003: Od Prešerna do medmrežja. Destovnik, Irena (ur.): *Koroški koledar 2003*. Celovec: Založba Drava. 62–67.

Kern, Damjana, 2009: Vloga manjšinske šole pri ohranjanju slovenskega jezika in kulture. *Jezik in slovstvo* 54/1. Separat.

Kleine Zeitung. *Finale Phase für die neue Kärntner Landesverfassung*. Dostopno na http://www.kleinezeitung.at/kaernten/chronik/4847230/Kaernten-Intern_Finale-fur-die-neue-Landesverfassung. (Dostop 12. 8. 2016).

Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.

Krakar Vogel, Boža, 2008: Književnost pri eksterni maturi iz slovenščine. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode. Obdobja 25 – Metode in zvrsti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 355–368.

Krakar Vogel, Boža, 2015: Nekaj novosti iz teorije in prakse književnega pouka. Žele, Andreja (ur.): *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 26. Slovenski slavistični kongres 2015. Bilten ob štiridesetletnici zveze pokrajinskih slavističnih društev*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

Leben, Andrej, 2013: Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem: manjšinska – regionalna? *Jezik in slovstvo* 58/4. Separat.

Medvešek, Mojca, 2012: Podoba slovenske narodne manjšine, ki živi na območju avstrijske Koroške, na svetovnem spletu. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 67. 8–51.

Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008: *Učni načrt, Slovenščina, Gimnazija; splošna, klasična, strokovna gimnazija. Obvezni predmet in matura (560 ur)*. Dostopno na http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf. (Dostop 21. 8. 2016).

Moritsch, Andreas, 2000/2001: Nacionalne ideologije na Koroškem. Bahovec, Tina, Teodor Domej, Jože Kopeinig, Harald Krahwinkler, Andreas Moritsch, Martin Pandel in Andrea Wernig (ur.), *Koroški Slovenci 1900–2000. Bilanca 20. stoletja*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba. 9–24.

Ogris, Tomaž, 2007: Položaj slovenske manjšine na Koroškem v luči dvojezičnega šolstva. *Geografija v šoli* 16/1. 3–11.

Perko, Janja, 2016: Nekaj besed o šolskem eseju. Grošelj, Sonja Lidija (ur.): *Esej na maturi 2016*. Ljubljana: Intelego.

Promlad. *Naši projekti*. Dostopno na <http://www.promlad.at/nasi-projekti/>. (Dostop 18. 8. 2016).

Sketelj, Polona, 1996: *Knjige in koroški Slovenci: Raziskava slovenskega knjižnega trga na južnem Koroškem v Avstriji*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Slovenska gimnazija a. *Novi zrelostni izpit*. Dostopno na <http://www.slog.at/pouk/detajl/C22/die-neue-reifepruefung>. (Dostop 9. 8. 2016).

Slovenska gimnazija b. *Predznanstvena naloga (PZN)*. Dostopno na <http://www.slog.at/pouk/detajl/C22/die-vorwissenschaftliche-arbeit-vwa>. (Dostop 19. 8. 2016).

Slovenska gimnazija c. 54. matura na Slovenski gimnaziji. Dostopno na <http://www.slog.at/dejavnosti/detajl/C36/54.-reifepruefung-am-slowenischen-gymnasium>. (Dostop 16. 8. 2016).

Slovenska gimnazija d. Ustni zrelostni izpit. Dostopno na <http://www.slog.at/pouk/detajl/C22/die-muendliche-reifepruefung>. (Dostop 19. 8. 2016).

Sotlar, Irena, 2009: *Pouk književnosti na Celovški gimnaziji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.

Stabej, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Strutz, Janez, 2000/2001: Razvojne poteze in tipologija slovenske proze 20. stoletja na Koroškem. Bahovec, Tina, Teodor Domej, Jože Kopeinig, Harald Krahwinkler, Andreas Moritsch, Martin Pandel in Andrea Wernig (ur.), *Koroški Slovenci 1900–2000. Bilanca 20. stoletja*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba. 199–217.

Vodenik Vozelj, Tanja, 2015: *Literarna zmožnost v gimnaziji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.

Vrbinc, Michael, 2003: Pomen dvojezičnosti in večkulturnosti. Destovnik, Irena (ur.): *Koroški koledar 2003*. Celovec: Založba Drava. 51–59.

Vrbinc, Michael, 2015: Nova oblika mature v Avstriji. *Slovenščina v šoli* 18/ 3–4. 36–41.

Zavratnik Zimic, Simona, 1998: *Pogovori s koroškimi Slovenci: o etnični identiteti, slovenščini, dvojezični vzgoji in samopodobi*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.

Žbogar, Alenka, 2015: Gimnazijski pouk književnosti v luči prenove in posodobitve. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 115–122.

PRILOGE

Priloga 1

Intervju: mag. dr. Michael Vrbinc, šolski nadzornik za srednje in višje šole pri Deželnem šolskem svetu za Koroško

Kako bi na kratko predstavili novo avstrijsko centralno maturo? Zakaj je matura iz slovenščine na SG posebna?

Nova avstrijska matura je dejansko centralizirana in delno standardizirana; nekateri predmeti še niso standardizirani, centralni pa, naloge pri teh predmetih pridejo z Dunaja. Matura je kompetenčno usmerjena, za vsak model so definirane kompetence, ki naj bi jih dijaki in dijakinje razvili in pri maturi pokazali. Gre za ustno, pisno in besedilno kompetenco, sposobnost literarnega vedenja in znanja, medijsko izobrazbo in sposobnost razmišljanja o jeziku. Po teh kompetencah so narejeni modeli in sestavljene naloge. Sama matura je razdeljena na tri dele oz. stebre: prvi del zajema predznanstveno nalogo, drugi t. i. klavzure (ali pisni maturitetni izpit), tretji pa ustne izpite.

Matura iz slovenščine je posebna, ker se je Avstrija odločila podpreti manjšinske jezike, ki so učni jeziki (slovenščino na Koroškem, hrvaščino in madžarščino na Gradiščanskem), med katere spada tudi slovenščina. Na SG je slovenščina učni jezik in ima torej tak status kot nemščina, tudi maturitetni model je podoben nemškemu. Na Dvojezični zvezni trgovski akademiji in Višji šoli za gospodarske poklice Št. Peter je model malo drugačen; dijaki in dijakinje lahko izberejo pisno maturo v slovenščini in ustni zagovor v nemščini ali obratno oz. lahko v Št. Petru pišejo v enem jeziku in ustno zagovarjajo pri enem izpitu iz katerega koli predmeta v drugem jeziku. Upoštewane so posebnosti posameznih šol; čeprav je matura centralna, se prilagodi usmeritvi posamezne ustanove (splošno- ali poklicnoizobraževalna šola). Centralna in skupna vsem je samo klavzura v nemščini oz. v slovenščini, tukaj ni nobene razlike na nobeni avstrijski šoli.

Kakšno vlogo/mesto ima v njej književnost?

Z novo maturo je dobila književnost svoje mesto. Pred standardizacijo je bilo vse odvisno od učiteljev. Večinoma so literaturo upoštevali in vključevali v maturo, po novem pa je obvezno eden od treh tematskih sklopov pri klavzuri povezan z literaturo in literarnimi teksti. Sklop s tekstom (iz književnega dela, op. K. G.) je povezan z daljšo besedilno vrsto interpretacije, kot eno od 9 normiranih besedilnih vrst, ki naj bi jih na maturi obvladali, v kombinaciji s katero izmed krajših besedilnih vrst (povzetek, komentar, pismo bralca) pa dijaki in dijakinje prikazujejo metaliterarne sposobnosti, torej govor o literaturi. Centralizacija je določila vlogo književnosti in sedaj imajo učitelji in učiteljice možnost in dolžnost vnašati vsebine, za katere želijo, da jih dijaki poznajo. Kreativnega pisanja za razliko od prejšnje mature ni več; znotraj CM je odpadlo, ker ni obvladljivo, pri ocenjevanju je skoraj nemogoče biti povsem objektivni.

Ali ima slovenščina kot učni jezik in predmet vpliv na izbrano literaturo za zrelostni izpit? Kako umestiti slovensko maturo in književnost v avstrijski prostor?

Ni izbrane literature same po sebi, so pa okvirni učni načrti. Obdelani teksti so stvar vsakega posameznega učitelja/učiteljice. V učnem načrtu je npr. literatura iz obdobja med romantiko in realizmom, nič bolj določenega. SG uporablja učbenike Umetnost besede 1–4, s čimer zajame temeljni repertoar besedil in avtorjev. Učni načrt predvideva tudi vpogled v literaturo regije; za Koroško torej prideta v poštev npr. Gustav Januš in Maja Haderlap. Literaturu sosedov predstavljajo celo nekateri nemški učbeniki; Netzwerk Sprache za trgovske akademije in tehnične šole predstavlja Januša, Haderlap (z intervjujem) in Valentina Polanška ter vsebuje splošni opis nekaterih zastopnikov za vseslovensko literaturo (Andrej Blatnik, Tomaž Šalamun, Franjo Frančič), a brez podrobnosti in dejanskih besedil. Matura iz slovenščine gre v smer regionalnosti in povezovanja z lokalno in širšo okolico ter tudi z jezikom. Literarni tekst naj služi interpretaciji, naj ne bo kot tak izhodišče za kako razpravo ali govor.

Kako je določeno razmerje med jezikom in književnostjo na maturi?

Od treh sklopov pri klavzuri mora biti eden povezan z literaturo. Izbor za literarni sklop je nižji, učenci ga ne izbirajo zelo radi. Eden izmed sklopov zajema npr. temo potovanje, drugi zdravje, tretji pa, ko se vanj poglobijo, npr. življenje v mestu, kot ga prikazujeta ekspresionistični pesmi. Ta sklop vsebuje zahtevo po določeni suverenosti, dijakom pa tega manjka pri govoru o literaturi, prav tako so na maturi nervozni in imajo omejen čas.

Kako sestaviti program (določiti nabor besedil) za tako heterogeno dijaško skupnost, na avstrijski šoli, a s slovenskim jezikom?

(gl. 3. vprašanje in odgovor, op. K. G.) Med poukom jezik in književnost načeloma nista strogo ločena. Učni načrt je za trgovsko akademijo že v celoti preveden, za višjo stopnjo gimnazije pa je nov, na poti v semestracijo in modularizacijo. Tudi slovenščina bo na novo organizirana. V učnem načrtu so, kot omenjeno, usmeritve, npr. za 1. letnik prideta v poštef svetovna književnost in ljudsko izročilo. To kljub centraliziranosti mature omogoča suverenost učiteljev, ta pa pride zelo prav, ker se lahko prilagodijo dijakinjam in dijakom in vzamejo primernejše tekste. Učitelji niso pod pritiskom, da je nujno obravnavati nekaj specifičnega (kot je obvezno za maturo v slovenščini). Naloga učiteljev je usposobiti dijake, da se znajdejo z literarnim tekstom, ki ga prvič vidijo; podatki o avtorju so pripisani, resnično gre bolj za delo s tekstom. Zato Avstrija ne preferira ničesar (v smislu literarnega izbora, kanona). Na SG računajo, da se bo izbira literarne klavzure uravnotežila z drugima dvema, če bodo dijaki imeli občutek, da lahko s tekstom kaj počnejo, kaj napišejo, ker razumejo, predvsem pa, da lahko delajo s tekstom kot takim, s pomočjo orodja za analizo in interpretacijo, ki ga nujno potrebujejo, a brez obsežnega poznavanja literarne zgodovine. Cilj je posloviti se od golega ponavljanja in obnavljanja faktov in znati govoriti o samem besedilu, o značilnostih literarne smeri, ne toliko o avtorju in obdobju. Literarnozgodovinsko vedenje je seveda na seznamu in pride v poštef pri ustnem izpitu. Šolski kolektiv določi tematska področja, ki so dostopna tudi na spletnih straneh. SG ima pri slovenščini 24 področij, TAK pa 8. Vsak izpit mora biti organiziran v treh kompetenčnih stopnjah: reprodukcija (npr. obnova črtice), transfer (kaj pomeni črtica, kaj so črtice) in refleksija (aktualnost črtice za današnji čas). Po eni strani takšen sistem ocenjevanja izpade kot

siromašenje literarne zgodovine, po drugi strani pa je jasno, kako se je kdo ukvarjal s tekstom in tudi znal iz njega kaj narediti (premik fokusa). To dela pouk književnosti bolj življenjski in dijake tudi motivira k branju in razmisleku.

Kako določiti kriterije ocenjevanja? – So popolnoma prekrivni z avstrijskimi?

Kriteriji so podobni kot v nemščini in so objavljeni na spletni strani bifie (<https://www.bifie.at/>), tudi v slovenskem jeziku. Gre za napotke, kaj se upošteva: slovnico, slog ... Sami ocenjevalni obrazci so zaenkrat še interni, navodila za ocenjevanje pa splošna in dostopna.

Na vseh šolah podpiramo podporno ocenjevanje, torej ocenjevanje tega, kar kdo zna, ne česar ne zna. Slovenščina na Koroškem ni za vsakogar prvi jezik oz. ni vedno tako močan, ni tako izdelan, saj smo v položaju dvo- in večjezičnosti. Ocenjevanje se ne more osredotočati na neznanje, da se posameznikov ne odvrča od jezika.

Kakšen pomen ima književnost (in sln. jezik) za SG in koroško manjšino?

Oba sta zelo pomembna. Kar se književnosti tiče, je zelo pomembna Študijska knjižnica v Celovcu z vsemi izpostavami, svojo vlogo imajo tudi ostale vaše knjižnice. Pomembna je tudi bralna značka, ki ima več kot 30-letno tradicijo. Revija Mladje je bila prva revija, ki se je v prvi vrsti posvečala literaturi, a je žal prenehala izhajati, začela pa je izhajati revija Rastje. Natečaj Pisana promlad sicer sprejema prispevke tako literarne kot neliterarne narave, vendar mladina sama večinoma ustvarja in prijavlja literarna besedila. Jezik živi preko posrednikov in preko literature, začeni s slikanicami, s katerimi se otroci srečajo kot čisto mladi in v družini. Gre za bogato in pomembno slovensko tradicijo, ki ustvarja medgeneracijske povezave, na Koroškem pa še dodatno jezikovno povezavo. Ukvarjanje s književnostjo ima na Koroškem nasploh močno podporo. V zadnjih letih pa doživlja v obliki filmskega ustvarjanja nov razcvet – natečaj Iskrica je rodil številne zanimive scenarije za kratke filme.

Ali gre pri poznavanju književnosti za uporabna znanja? Ali morda celo poznate primer, ko je poznavanje književnosti (in znanje jezika) zaznamovalo življenjsko pot nekdanjega maturanta/nekdanje maturantke?

Na literarno znanje se zanaša tudi veliko novinarjev in žurnalistov ter seveda umetnikov, npr. Maja Haderlap, ki je študirala gledališke vede in urejala svoje pisanje ob bogatem literarnem vedenju, Vincenc Gotthardt, slikar in fotograf, pesnica Cvetka Lipuš, radijski urednik in predsednik Društva slovenskih pisateljev v Avstriji, Niko Kupper idr. Gre za uporabna znanja, literatura živi.

Kakšni so vaši cilji, želje, usmeritve za nadaljnje delo?

Premik v centralno maturo je preusmeril pozornost na devet besedilnih vrst. Delo in pouk sta zelo praktično usmerjena, besedila so krajša (ne eno besedilo s 1000 besedami, kot je bilo to nekoč, temveč 2 besedili s skupaj 800 besedami). Dijaki se bolje znajdejo in jim je novi sistem bolj všeč, saj jim omogoča, da se znajdejo tudi šibkejši. Na dvojezičnih šolah se veliko vsebin sliši v dveh jezikih, kar je zelo dobra pomoč. Pri enem predmetu se osredotočijo na jezik, pri drugem na snov, in večina to dobro izkorišča; šibkejši zelo dobro črpajo iz svojega prvega jezika, tudi v zvezi z govorom o literaturi. Edini pogoj je namreč, da poznajo besede in kaj izrazje pomeni, lahko pa si jih sproti prevajajo iz močnejšega jezika. Cilj bi bil lahko dvojezični slovarček za to izrazje iz literarne vede, za vse tri šole, tako kot je v uporabi zvezek za formule pri matematiki.

V ospredju ciljev je seveda jezikovna kompetenca, da je človek sposoben kaj sam napisati, pa tudi, da kasneje posameznik še kdaj seže po slovenski knjigi, da jih bo prebiral in slovensko govoril tudi svojim otrokom. Za to so še posebej primerne slikanice, ki jih tukajšnje založbe obvezno izdajajo vsako leto in bi jih bilo treba upoštevati tudi med poukom.

Klemen Godec, Celovec, junij 2016

Priloga 2

Intervju: mag. Maria Mletschnig, profesorica slovenščine in zgodovine na ZG/ZRG za Slovence v Celovcu

Kakšno spremembo je za maturo v sln. prinesla nova centralna matura? Je to privedlo do razlik v poučevanju? Kako so to sprejeli dijaki/nje?

Centralna matura je ogromna sprememba, za osebje in dijake. Število ur je ostalo isto (3 ure), dobili pa so novo poglavje. Pouk je tako v praksi ločen na dva dela: besedilne vrste in književnost – besedilnih vrst prej ni bilo, za isto število ur je treba nekaj črtati, največkrat iz književnosti. Za dijake ni tako težko, ker imajo nove besedilne vrste v dveh jezikih in delajo isto v nemščini. Kar se tiče književnosti, sedaj manj berejo, ker učitelji ne morejo več zahtevati obveznega branja in toliko dela za literarni dnevnik; pred CM je bilo treba mesečno prebrati in analizirati eno literarno delo. Dijaki z novimi mediji (blog, internetni članek pri maturi) zelo hitro usvojijo besedilne vrste, problem so bolj besedila, ki jih morajo najti, da so ustrezna znanju in vsebini za dijake. Na razpolago je omejeno število besedil v slovenščini, kar se tiče sodobnih medijev je recimo samo nekaj člankov v lokalnih medijih. Omejeni so tudi z regionalnostjo, ne morejo ponujati veliko gradiva specifično v zvezi s Slovenijo. Je pa centralna matura že toliko časa v zraku, da se učitelji in dijaki že privajajo. Število prebranih knjig je odvisno od učitelja; pri meni sta to 2 deli letno, ki sta predstavljeni pri referatu, z analizo in interpretacijo.

Motivira se sproti in spontano, odvisno od profesorja, a največkrat v zvezi s sodobno literaturo. Umetnost 19./20. stol. je vsebinsko zelo zahtevna in tudi jezikovno starinska, zato med dijaki ni preveč priljubljena, radi pa sežejo po sodobnejši liriki od intimizma naprej.

Kaj te sprembe (nova matura) pomenijo za književnost in sln. književnost?

Ker je pri klavzurah samo ena tema literarna, je manj literature pri pouku logična izbira. Če se obravnava manj književnosti, potem je to manj svetovne književnosti, ki pa tudi ni poudarjena v učnem načrtu. Še vedno je nekaj poudarka na literarni vedi in zgodovini, profesorji pa zelo radi vidijo, da se dijaki vživijo v dela, poznati morajo pač

socialno ozadje, zgodovino. Ob primernem pristopu lahko vsa dela aktualiziraš, tudi najtežja in najdaljša Cankarjeva dela.

Kako se sln. učni jezik in predmet ter književnost in sln. književnost dopolnjujeta? (Koliko je prostora za kaj? Kako je to določeno?)

Za razliko od Slovenije ni tako normirano, koliko je časa za kaj, slovnica pa bi morala biti zaključena že v nižji stopnji (do 9. šolske stopnje, op. K. G.). Jezik se korigira tudi sproti, npr. med popravo domačih vaj, 6 ur letno (okvirno, ponavlja pred šolskimi nalogami) je posebej posvečenih jeziku, sicer se pa pričakuje, da se na maturitetni stopnji jezik že zna. Čeprav je to samoumevno, ga vseeno ne pustijo ob strani, dijake neprestano korigirajo, tudi med govorjenjem, stalnice so vedno na tapeti, iste napake, ki se ponavljajo. Polovica preostalega časa gre književnosti, polovica besedilnim vrstam: torej 60 ali morda manj ur za BV, ker je to že vsaj malo zverzirano, in 60 ur letno za književnost; besedilne vrste ponavljaš in jih hitro usvojiš. Vsako književno delo vsebuje jezik, na literaturi ga apliciraš, z delom z literaturo pa tudi širiš svoj besedni zaklad.

Kako poteka pouk literature in kako priprave na maturo (s poudarkom na književnosti)? Na čem je poudarek pri poučevanju književnosti in pripravi na maturo? Ali Avstrija preferira določeno književnost in kako je v to umeščena slovenska? Ali je poudarek na skupni evropski tradiciji in se v okviru učnega jezika posveti nekaj pozornosti tudi književnosti tega naroda, torej avstrijski za Avstrijce in nemško maturo, slovenski za Slovence itd.?

Tudi zelo individualno, posamezni profesorji teme izbirajo po težiščih (kakšen ima raje dramatiko, kdo drug lirična besedila). To se še posebej vidi v pripravah na ustno maturo, ker je treba imeti katalog; katalogi vprašanj pa se med profesorji v nekaj točkah/vprašanjih lahko razlikujejo. Okvirni načrt je sestavljen že za nemščino in preveden v slovenščino, gradivo pa ureja inšpektor dr. Miha Vrbnic. (gl. isto vprašanje pri Michaelu Vrbincu, op. K. G.)

Na kakšen način (s katerimi sredstvi) se poučuje književnost in pripravlja na maturo?

Odvisno od vsakega profesorja. Na slovenskem spletu je veliko kratkih in zelo modernih tehničnih pomagal (rap o Trubarju, npr.). To so zelo dobrodošla pomagala, ki

jih včasih ni bilo; ad hoc ti pride veliko novih stvari na misel (npr. primerjava Vodnikovega Dramila in pesmi Adija Smolarja Je treba delat). S tem učitelji pridobijo na času, pa še pouk književnosti drugače izgleda. Poleg tega se šola vsako leto potruži pridobiti kakšnega literata za pogovor (včasih v dogovoru, npr. s knjigarno Haček), da dijaki vidijo človeka, spoznajo avtorja in se od njega kaj naučijo o delu. Spoznali so že Fabjana Hafnerja, Toneta Partljiča in druge.

V kolikšni meri matura vsebuje književnost? V dovoljšni? Kako je vanjo vključena?

Letos je samo eden izbral literarni sklop. Matura iz literature za dijake ni obvezna; klavzura ima tri sklope, eden vsebuje literaturo, kulturo, umetnost – tako je po novem. V sklopu sta dve nalogi, ena vsebuje literarno delo, druga pa je samo v zvezi z umetnostjo, povzetek, poročilo o literarnem dogodku. Za dijake je to veliko lažje.

Kakšni so kriteriji ocenjevanja?

Obstajajo točno določeni predpisi; t. i. raster je preveden iz nemščine (zaenkrat kot interno gradivo, smernice pa so javno objavljene na spletni strani bifie.at, op. K. G.). Kandidata je treba oceniti po razpredelnici. Novi raster je malo popreproščen, ne vsebuje več toliko točk. Vse štiri točke v razpredelnici morajo biti pozitivne, čim je ena negativna, je vse negativno. Nekdaj je bilo več prostora za subjektivnost, zdaj pa ne več, kar deluje kot varovalo za notranje ocenjevanje. O tem se med starši in učitelji diskutira; včasih je bilo drugače, poučevalci niso smeli paziti pri maturi, sedaj lahko, nekaterim pa ni jasno, da lahko profesorji popravljajo za svojimi maturanti. Morda se bo to spremenilo in razvilo v eksterno popravljanje, kar bi na Koroškem pomenilo kroženje med tremi šolami.

Kakšen pomen ima književnost (in sln. jezik) za SG in koroško manjšino? Ali je njena vloga prepoznana?

Večjo vlogo igrajo koroški avtorji, pa tudi ta ni tako močna oz. ni tako zakoreninjena, da bi kar vsi samodejno segali po koroških avtorjih. Lipuša je recimo zelo težko brati. Manjši krog umetnikov sega po slovenski književnosti preko meja. So pa znani primeri multikulturalnosti, medzvrstnega povezovanja. Npr. Maja Haderlap, ali jo lahko štejemo

v slovensko književnost? – Angel pozabe je v slovenščino šele preveden, izvirnik je nemški; je pa v slovenščini prisoten v gledališču, vsi koroški Slovenci ga poznajo in so izvod romana kupili. Vloga literature na SG je odvisna od posameznega profesorja; vse je stvar navade. Če učitelj od prvega razreda navaja na literaturo in pomaga izbirati knjige, svetuje, so dijaki na literaturo navajeni. Temeljni kamen položijo starši doma, književnost pa ne pomeni vsem enako.

Večini dijakov je književnost višja stopnja učenja, nekaj izrednega. Književnost nas istoveti z drugimi narodi in dijaki ne razlikujejo koroške od slovenske, gre za isti jezik, koroška je pač regionalna. Včasih jo celo bolj zanemarjajo. Na Koroškem ni toliko ljudi, ki bi bili mladim privlačni za prebiranje ali kot osebnosti. Vloga književnosti kot take je prepoznana, v slovenščini je pa odvisno od primera; Lipuša npr. sploh ne marajo, Messnerja imajo pa zelo radi. Mlajša generacija revije Mladje je bila zelo dobro sprejeta.

Kako umestiti slovensko maturo in književnost v avstrijski prostor?

Je popolnoma sprejeta. Piše se ista centralna matura kot na ostalih smereh, po opravljeni maturi se dijaki lahko vpišejo kamor koli.

Ali morda poznate kakšen primer, ko je poznavanje književnosti (in znanje jezika) zaznamovalo življenjsko pot nekdanjega maturanta/nekdanje maturantke? Gre za uporabna znanja?

Veliko jih je (Srienc, Kuchling, Gotthard). To so uporabna znanja, posamezniki živijo z umetnostjo, tudi z literaturo.

Klemen Godec, Celovec, junij 2016

Priloga 3

Slika 6: 7. člen Avstrijske državne pogodbe

ÖSTERREICHISCHER STAATSVERTRAG ARTIKEL 7	AVSTRIJSKA DRŽAVNA POGODBA ČLEN 7
1. Österreichische Staatsangehörige der slowenischen und kroatischen Minderheiten in Kärnten, Burgenland und Steiermark genießen dieselben Rechte auf Grund gleicher Bedingungen wie alle anderen österreichischen Staatsangehörigen, einschließlich des Rechtes auf ihre eigenen Organisationen, Versammlungen und Presse in ihrer eigenen Sprache. 2. Sie haben Anspruch auf Elementarunterricht in slowenischer oder kroatischer Sprache und auf eine verhältnismäßige Anzahl eigener Mittelschulen; in diesem Zusammenhang werden Schullehrpläne überprüft und eine Abteilung der Schulaufsichtsbehörde wird für slowenische und kroatische Schulen errichtet werden. 3. In den Verwaltungs- und Gerichtsbezirken Kärntens, des Burgenlandes und der Steiermark mit slowenischer, kroatischer oder gemischter Bevölkerung wird die slowenische oder kroatische Sprache zusätzlich zum Deutschen als Amtssprache zugelassen. In solchen Bezirken werden die Bezeichnungen und Aufschriften topographischer Natur in slowenischer oder kroatischer Sprache wie in Deutsch verfaßt. 4. Österreichische Staatsangehörige der slowenischen und kroatischen Minderheiten in Kärnten, Burgenland und Steiermark nehmen an den kulturellen, Verwaltungs- und Gerichtseinrichtungen in diesen Gebieten auf Grund gleicher Bedingungen wie andere österreichische Staatsangehörige teil. 5. Die Tätigkeit von Organisationen, die darauf abzielen, der kroatischen oder slowenischen Bevölkerung ihre Eigenschaft und ihre Rechte als Minderheit zu nehmen, ist zu verbieten.	1. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji kakor vsi drugi avstrijski državljani, všteti pravico do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku. 2. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zadevi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvatske šole. 3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvatskim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvatski jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini. 4. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani. 5. Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvatskemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.

Vir: http://web.archive.org/web/20050428165224/http://www.nsk.at/images/uploads/CLEN-ARTIKEL_7.pdf. (Dostop 19. 8. 2016).

Slika 7: Ocenjevalni obrazec ACM ali raster

Kandidat/in:	Klasse/Jahrgang:	Prüfer/in:		
Schriftliche SRDP Deutsch, Kroatisch, Slowenisch, Ungarisch – Beurteilungsraster für Text 1				
über das Wesentliche				
K 1	nicht erfüllt	☐ überwiegend erfüllt Schreibhandlungen im Sinne der Textsorte überwiegend erkennbar	☐ hinausgehend erfüllt Schreibhandlungen im Sinne der Textsorte durchgehend realisiert	☐ weit hinausgehend erfüllt Schreibhandlungen im Sinne der Textsorte durchgehend und umfassend realisiert
	☐ überwiegend erfüllt Arbeitsaufträge angesprochen und mindestens zwei bearbeitet ☐ überwiegend erfüllt einige wichtige Einzelaussagen/Aspekte des Inputtexts erfasst ☐ überwiegend erfüllt in elementaren Punkten überwiegend sachlich richtig	☐ zur Gänze erfüllt alle Arbeitsaufträge angesprochen und mindestens zwei erfüllt ☐ zur Gänze erfüllt Kernaussage des Inputtexts erfasst ☐ zur Gänze erfüllt in elementaren Punkten weitgehend sachlich richtig	☐ hinausgehend erfüllt alle Arbeitsaufträge erfüllt ☐ hinausgehend erfüllt Inputtext vollständig erfasst ☐ hinausgehend erfüllt in zentralen Passagen durchgehend sachlich richtig	☐ weit hinausgehend erfüllt alle Arbeitsaufträge umfassend erfüllt ☐ weit hinausgehend erfüllt Inputtext vollständig erfasst ☐ weit hinausgehend erfüllt sachlich durchgehend richtig
Aufgabenerfüllung in Bezug auf inhaltlicher Sicht	☐ überwiegend erfüllt Ansätze zur Eigenständigkeit	☐ zur Gänze erfüllt Text gedanklich und formal weitgehend der Textsorte angemessen strukturiert	☐ hinausgehend erfüllt Text gedanklich und formal der Textsorte angemessen und klar strukturiert	☐ weit hinausgehend erfüllt Text gedanklich und formal der Textsorte angemessen, klar und eigenständig strukturiert
	☐ überwiegend erfüllt gedankliche Gedankstruktur des Textes erkennbar ☐ überwiegend erfüllt Bezugnahme auf den Inputtext in einigen Punkten erkennbar	☐ zur Gänze erfüllt Text gedanklich und formal weitgehend der Textsorte angemessen strukturiert ☐ zur Gänze erfüllt eindeutige Bezugnahme auf den Inputtext	☐ hinausgehend erfüllt Text gedanklich und formal der Textsorte angemessen und klar strukturiert ☐ hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext	☐ weit hinausgehend erfüllt Text gedanklich und formal der Textsorte angemessen, klar und eigenständig strukturiert ☐ weit hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext
Aufgabenerfüllung in Bezug auf text- struktureller Sicht	☐ überwiegend erfüllt überwiegend kohärenter Aufbau innerhalb der Absätze	☐ zur Gänze erfüllt gut erkennbare Kohärenz innerhalb der Absätze, nachvollziehbarer Einsatz von Kohäsionsmitteln	☐ hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext	☐ weit hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext
	☐ überwiegend erfüllt überwiegend kohärenter Aufbau innerhalb der Absätze	☐ zur Gänze erfüllt gut erkennbare Kohärenz innerhalb der Absätze, nachvollziehbarer Einsatz von Kohäsionsmitteln	☐ hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext	☐ weit hinausgehend erfüllt weitgehend gelungene Verknüpfung mit dem Inputtext
über das Wesentliche			über das Wesentliche	
K 3/1	nicht erfüllt	☐ überwiegend erfüllt überwiegend schreibhandlungs- und situationsadäquate Sprachverwendung	☐ hinausgehend erfüllt durchgehend schreibhandlungs- und situationsadäquate Sprachverwendung	☐ weit hinausgehend erfüllt durchgehend schreibhandlungs- und situationsadäquate Sprachverwendung; Einsatz passender Stilmittel
	☐ überwiegend erfüllt in den Schlüsselbegriffen tendiert, im Wesentlichen angemessene und sachlich korrekte Ausdrucksweise, sehr geringe Varianz in der Wortwahl	☐ zur Gänze erfüllt weitgehend präzise Wortwahl und angemessene und sachlich korrekte Ausdrucksweise, erkennbare Varianz in der Wortwahl	☐ hinausgehend erfüllt präzise und variantenreiche Wortwahl, weitgehend idiomatisch, dem Inhalt und der Textsorte entsprechend	☐ weit hinausgehend erfüllt durchgehend differenzierte und variantenreiche Wortwahl und idiomatische, dem Inhalt und der Textsorte entsprechende; Verwendung einer angemessenen Fachsprache, feine Bedeutungsnuancen auch bei komplexeren Sachverhalten erkennbar
Aufgabenerfüllung in Bezug auf sprachliche Stilsättigkeit	☐ überwiegend erfüllt nur in Ansätzen erkennbare Varianz in der Satzstruktur	☐ zur Gänze erfüllt erkennbare Varianz in der Satzstruktur	☐ hinausgehend erfüllt weitgehend variantenreiche und komplexe Satzstrukturen	☐ weit hinausgehend erfüllt durchgehend variantenreiche und komplexe bzw. der Textsorte angemessene Satzstrukturen
	☐ überwiegend erfüllt an den Inputtext angelehnte Formulierungen, vieles wortwörtlich übernommen	☐ zur Gänze erfüllt Ansätze zu eigenständigen Formulierungen in Bezug auf den Inputtext	☐ hinausgehend erfüllt weitgehend eigenständige Formulierungen in Bezug auf den Inputtext	☐ weit hinausgehend erfüllt durchgehend eigenständige Formulierungen in Bezug auf den Inputtext
Aufgabenerfüllung in Bezug auf normstillschreibende Fertigkeiten	☐ überwiegend erfüllt deutlich erkennbare Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung	☐ zur Gänze erfüllt weitgehend richtige Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung	☐ hinausgehend erfüllt richtige Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung; nur vereinzelte, nicht systematische Fehler	☐ weit hinausgehend erfüllt orthografisch nahezu fehlerfrei
	☐ überwiegend erfüllt deutlich erkennbare Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung	☐ zur Gänze erfüllt weitgehend richtige Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung	☐ hinausgehend erfüllt richtige Anwendung der Regeln der deutschen Rechtschreibung; nur vereinzelte, nicht systematische Fehler	☐ weit hinausgehend erfüllt Zeichensetzung nahezu fehlerfrei
Aufgabenerfüllung in Bezug auf normstillschreibende Fertigkeiten	☐ überwiegend erfüllt grammatikalisch überwiegend korrekt	☐ zur Gänze erfüllt grammatikalisch weitgehend korrekt	☐ hinausgehend erfüllt grammatikalisch in hohem Maße korrekt	☐ weit hinausgehend erfüllt grammatikalisch nahezu fehlerfrei
	☐ überwiegend erfüllt grammatikalisch überwiegend korrekt	☐ zur Gänze erfüllt grammatikalisch weitgehend korrekt	☐ hinausgehend erfüllt grammatikalisch in hohem Maße korrekt	☐ weit hinausgehend erfüllt grammatikalisch nahezu fehlerfrei

Priloga 5

Slika 8: Tematski katalog za ustni izpit iz slovenščine za 8. a

BUNDESGYMNASIUM UND BUNDESREALGYMNASIUM FÜR SLOWENEN IN KLAGENFURT
ZVEZNA GIMNAZIJA IN ZVEZNA REALNA GIMNAZIJA ZA SLOVENCE V CELOVCU

SLOGAT
SLOWENISCHE GYMNASIUM

A-9020 Klagenfurt/Celovec Prof.-Janežič-Platz 1
e-mail: bg-klu-slow@lsr-ktn.gv.at
homepage: www.slog.at
Tel. 0463-33 3 53 Fax: 0463-33 3 53-20

Ustna matura 2015/16	Število ur na višji stopnji
Slovenščina	11
8. a	

1. Analiza in interpretacija pripovednih besedil
2. Analiza in interpretacija pesmi
3. Analiza in interpretacija dram
4. Medkulturnost in večjezičnost (v sodobni književnosti)
5. Dejavniki sporazumevalnih procesov
6. Literarna zgodovina: teme – snov – motivi
7. Slovenska književnost v zamejstvu in zdomstvu
8. Slovenska književnost na Koroškem
9. „Gender“ in vloga spolov
10. Literatura in družba
11. Literarni trg in bralna kultura
12. Stvarni teksti
13. Analiza in interpretacija govorov
14. Razvoj jezika, spreminjanje jezika in jezikovne variante
15. Jezik v rabi
16. Kompetenca za medijsko kulturo: Vloga tiskanih medijev v družbi
17. Mediji poročanja in žurnalizem: Etičnost poročanja v medijih
18. Začetki slovenske književnosti do baroka
19. Književnost od razsvetljenstva do romantike
20. Književnost med romantiko in realizmom
21. Slovenska moderna in socialni realizem
22. Literatura 2. polovice 20. stoletja
23. Sodobna slovenska književnost
24. Slovenska kratka proza

Vir: Slovenska gimnazija d

Slika 9: Tematski katalog za ustni izpit iz slovenščine za 8. b

BUNDESGYMNASIUM UND BUNDESREALGYMNASIUM FÜR SLOWENEN IN KLAGENFURT
ZVEZNA GIMNAZIJA IN ZVEZNA REALNA GIMNAZIJA ZA SLOVENCE V CELOVCU

A-9020 Klagenfurt/Celovec Prof.-Janežič-Platz 1

e-mail: bg-klu-slow@sr-ktn.gv.at

homepage: www.slog.at

Tel. 0463-33 3 53 Fax: 0463-33 3 53-20

Ustna matura 2015/16	Število ur na višji stopnji
Slovenščina	11
8. b	

1. Analiza in interpretacija pripovednih besedil
2. Analiza in interpretacija pesmi
3. Analiza in interpretacija dram
4. Analiza in interpretacija govorov
5. Analiza in interpretacija stvarnih besedil
6. Analiza in interpretacija nelinearnih besedil
7. Dejavniki sporazumevalnih procesov
8. Razvoj jezika, spreminjanje jezika in jezikovne variante
9. Jezik v rabi
10. Medkulturnost in večjezičnost
11. »Gender« in vloga spolov
12. Kompetenca za medijsko kulturo
13. Mediji poročanja in žurnalizem
14. Literatura in družba
15. Literarni trg in bralna kultura
16. Literarna zgodovina: teme – snovi – motivi
17. Začetki slovenske književnosti do baroka
18. Književnost razsvetljenstva in romantike
19. Književnost med romantiko in realizmom
20. Slovenska moderna in socialni realizem
21. Sodobna slovenska književnost
22. Slovenska književnost v zamejstvu in zdomstvu
23. Slovenska književnost na Koroškem
24. Slovenska otroška in mladinska književnost

Vir: Slovenska gimnazija d

Priloga 6

Slika 10: Vrste jezikovnega dejanja ali operatorji

Vrste jezikovnega dejanja v novem standardiziranem pisnem zrelostnem in diplomskem izpitu (SZDI) v nemščini			4
0 Pozivi k uporabi operatorjev (postavljeni pred delovnimi nalogami)			
0.1 formulirati / ubesediti / (iz)oblikovati			
0.2 prikazati / pojasniti			
0.3 napisati			
1 Operatorji, ki zahtevajo odgovore na zahtevnostnem področju <i>Reproduciranje</i>	2 Operatorji, ki zahtevajo odgovore na zahtevnostnem področju <i>Reorganiziranje in prenos</i>	3 Operatorji, ki zahtevajo odgovore na zahtevnostnem področju <i>Razmišljanje in reševanje problema</i>	
1.1 (po)imenovati / navesti / naštet / določiti	2.1 raziskati / ugotoviti	3.1 interpretirati	
1.2 opisati	2.2 analizirati / razčleniti	3.2 oceniti	
1.3 obnoviti	2.3 uvrstiti	3.3 ovrednotiti / presoditi	
1.4 povzeti	2.4 primerjati	3.4 (kritično) zavzeti stališče / komentirati	
1.5 ...	2.5 razložiti / pojasniti	3.5 utemeljiti	
	2.6 (med seboj) povezati	3.6 razpravljati / diskutirati / razmišljati o	
	2.7 karakterizirati / označiti	3.7 pregledati / preveriti	
	2.8 ...	3.8 izdelati načrt / načrtovati	
		3.9 oblikovati / pripraviti	
		3.10 apelirati / pozvati	
		3.11 ...	

Vir: Bundesinstitut Bifie c

Priloga 7

Vprašalnik za maturantke in maturante Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu kot pomoč pri raziskavi za diplomsko delo na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, z naslovom *Književnost na maturi iz slovenščine na Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence v Celovcu* (Klemen Godec, 2016)

Spol: M / Ž

Starost: _____ let

Etnična pripadnost:

<i>Koroška Slovenka / Koroški Slovenec</i>	<i>Avstrijka / Avstrijec</i>	<i>Slovenka / Slovenec</i>	<i>Drugo:</i>
--	----------------------------------	--------------------------------	---------------

1. Ali si poleg obveznega pisnega dela iz slovenščine izbral/a tudi ustni izpit?

<i>da</i>	<i>ne</i>
-----------	-----------

2. V kolikšni meri je na tvojo odločitev vplivala književnost?

<i>1 nič, zelo malo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej, veliko</i>	<i>5 zelo veliko</i>
-----------------------------	-------------------	----------------------	-----------------------------	--------------------------

3. Kako je bila književnost vključena v pisni del mature?

<i>1 premalo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 veliko</i>	<i>5 preveč</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------

4. Kako je bila književnost vključena v ustni del mature?⁸⁶

<i>1 premalo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 veliko</i>	<i>5 preveč</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------

5. Kako pomembna se ti zdi književnost na maturi?

<i>1 nič, zelo malo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej, veliko</i>	<i>5 zelo veliko</i>
-----------------------------	-------------------	----------------------	-----------------------------	--------------------------

6. Kako pomembna se ti zdi književnost v življenju?

<i>1 nič, zelo malo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej, veliko</i>	<i>5 zelo veliko</i>
-----------------------------	-------------------	----------------------	-----------------------------	--------------------------

7. Kakšno vlogo ima književnost v tvojem vsakdanu?

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
----------	----------	----------	----------	----------

⁸⁶ Izpolnijo samo tisti, ki so na prvo vprašanje odgovorili z »da«.

<i>nima je</i>	<i>majhno</i>	<i>srednje</i>	<i>veliko</i>	<i>zelo veliko</i>
----------------	---------------	----------------	---------------	--------------------

8. Ali je poznavanje književnosti uporabno znanje?

<i>1 nikakor</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej</i>	<i>5 zelo, nadvse</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------------

9. Ali je bilo pouku književnosti na SG namenjeno dovolj časa?

<i>1 premalo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 veliko</i>	<i>5 preveč</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------

10. Ali je pouk književnosti na SG izpolnil tvoja pričakovanja?

<i>1 nikakor</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej</i>	<i>5 zelo, nadvse</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------------

11. Ali si kaj pogrešal/a pri pouku književnosti? Če da, kaj?

12. Ali je matura izpolnila tvoja pričakovanja glede književnosti?

<i>1 nikakor</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej</i>	<i>5 zelo, nadvse</i>
----------------------	-------------------	----------------------	---------------------	---------------------------

13. Ali si kaj pogrešal/a pri maturi? Če da, kaj?

14. Ali si bil/a na književnost na maturi dobro pripravljen/a?

<i>1 nikakor</i>	<i>2 (pre)malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej</i>	<i>5 popolnoma</i>
----------------------	------------------------	----------------------	---------------------	------------------------

15. V kolikšni meri je pouk vplival na tvojo pripravljenost?

<i>1 nič, premalo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej, veliko</i>	<i>5 popolnoma</i>
---------------------------	-------------------	----------------------	-----------------------------	------------------------

16. V kolikšni meri si za pripravljenost poskrbel/a sam/a?

<i>1 nič, premalo</i>	<i>2 malo</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej, veliko</i>	<i>5 popolnoma</i>
---------------------------	-------------------	----------------------	-----------------------------	------------------------

17. Ali si bil/a po maturitetnem izpitu zadovoljen/a s svojim delom (v zvezi s književnostjo)?

<i>1 nikakor</i>	<i>2 malo, še kar</i>	<i>3 srednje</i>	<i>4 precej</i>	<i>5 zelo, nadvse</i>
----------------------	---------------------------	----------------------	---------------------	---------------------------

Hvala za tvoj čas in odgovore!

Klemen Godec

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Klemen Godec izjavljam, da sem avtor diplomskega dela z naslovom *Književnost na maturi iz slovenščine na Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence v Celovcu*.

Izjavljam tudi, da v skladu z določili Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorja: _____